



गुलबंकावली.
किंमत १। रु.

का.

६६

गुलबंकावली.

भाग १ ला.

असे सांगतात कीं, पूर्वेकडील एके शहरांत एक जैनुल्मुल्क नां-
वाचा बादशहा होता; त्याने आपल्या बाहुबलाने पूर्वेकडील सर्व प्र-
देश आपल्या अमलाखाली आणला होता. तो प्रतापसूर्य रणांत
गेला ह्मणजे शत्रुरूपी अंधःकाराचा आपेआप नाश होत असे. न्याय
तर त्याच्या राज्यांत जागृत वास करीत असे. स्वतः बादशहा न्यायी
व धर्मशील असल्यामुळे अठरा वर्णांची प्रजा आनंदाने आपापले
व्यवसाय करून बादशहाचे कल्याण चिंतीत असे. त्या बादशहास
चार पुत्र होते, तेही बापाच्या शिक्षणाने सदाचारसंपन्न असत. ते
परस्परांत मित्रत्वाने वागून आनंदाने राजगुह्या हाताखाली शिक-
त असल्यामुळे पराक्रमी झालेले होते. तरी ईश्वराच्या अगाधलीले-
मुळे त्या बादशहास पांचवा पुत्र झाला. जो तेजस्वी व चंद्राप्रमाणे
रूपसंपन्न असल्यामुळे जन्म पावतांच त्या सूतिकागृहांत शांत प्रका-
श पडला.

बादशहास ती बातमी कळतांच त्याने प्रसन्नांतःकरणाने आप-
ल्या ताब्यांतील प्रसिद्ध दैवज्ञांस सत्कारपूर्वक बोलावून आणले आ-
णि पुत्राचे जातक वर्तवून जन्मपत्रिका करण्याची त्यांस विनंति केली.
तेव्हां प्रत्येक ज्योतिःशास्त्रवेद्या पांडिताने कुंडली तयार करून त्या
पुत्राचे “ ताजुल्मुल्क ” हे नांव ठेवावे ह्मणून सांगितले. नंतर जो
तो आपापल्यापरी तो सदाचारसंपन्न, सुविचारी, विद्वान्, पराक्रमी,
ऐश्वर्यवान्, कुबेराप्रमाणे धनाढ्य व अलौकिक कर्मे करणारा होईल
असे सांगू लागला. एक सांगू लागला कीं, हा पुत्र समुद्रवल्यांकित

[मूळ उर्दू भाषेंतील पुस्तकावरून]

दत्तात्रय वासुदेव जोगळेकरविरचित

गुलबंकावली.

हें पुस्तक

केवळ जनमनरंजनार्थ

नारायण गोपाळ हर्डीकर बुकसेलर

यांनीं

हकासह घेऊन

“जगदीश्वर” छा०छापविलें.

सन १८८७ शके १८०९

—:0:—

किंमत १। रुपाया.

पृथ्वीचें राज्य करील. दुसरा लणाला की, हा पंचमपुत्र आपल्या कर्तृत्वानें जगद्विख्यात होईल. इतक्यांत तिसरा लणाला की, विमान-चारीदेव, यक्ष, राक्षस व पन्याही याच्या गुणांवर लुब्ध होतील व याची अनन्यभावानें सेवा करूं लागतील.

याप्रमाणें प्रत्येक ज्योतिषी त्या पुत्राचें अनेक प्रकारें वर्णन करूं लागतांच बादशहास अत्यनंद झाला व तो मोठ्या औदार्यानें खैरात करण्याचे हुकूम देत सुटला. इतक्यांत एक ज्योतिषी—जो फारवेळ पर्यंत गणित करण्यांत निमग्न झालेला होता; तो वर पाहून बादशहास लणाला—“ खुदावंत, आपला पांचवा पुत्र जरी सर्वगुणसंपन्न व पराक्रमी होईल असें भविष्य आहे; तरी मी हें खात्रीनें सांगतां की, हा पुत्र पियाच्या नेत्रांवर पडला आहे; मेहेरवान जर त्याजकडे पाहतील तर अंध होतील. हें भविष्य कधींही खोटे होणार नाही.” असें ऐकतांच अमृतांत विषविंदु पडल्याप्रमाणें सर्वास वाटलें. बादशहाचा उल्लास अगदीं नाहीसा झाला व त्यानें सर्व दैवज्ञांस निरोप देऊन आपल्या एका वृद्ध वजीरास हुकूम केला की, त्या पुत्रास त्याच्या मातेसह माझ्या नगरापासून दूर एकांत अरण्यांत नेऊन ठेवा. त्या ठिकाणींच त्या बालकाचा पियाप्रमाणें तुझीं प्रतिपाळ करावा. तुझाला कोणत्याही प्रकारची अडचण पडणार नाही. बादशाही खजिन्यांतून वाटेल तसा खर्च करा आणि माझा पुत्र जरी अरण्यांत वाढला, तरी विद्या, कला, कुशलता, इत्यादिकांत प्रवीण होईल अशी तजवीज ठेवा.

बादशहाच्या हुकुमाप्रमाणें त्या वृद्धवजीरानें एका रमणीय पण एकांत अरण्यांत एक उत्कृष्ट बाग व मंदीर तयार करून ताजुल्मुल्कास त्याच्या मातेच्या लवाजम्यासह त्या मंदिरांत नेऊन ठेविलें. तिच्या संरक्षणासाठीं आपण स्वतः त्या अरण्यांतच एक वाडा बांधून राहिला आणि तो पुत्र जसजसा मोठा होऊं लागला; तसतसें त्याला

शिक्षण देऊं लागला. तो बुद्धिवान् ताजुल्मुल्कराजपुत्र जसजसा वाढूं लागला; तसतसा विद्येची एकेक पायरी चढूं लागला. चौदा वर्षांच्या वयांत चौदाही विद्या त्याला करतलामलकवत् झाल्या. वृद्धप्रधान त्याची हुशारी व चपलता पाहून अत्यानंद मानीत असे. ताजुल्मुल्क सोळा वर्षांचा होई पर्यंत निरनिराळ्या गुह्यांच्या उपदेशाप्रमाणे निरनिराळी विद्या संपादन करीत होता. नंतर कांहीं शिकणे राहिले नाही असे झाल्यावर त्याला शिकारीचा नाद लागला. वृद्ध प्रधानाची आज्ञा घेऊन तो एकटाच घोड्यावर बसून शिकार करण्यासाठी जात असे. थोडक्याच दिवसांत त्याने आसमंतात अरण्यांतील क्रूर श्वापदे नाहीशी केली.

एक क्षण आहे कीं, ब्रह्मदेवाने जें भालपटलीं लिहिलें तें कधींही पुसलें जात नाही. बादशहा जैनुल्मुल्क एके दिवशीं शिकारीकरितां निघाला होता; तो सैन्यासह ताजुल्मुल्काला ज्या अरण्यांत ठेविलें होतें त्याच अरण्यांत आला; तो घोड्यावर बसून एका हरणाच्या पाठीस लागलेला ताजुल्मुल्क त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला !! तो मदनाप्रमाणें रूपवान् ताजुल्मुल्क बादशहाच्या दृष्टीस पडतांच त्याच्या नेत्रांचा व्यवहार अडला! इतक्यांत एका बाजूनें राजपुत्राचा पालक वृद्धप्रधान व दुसऱ्या बाजूनें बादशहाचे सैनिक त्याठिकाणीं हजर झाले. तो पर्यंत घोड्याची लगाम धरून “नेत्रांसमोर एकाएकीं अंधःकार कां झाला?” असें मनांत आणून बादशहा स्तब्ध झालेला होता. सैनिकांनीं व वृद्धप्रधानाने जवळ येऊन त्याला मुजरा केला; पण तो कांहीं त्याला दिसेना! फक्त घोड्यांच्या टांपा वाजल्या त्यावरून “आपल्याजवळ कोणी आले आहेत” असें बादशहास वाटलें. त्यानें “कोण आहे?” असा प्रश्न केल्यावर वृद्ध प्रधान पुढें झाला व “आपण चुकून या अरण्यांत कसे आलां?” ह्मणून विचारूं लागला. तेव्हां बादशहास ताजुल्मुल्काचे स्मरण झालें

व नेत्रांसमोर अंधारी येण्याचें कारण ध्यानांत आल्यामुळें तो अपार शोक करूं लागला. तो ह्मणाला “ देवा! काय हें? पुत्राला पाहिल्या मुळें पित्याच्या नेत्रांला अधिक तेज यावें; तें न येतां माझे नेत्र ते-
जंरहित झाले! हाय हाय! अंधःकारांत बुडालों मी! अरे कोणी तरी ये-
ऊन माझ्या नेत्रांला उपाय करा! ” ह्याप्रमाणें अपार शोक ऐकून
सर्व सैनिक व प्रधान त्याचें शांतवन करूं लागले. जो तो अपायाला
उपाय आहे असें सांगून शोकाचा त्याग करण्याविषयीं विनंति करूं
लागला. तेव्हां शेवटीं बादशहानें नशीत्रावर हवाला देऊन शोक तर
सोडलाच; पण क्रोधाचा अंगिकार करून त्या वृद्धप्रधानास हुकूम के-
ला कीं, जो माझ्या दिव्यनेत्रांचा शत्रु ताजुल्मुल्क, ज्यानें दूर ठेविलें
असतांही समोर येऊन माझ्या नेत्रांस अंधत्व आणिलें; त्या कुलां-
गारकार्ख्याला माझ्या राज्यांतून हद्द पार करा; आणि त्याच्या
मातेला बादशाहीजनानखान्यांत नेऊन ठेवा आणि दासीचें काम
करायला लावा ! असें सांगून त्याच वेळीं तो आपल्या राज्यांत
आला आणि हकीमांस बोलावून आणून नेत्रांस उपाय शोधूं
लागला; पण कोणत्याही उपायानें त्याला गुण येईना. तेव्हां एके
दिवशीं दरवार भरून शोकातुर होत्साता प्रधानादिकांस ह्मणूं
लागला कीं, जर कोणत्याही उपायानें माझ्या नेत्रांला तेज येत
नाहीं; तर मला कालकूट विष आणून द्या. हें राज्यसुख माझ्या
अगदीं उपयोगास येत नाहीं ! हें सिंहासन नव्हे, अंधतामिस्रांत
पचत राहणें आहे. जगांतिल सर्व वैद्यांनीं हात टेंकले, आतां मला
जगण्या पासून आनंद होत नाहीं. ” ह्याप्रमाणें बादशहाचीं भाषणें
ऐकून सर्व दरवारी लोक सरोमांच होत्साते स्तब्ध झाले आहेत; तीं
एक फकीर त्या ठिकाणीं आला आणि सांगूं लागला कीं, “खुदावंत
बादशहा, जर तूं गुलब्रकावली नामक पुष्प आणून आपल्या नेत्रांस
लावशील तर खरोखर तुझे नेत्र पुनः तेजस्वी होतील. ”

फकीराची भाषणें ऐकतांच सर्व हकीमानी माना डोलविण्यां आणि “ बकावलीच्या फुलाच्या स्पर्शानें नेत्र येतील. ” अशी त्यांनीं बादशहाची खात्री करून दिली. तेव्हां अपायाला उपाय आढळला ह्मणून दुःखांत सुख मानून त्यानें देशो देशीं दंभडी दिली कीं, जो कोणी गुलबकावली नामक पुष्प मिळवून आणिल त्याला वंशपरंपरेची जहागीर दिली जाईल. याप्रमाणें त्यानें जरी नवखंडांत जाहीर केलें होतें. तरी कित्येक वर्षे पर्यंत त्याला अंधत्वजन्य शोकांतच घालवावी लागली. वारंवार पुष्प प्राप्तीस्तव निराश होऊन तो आपल्या जीविताला कंटाळूं लागला. तेव्हां एके दिवशीं बादशहाचे चौघेही पुत्र बापाजवळ आले आणि ह्मणूं लागले “ हे दयावंत बादशहा, ज्यानें आपल्या पित्याच्या अंतःकरणाचा शोक दूर केला, तोच खरा पुत्र ! जो आपल्या प्राणापलीकडेही श्रम करून आपल्या बापाच्या सेवेला झटला तोच पुत्र धन्य ! असें आहे ह्मणून आमची चौघांचीही अशी इच्छा आहे कीं, चौघांनीं चार दिशा शोधाव्या आणि गुलबकावली नामक पुष्प शोधून आणावें. तर प्रियपित्या, आह्मांला आज्ञा दे. आमच्या जाण्यामुळें कदाचित् तुझ्या मनाला दुःख होण्याचा जरी संभव आहे, तरी तें अंधत्व खिन्नतेहून पुष्कळ अंशीं कमी होईल असें आमचें मत आहे. शिवाय कोणाला कितीही बक्षीस देऊं केलें, तरी त्याचा आपणां जवळ आत्मीय पक्ष नसल्या कारणानें त्याजकडून अनेक प्रकारें हयगय होण्याचा संभव आहे. आह्मी स्वतः जाऊं तर कोणत्याही प्रकारें आळस न करितां स्वर्ग, मृत्यु व पाताळ हे तिन्हीं लोक शोधून तें पुष्प घेऊन येऊं. ”

बादशहा ह्मणाला. “ मी आपल्या दुर्दैवानें आधींच आपल्या नेत्रांचा प्रकाश नाहीसा केला आहे. त्यांत तुम्ही चौघेही जाऊन काय माझ्या या अफाट राज्यावर व प्रख्यात कुलावर ही अंधार

आणतां ! तुह्मांला श्रम आणि मला अधिक खिन्नता ह्यावांचून तु-
मच्या जाण्यांत कांहीं निष्पन्न होणार नाही, अशी माझ्या जिवा-
ची पूर्ण खात्री आहे. ” अशी भाषणें ऐकून चौघेही नाना प्रका-
रांनीं अर्जव युक्त भाषणें करून आज्ञा मागूं लागले; तेव्हां नि-
रुपाय होऊन बादशहानें वजीराला हुकूम केला कीं, “ औष-
धीच्या शोधासाठीं पुत्र प्रवासी होत आहेत, तर त्यांच्या प्रवासाची
व्यवस्था करा. ” असें ऐकतांच प्रधानानें सैन्यासह सर्व सामान-
सुमानाची व्यवस्था केली. तेव्हां बादशहाचे चौघेही पुत्र गुलब-
कावलीचा शोध करण्यासाठीं निघून गेले.

नंतर बादशहानें हद्द पार केलेला ताजुल्मुल्क आपल्या दु-
र्दैवाविषयीं खेदकरीत दीन दशेनें फिरत असतां एके दिवशीं त्या-
ला मोठें सैन्य दिसलें. तें लगतगीनें लांबच्या प्रवासावर लक्ष्य
देऊन चाललें आहे; असें पाहून तो त्या सैनिकां “जवळ आला
व चौकशी करूं लागला. तेव्हां त्याला बादशहाचे नेत्र गेल्याचा
प्रकार व त्याच्या पुत्रांचा गुलबकावलीचा शोध करण्यासाठीं प्रवा-
स, ह्या दोन गोष्टी त्याला कळल्या. त्या समजतांच तो आपल्या
मनाला ह्मणाला. “शुभस्यशीघ्रं ” ह्या सुभाषितोक्ति प्रमाणें बापा-
च्या नेत्रांवदल उपाय शोधण्यास अशी संधि पुनः येणार नाही.
मी जन्मापासून अरण्यवासी असल्यामुळें; नगरवासीयांपैकीं मला
कोणीही ओळखीत नाहीत. ह्मणून मी कांहीं केलें तरी हा दुर्दै-
वी राजपुत्र असें कोणी ह्मणणार नाही. अशा प्रवासांत बापाच्या
नेत्रांचा इलाज हातीं लागला तर ठीकच आहे; नाही तर ईश्वरे-
च्छेनें जो परिणाम होईल तो पाहण्यास आपण सिद्धच आहो.
असा विचार करून तो एका सय्यद नामक सरदारजवळ गेला
व मोठ्या आदबीनें जामिनी पर्यंत लवून मुजरा करून त्याच्या
समोर उभा राहिला. तो सरदार ताजुल्मुल्काला पाहतांच प्र-

सन्नचित्त होत्साता त्याला जवळ बोलावून “ तू कोण आहेस, तुला कोणत्या गोष्टीची इच्छा आहे ? ” इत्यादि अनेक प्रश्न करू लागला. तेव्हां तांजुलमुल्कानें सांगितलें की, “ मी एक गरीब व दुर्दैवी प्रवासी आहे. माझ्या प्रवासाला अंत नाही, ह्मणजे मला घरदार नाही, किंवा एका ईश्वराशिवाय माझा कोणी प्रतिपाळ करणाराही नाही. ह्मणून तोच ज्याच्या पोटांत मजविषयी दया उत्पन्न करील, त्याच्या आश्रयानें राहून उपजीविका करित असतो. ” ह्या प्रमाणें नम्र, पोक्त व सयुक्तिक भाषण ऐकतांच त्या सरदाराला शहाज्याद्याची दया आली व त्यानें त्याला आपल्या जवळ ठेऊन घेतलें. उत्तरोत्तर त्यांचा स्नेहही वाढू लागला.

बादशहाचे पुत्र पुण्याचा शोध करित फिरत असतां कित्येक दिवसांनीं फिरदोस येथें गेले. तेथें रिदवनशाह नामक बादशहा राज्य करित होता. सायंकालच्या सुमारास समुद्राच्या कांठानेंच ते सैन्यासह नगराजवळ येऊन शहरा बाहेरच आपला तळ देऊन राहिले.

नंतर सूर्यास्त होऊन जेव्हां चंद्र उदयाचलावर आला व स्वच्छ चांदणें पडलें, तेव्हां चौघे ही शहाज्यादे घोड्यांवर स्वार होऊन शहरांत सहल करण्या करितां निघाले व इकडे तिकडे फिरून नगराच्या रचने विषयी आश्चर्य करित आहेत, तों इंद्र भुवनाप्रमाणें रमणीय व सुशोभित विलोरी महाल त्यांच्या दृष्टीस पडला. रात्र असल्या कारणानें त्या महालांत जी रोषनाई केली होती; तिचें परावर्तन सर्व विलोरांवर पडून हें मंदीर काय हिज्यांचेंच केलें आहे ! असा पाहणारास अचंबा वाटत असे. शहाज्यादे जरी होते, तरी तो महाल पहातांच गुंग झाले आणि हा महाल कोणाचा आहे ह्मणून चौकशी करू लागले. तेव्हां तेथील एका सेवकानें सांगितलें की, हें मंदीर दिलवरलख्वा नामक वेश्येचें आहे. वेश्येचें नांव ऐकतांच तिला इतकी संपत्ती कोठून मिळाली ? इत्यादि अनेक प्रश्न ते करू लागले; तेव्हां सेवकानें

सांगितलें कीं“ ती लोकप्रसिद्ध गणिका केवळ इंद्रलोकांतील अप्सरा आहे. ह्या जगांत तिच्या सारखी लावण्यवती तीच, असें कित्येक बोलून गेले आहेत. तिच्या सारखी सर्व गुण संपन्न स्त्री शोधू गेल्यास- हीं सांपडणार नाहीं. तिचा प्रत्येक अवयव मोहक असून प्रत्येक कृति पुरुषाला मोह पटलांत आच्छादित करणारी आहे. इंद्रियदमन करणारे ऋषि हीं तिला पहातील तर आपल्या यमनियमापासून च्युत होतील. तिची भेट घेणारानें सव्वालक्ष रुपयांची रास करून तिच्या द्वारावरील नगारा वाजवावा. सव्वालक्ष रुपये तिला पोंचून नगारा वाजविलागेल्या लणजे ती त्या नगाऱ्यावर चोप मारणाऱ्याला आपल्या महालांत आदर सत्कारानें बोलाविते. ” असें ऐकतांच आपल्या दौलतहुकमतीवर मगूर असणारे शहाज्यादे तिच्या दरवाजावर गेले व सवा सवा लाखाची मत्ता ठेऊन चौघांनीं ही नगारा वाजविला.

नगाऱ्याचा आवाज कानांवर येतांच त्या कपटी गणिकेनें ईश्वराचे आभार मानून मनांत आणिलें कीं “ आज फार दिवसांनीं मोठी शिकार हातांत येणार आहे. मीं ही ईश्वराजवळ मागतेंच आहे कीं, कोणी पूर्ण अकलेचा माझ्या जाळ्यांत सांपडो ! तें मागणें ईश्वराकडे आज कबूल झालें आणि त्यानेंच ही अजब शिकार पाठविली”

असो. तिनें चपलतेनें आपला सर्व शृंगार केला व सर्व जडावाचे अलंकार अंगावर घालून विजेप्रमाणें चमकत त्यांना घेण्यासाठीं समोर आली. इतक्यांत त्या चौघांचीही नजर तिच्यावर जाऊन जी विलगली ती बाजूलाच होईना! तिनें चौघांचाही सत्कार करून त्यांस मंदिरांत नेलें व जडावाच्या लुच्यांवर बसविलें; इतक्यांत तिच्या पाकशाळेच्या सेवकानें येऊन “ रात्रीच्या उपहाराची तयारी आहे ” लणून सांगितलें व चौघांसह तिला भोजन गृहांत नेलें. त्याठिकाणीं जातांच जडावाच्या पेल्यांतून सुवासिक मद्य पहिल्यानें प्राशनास देऊन त्या गणिकेनें त्यांजकडून भोजनास आरंभ करविला; त्याचप्र-

माणें त्यांच्या आग्रहावरून स्वतः ही त्यांज बरोबर भोजन करूं लागली. असें करितांना मध्यान रात्र उलटून गेली व बाकीची रात्र त्यांनीं हास्य विनोदादि क्रीडा करण्यांत घालविली.

पहांटेच्या सुमारास त्या लाघवी स्त्रीनें सांगट्यांचा पट आणला, मांजरीच्या डोक्यावर दिवा ठेवला आणि लाख रुपयांची पैज लाऊन द्यूताला आरंभ केला. ही गोष्ट लिहिणारानें असें लिहिलें आहे कीं त्या रात्रींत शहाज्यादे पन्नास लक्ष रुपये हरले !!! इतक्यांत सूर्योदय झाला, तेव्हां त्या गणिकेनें द्यूत बंद केलें व शहाज्यादे आपल्या ठिकाणीं निघून गेले. दुसऱ्या दिवशीं ही रात्र होतांच चौघे गणिकेकडे आले आणि पूर्व दिवसाप्रमाणें सर्व राजोपचार भोगून दहा दहा लाखांच्या पैजा मारून द्यूत करूं लागले. शेवटीं त्या रात्रींत सर्व माल मत्ता, हत्ती, घोडे, उंट सर्व हरलें. तेव्हां त्या वेश्येनें हात आटपला व ह्मणाली “ हे तरुण राजपुत्रहो, तुम्हीं आपली सर्व संपत्ति हरवून वसलां. आतां जर तुम्हीं खेळावें असें मनांत आणलें, तर तुमच्या जवळ कांहीं बाकी राहिली नाही. तर आतां येथून निघून जाल तर चांगलें.” असें ऐकतांच राजपुत्र ह्मणाले “आह्मी आणखी एकवेळ आपल्या दैवाची परीक्षा पाहणार आहों. आमच्या नशीबानें जर यारी दिली, तर तूं आमचा माल हरवून घेतला आहेस तो परत घेऊं. नाहीतर चौघेही तुझे आज्ञा धारक गुलाम होऊन राहूं.” ह्याप्रकारें ठराव होतांच त्या कपटी स्त्रीनें एका क्षणांत तोही डाव जिंकिला आणि त्यांची सर्व माल मत्ता लुटून तिनें आपल्या बादशाकडे पाठवून दिली. त्या प्रमाणेंच त्या चौघांही शहाज्याद्यांस कैद करून तुहंगांत पाठवून दिले. ज्या ठिकाणीं त्यांच्या सारखेच हरून गुलाम होऊन कैदेत पडलेले सहस्रावधि होते. असा प्रकार होतांच राजपुत्रांचें लश्कर, शिपाई, सरदार इत्यादि सर्व ज्याला जो मार्ग योग्य वाटला त्या मार्गानें निघून गेले.

ताजुलमुल्कानें हा प्रकार पाहून मनांत आणले कीं “ आतां अशी युक्ति केली पाहिजे कीं, जी फलद्रूप होईल.” तो शरांत आला व एका अमीराच्या वाड्या जवळ येऊन सेवकांस फारच मृदु वाणीनें ह्मणाला—“मित्रहो, मी एक गरीब प्रवासी असून नौकरी करण्या बद्दल उमेद वाळगणारा आहे. ह्या शहरांत येतांच तुमच्या अमीर साहेबांची तारीफ ऐकली व पहिल्यानेंच या ठिकाणीं आलों. मेहेरबानी करून आपल्या धन्यापर्यंत जर माझी वर्दी पोचवाल, तर मी तुमचे फार आभार मानीन.” असें ऐकतांच एका चाकरानें जाऊन अमीरा जवळ ताजुल मुल्काची वर्दी सांगितली व त्याला नेऊन त्या अमीरा पुढें उभें केलें. अमीर त्याची मुखचर्या पाहातांच चकित झाला आणि मनांत ह्मणूं लागला—“हा आकाशा वरील चंद्र पृथ्वीवर आला किंवा मदनचहा! ह्याला जरी देवांगना पाहतील तरी मोहित होतील.” असो. कांहीं वेळ त्याच्या सौंदर्याकडे पाहून स्तब्ध पणा स्वीकारिल्यावर तो सोडून अमीर मोठ्या ममतेनें त्याची चौकशी करूं लागला. तेव्हां ताजुलमुल्क ह्मणाला—“ खुदावंत, मी पूर्वे कडील राहणारा असून हल्लीं निराश्रित आहे. आपण कृपा करून आश्रय द्याल तर मना पासून आपली सेवा करीन.” असें ऐकतांच अमीरानें त्याला आपल्या पदरीं ठेविलें व नित्य अधिकाधिक मेहेरबानी करूं लागला.

गुलबंकावली.

भाग २ रा.

ताजुलमुल्कानें अमीराच्या पदरीं राहिल्या दिवसा पासून उत्तरोत्तर त्याची प्रीति व अपार द्रव्य संपादन केलें. ताजुलमुल्क अमीराचा एक विश्वासू व प्रीतीचा सहचर होऊन राहिला. नंतर एके दिवशीं त्यानें अमीरा जवळ विनंति केली कीं, माझ्या मित्रां पैकीं एक

मित्र माझ्या गावाहून ह्या शहरांत कांहीं माल खरेदी करण्या साठी आला आहे. आपण कृपा करून आज्ञा द्याल तर तो आहे तो पर्यंत नित्य चार चार घटिका त्याज कडे जाऊन तिकडला समाचार विचारीन असें ह्मणतो.” अमीरानें “ठीक आहे” ह्मणून सांगतांच शाहाज्यादा नित्य दूतकारांत जाऊन बसूं लागला आणि थोडक्याच दिवसांत उत्तम दूतकार बनला. नंतर त्यानें मनांत आणलें कीं “आतां जाऊन दिलवरवेश्येची भेट घ्यावी आणि आपल्या नशीवाची परीक्षा पहावी.” असें मनांत आणून तो तिच्या महाला जवळ गेला. इतक्यांत एक वृद्धा त्या महालांतून बाहेर पडतानां पाहून त्यानें तिजविषयी चौकशी केली. तेव्हां त्याला असें समजलें कीं, ही वृद्धाच त्या गणिकेची सर्व प्रकारें साह्य कर्ती आहे. तिच्या हुकुमाशिवाय एक काडीही दिलवरच्या घरांत हालत नाही. असें ऐकतांच ताजुलमुल्कानें मनांत आणलें कीं, “आतां मात्र या ठिकाणीं थोडेंसें कपट केलें पाहिजे. माझा प्रीति पाश जर ह्या वृद्धेवर पडेल तर मी सर्व तो परी विजयी आहे.”

दुसरे दिवशीं ताजुलमुल्क पुनः त्या महाला जवळ येऊन पाहतो तो ती वृद्धा बाहेर पडली. ती बाहेर येतांच ताजुलमुल्कानें जाऊन तिचे पाय धरले व एक सारखा रडूं लागला. तेव्हां त्या वृद्धेलाही त्याची दया आली आणि “तूं कोण आहेस ? कोठून आलास आणि तुझ्यावर असें काय संकट पडलें आहे ह्मणून रडतोस ?” असें विचारूं लागली. तेव्हां शाहाज्यादा ह्मणाला. “माते, मी एक गरीब मुशाफर निराश्रित आहे. माझी माता फार वर्षां पूर्वी मला निराश्रित टाकून परलोक वासी झाली. तरी तिची मुद्रा माझ्या हृदयांत कोरलेली आहे. आज रंगानें रूपानें आणि वार्धक्यानें तिच्या प्रमाणेंच तूं माझ्या दृष्टीस पडलीस आणि मला एका एकीं तिची आठवण झाली व हृदय भरून आलें ह्मणून आधीं धांवत आलों, तुझ्या पायांवर डोकी ठेवली आणि प्रे-

मामुळें रडूं लागलों. आतां मजवर ममता करून जर माझ्या मातच स्थान तूं पत्करशील तर मीही तुझाच होऊन राहीन.”

असो. शाहाज्यादानें इतकीं हृदयद्रावक भाषणें केलीं कीं, तीं ऐकतांच त्या वृद्धेचें मन अगदीं द्रवून गेलें. ती लणूं लागली—“मुला, माझे ही ह्या जगांत कोणी नाही कीं ज्याच्या कडे पाहून मी आपल्याला विश्रांति मानावी. आज तूं असें लणतोस, तर आनंदानें मी तुझी माता होतें व तूं माझा पुत्र हो.” असें ऐकतांच शाहाज्यादा आनंदानें तिला लणाला “माते, मी आज कित्येक दिवस एके ठिकाणीं चाकरी घरून राहिलों आहे, आणि त्या धन्याचीही मजवर पूर्ण ममता आहे; लणून त्याची सेवा मला आवडते. आतां तूं आज्ञा करशील तर त्याजकडे जाईन आणि नित्य तुझ्या पादवंदनासाठीं येऊन मातृ-स्नेहाचें सुख अनुभवीन.” असें ऐकतांच त्या वृद्धेनें पुत्रस्नेहें करून त्याचें चुंबन घेतलें व त्यास जाण्यास निरोप दिला. त्या दिवसा पासून कांहीं दिवस पर्यंत ताजुल्मुल्कानें नित्य तिजकडे खेपा घालून व गोडगोड गोष्टी सांगून तिचें मन आकर्षण करून घेतलें. एके दिवशीं तो एक मोहरांनीं भरलेला थैली घेऊन तिच्याजवळ आला व लणाला—“माते, ह्या मोहरा तूं आपल्या जवळ ठेव. तुझ्या कांहीं कामीं येतील.” असें ऐकतांच ती लणाली “तुझ्या मोहरा घेऊन मी काय करूं! ईश्वरानें मलाही विपुल संपत्ति दिली आहे. कोणी खर्च करणारेंच नाही; लणून तुला सांगतें कीं, कांहीं श्रीमंता प्रमाणें व्यापार कर, लग्नकर आणि माझी ही अपार संपत्ति खर्चकरून एका शहाज्याद्या प्रमाणें सौख्यानुभव घे. तुला सुख भोगतांना पाहिलें लणजे मला समाधान वाटेल.”

नानाप्रकारांनीं ताडून पाहतां ही लातारी अगदीं आपल्या आ-टोक्यांत आली, असें जेव्हां ताजुल्मुल्काला वाटलें; तेव्हां सीध राखून एके दिवशीं गोष्टीच्या रंगांत असतां यानें तिला विचारिलें—“आई

तुला है ठाऊक आहे काग! दिलवरलखवाजी प्रत्येकाला जिकते, याचें कारण काय? तिला कोणीच जिकीत नाही, इतकी ती अजिक्य आहे?" असें ऐकतांच ताजुल्मुल्काच्या भुल थापांनीं सर्वज्ञत्वाच्या शिखरावर बसलेली ती हातारी त्याला ह्मणाली—“बाळा, सगळ्या गोष्टी मला ठाऊक आहेत. पण त्या कोणा जवळ सांगण्यासारख्या नाहीत. ती वेश्या जर ऐकेल तर मजवर संकट आणल्या शिवाय राहणार नाही. ”असें ऐकतांच शहाज्यादानें “ मी कोणाजवळही सांगणार नाही” ह्मणून अनेक शपथा वाहिल्या. तेव्हां ती ह्मणाली—“ बाळा, त्या कपटी स्त्रीनें एक मांजरी व एक उंदीर पाळून तीं दोन्ही जनावरे शिकवून ठेवलीं आहेत. मांजरी त्या उंदराला मारीत नाही व तो उंदीर तिला भीत नाही. कोणीही खेळणारा आला; ह्मणजे मांजरीच्या डोक्यावर दिवा ठेऊन ती डावाला आरंभ करिते. अनुकूल डाव असला तर ठीकच आहे; पण जर प्रतिकूल पडतो असें तिला वाटलें, तर ती मांजरीला नेत्रांचा इशारा करिते; तो जाणून तें मांजर मान फिरवितें व डावावर काळोख पाडतें. इतक्यांत उंदीर येऊन फांसा फिरवितो आणि निघून जातो. अशा कपटानें ती प्रत्येक द्यूतकाराला जिकीत असते. ” असें ऐकतांच शहाज्यादानें बाजारांत जाऊन एक मुंगूस विकत घेतला आणि त्याला असें शिकविलें कीं, त्यानें अस्तर्णीत रहावें आणि चुटकी वाजवितांच बाहेर येऊन समोर असलेला खडा, लाकूड किंवा उंदीर, झुरळ, जें दिसेल तें फोडून टाकावें आणि परत जाग्यावर येऊन बसावें अथवा दूर निघून जावें. त्या प्रमाणें कांहीं दिवसांनीं तें मुंगूस शिकून तयार झाल्यावर शहाजादानें त्या वृद्धे कडे जाऊन एके दिवशीं असें सांगितलें कीं, “आई, मी चाकरी सोडून आज रिकामा झालों. आतां व्यापार करावा असें मनांत आहे; पण भांडवलांत थोडीशी तूट पेटे. असें ऐकतांच त्या वृद्धेनें त्याला आपल्या बरोबर नेऊन आपला

भांडारखाना उघडून दाखविला आणि सांगितलें—“पुत्रा, ही सर्व संपत्ति तुझी आहे. पाहिजे तसें पोक्त भांडवल घे आणि सचोटीने व्यापार करून उदयास ये.” असें बोलून तिनें किल्ली त्याच्या हवालीं केली. तेव्हां आनंद मानून तो अमीराजवळ गेला आणि त्याला ह्याणाला—“साहेब, माझ्या एका मित्राच्या घरीं आज लग्न आहे. पण मजपाशीं लग्नांत जाण्यायोग्य पोषाख नाही.” असें ऐकतांच अमीरानें आपला स्वतःचा एक उत्तम पोषाख काढून त्याच्या हवालीं केला आणि “पार्गेतून तुला आवडेल तो घोडा व मोतदार बरोबर घेऊन जा.” असें त्याला सांगितलें; तेव्हां ताजुल्मुल्कानें एक उत्तम पाणीदार, देखणा व चलाख घोडा पसंत केला व तिसराप्रहर उलटून गेल्यानंतर त्या घोड्यावर स्वार होऊन मोठ्या थाटानें निघाला तो गणिकेच्या महालांत आला. शहाजाद्याचें सौंदर्य पाहतांच त्या अवलेचा धीर सुटूं लागला. तरी तिनें पुढें होऊन आदरसत्कारानें झाला आणून एका सोनेरी खुर्चीवर बसविलें. नंतर शहाज्यादा तिला ह्याणाला,—“सुंदरी, तुझ्याप्रमाणें रूपवती आणि द्यूत करणारी स्त्री ह्या जगांत दुसरी नाही; अशी तुझी कीर्ति ऐकून मुदाम या ठिकाणी आलों. त्याप्रमाणें तूं एक स्वर्गलोकांतील रंभाच आहेस; अशी तुला पाहतांच माझ्या जिवाची खात्री झाली. आतां द्यूताविषयीं पाहणें आहे. तो योग केव्हां घडून येईल हें सांगवरे ?” दिलबर-लख्वा जी त्याच्या सौंदर्यमधुवर मोहित होऊन एकाग्रवृत्तीनें त्याच्यावर गुंजारव करीत होती; ती शहाज्यादानें प्रश्न करितांच देह भानावर आली आणि पहिल्यानें द्यूताविषयीं नकारच करीत होती, तरी ताजुल्मुल्काच्या विशेष आग्रहास्तव दिवे लागल्या नंतर तिनें आपल्या नियमाप्रमाणें मांजराच्या डोक्यावर दिवा ठेऊन लाख रुपयांची पैज मारून डावाला आरंभ केला. पहिला डाव तर श-

हाज्यादा जाणून बुजून हरला आणि तिने तो उंदराच्या व मांजरी-
च्या मदतीने जिंकला.

दुसरा डाव सुरू झाला आणि खेळतां खेळतां पहिल्यानेच जेव्हां
तिला प्रतिकूल डाव पडला; तेव्हां तिने मांजराला इशारा केला व
उंदीर सोडून दिला. शहाज्यादा तिचे कपट जाणूनच होता मां-
जराने तोंड फिरवितांच त्याने आपल्या मुंगसाला इशारा केला !
त्याने उंदीर तर धरून फोडलाच; पण त्याला पाहतांच मांजर ही
घाबरले आणि दिवा टाकून पळून गेले. तेव्हां शहाज्यादा क्रोधा-
विष्ट होतसाता तिला हणाला—“जारिणी, तूं हे काय कपट मांडलें
आहेस ? मांजराच्या डोक्यावर दिवा काय ठेवतेस, खेळतेस काय ?
तुला इतकीही अक्कल कशी नाही ? तुझ्या घरांत ईश्वर कृपेने ते-
जाच्या राशी प्रमाणे हिरे असतील, लाल असतील, त्यांच्या प्रका-
शाने खेळण्याचा परिपाठ ठेवला असतास तर ? वरें, तेंही नसो. एक
शामदानही तुला मिळेना ? इतकी तूं भिकारी झालीस ? धिःकार
असो अशा तुझ्या बुद्धीला व करणीला !!! ”

असे ऐकतांच जरी ती हुशार, कपटी, चलाख, समयोचित वो-
लणारी अशी होती, तरी स्तब्ध झाली. तिचे सर्वांग घामाने भिजून
गेले. नंतर कांहीं वेळाने दुसरा दिवा आणवून चकारशब्द न काढतां
डाव खेळूं लागली. गोष्ट लिहिणारा असे लिहितो की, त्या रात्रीत
शहाज्यादाने सातकोट रुपये जिंकले आणि सूर्योदय होतांच ती
अवाढव्य रकम सायंकालपर्यंत तिच्यावर धरून अमीराच्या घराचा
मार्ग धरिला. सगळा दिवस अमीराच्या खुबमस्करींत घालवून दिवे
लावण्याच्या सुमारास शहाज्यादा पुनः गणिकेच्या महालांत आला.
तिने ही अभिमान रहित प्रेमाने त्याचा सत्कार करून बसविले आणि
भोजनोत्तर एक कोट रुपये लाऊन डावाला आरंभ केला. असे
सांगतात की, मध्यानरात्र होई पर्यंत शहाज्यादाने शंभर कोट रुपये

जिकलें !!! तेव्हां ती वेश्या फार हैराण झाल्याप्रमाणें त्याला दिसली. तेव्हां तो हणाला—“सुंदरी, तुझ्या चर्ये-वरून मला असें वाटतें कीं, डावांत मांडण्यासारखें तुजपाशीं आतां कांहीं राहिलें नाहीं. तूं आपलें सर्व वित्त हरून बसलीस !” असें ऐकतांच हरल्यामुळें दुप्पट अभिमानाला पडलेल्या त्या वेश्येनें आपलें घरदार, दासदासी इत्यादि सर्व संपत्ति डावांत लावली आणि शहाज्याद्यानें ती जिकली. नंतर तो पुनः तिला हणाला—“आतां तरी तुजपाशीं कांहीं राहिलें नाहीं, असें मला वाटतें; पण बाकी राहिलेली रात्र कोणत्या कर्मणुकीनें क्रमण करावी ? हीच मोठी काळजी पडली आहे; तर आतां असें कर. पूर्वेकडील चौघे शहाज्यादे तूं द्यूतांत जिकून कैदेत टाकले आहेस, त्यांच्या नांवावर एक डाव खेळ. तूं जिकलेस तर मी एकलाख रुपये तुला देईन आणि मी जिकलों तर त्या चौघानां घेऊन पाहिजेत्या कामाला लावीन.” असें ऐकतांच गणिका राजी झाली आणि डाव खेळूं लागली; पण शहाज्याद्यानें एका पळांत तोही डाव जिकला ! तेव्हां ती गणिका त्याला हणाली—“हे सुंदर तरुणा, आतां एकवेळ मला माझ्या स्वतःच्या नशीवाची परीक्षा करण्याची इच्छा झाली आहे. आतांचा हा डाव जर माझ्या हातीं आला; तर तूं माझी सर्व संपत्ति हरण केली आहेस ती मी परत घेईन आणि तूं जिकलास तर मी तुझी दासी होऊन राहीन.” शहाज्याद्याच्या नशीवाचा तारा आकाशांत चमकत होता. तोही डाव त्यानें एका क्षणांत जिकला ! तेव्हां ती उठून मर्यादेनें हात जोडून उभी राहिली; आणि नम्र पणानें त्याला हणाली—“सुंदर तरुणा, ज्या शिकारीसाठीं आज कित्येक वर्षेपर्यंत अनेक शहाज्यादे, शहा आणि कित्येक द्यूतकार झटपट्या खाऊन थकून आपापल्या हयातीला मुकले; ती शिकार आज दैवानें व ईश्वराच्या अगाध करणीनें तूं मारलीस ! आणि मला आपल्या दासीजनाच्या वर्गांत

नेऊन वसविलेंस ! तर आतां मजवर कृपा करून माझ्या पदराला लक्षाची गांठ मार आणि ही सर्व संपत्ति घेऊन आनंदानें ऐश्वर्य भोगीत कालक्रमण कर." शहाज्यादा हणाला—“माझ्या हातून हें कधीही होणार नाही. कारण—मी एका मुष्किलीनें होणाऱ्या महत्वाच्या कामासाठीं घर सोडून बाहेर पडलों आहे. ईश्वरकृपेनें माझी ती उमेद जर पार पडली तर परत येऊन मी तुझ्या इच्छे प्रमाणे वागेन. आतां तुला हें योग्य आहे कीं, आजपासून बारा वर्षे पर्यंत तूं मजवर इच्छा ठेऊन रहावेंस आणि आपल्या दुष्ट कृत्यांचा त्याग करावास. ईश्वर चांगल्या कर्तव्याचा परिणामही चांगलाच करील.”

वेश्या चकित व अधीर होऊन हणाली— “हे सुकुमार प्रियकरा, अजून तुझ्या तारुण्यकलिकेचा पूर्ण विकास झाला नाही. तो तुजवर प्रवासी होण्यासारखें काय संकट येऊन पडलें आहे ? प्रवासदुःखानें कष्टी होण्यास अजून तूं पात्र नाहीस. तरी तुझा निश्चयच आहे, तर आपलें दुःख मला सांग. मी ही तुजवरोवर राहून मनापासून तुझ्या कार्याला साह्य होईन. कारण—आतां तुझ्या शिवाय हें मंदीर मला कारागाराप्रमाणें आहे. ” याप्रमाणें अनेक प्रकारें बोलून जेव्हां ती त्याला अत्याग्रहानें त्याची हकीकत विचारूं लागली. तेव्हां निरुपायास्तव तो सांगूं लागला.

“सुंदरी—मी पूर्वे दिशेकडील जैनुल्मुल्क बादशहाचा पुत्र. माझे नांव ताजुल्मुल्क. दुर्दैवामुळें माझ्या बापाचे नेत्र गेले. तेव्हां हकीमांनीं जमून असें सांगितलें कीं, जर बकावलीच्या बागेतील फूल मिळेल तर बादशाहाचे नेत्र बरे होतील. असें ऐकतांच माझे चौघे सावत्र बंधु जे तुझ्या कैदेत आहेत, ते त्या फुलाच्या शोधासाठीं निघाले. तेव्हां मीही वेषांतर करून त्यांच्या नकळत त्याच्याच बरोबर फुलाच्या शोधासाठीं निघालों. शेवटीं ते तुझ्या फंदांतपडून तुझे गुलाम होऊन कैदेत पडले, आणि मी अनेक प्रयत्न करून तुझ्या पर्यंत

येऊन यशस्वी झालो. तरी आतां मला त्या फुलाच्या शोधासाठीं गेलें पाहिजे. पाण गेले तरी वहेत्तर, मी तें फूल मिळवून आणीन अशी माझी उमेद आहे.” असें ऐकून वेश्या फारच दुःखित झाली आणि त्याला लणाली—“प्रियकरा, तुझ्या मनांत हें वेड कोणीकडून भरलें? व्यर्थ आपल्या जिवावर संकट ओढून घेण्याची इच्छा करीत आहेस ! आतां त्या फुलाविषयीं मला जी माहिती आहे ती तुला सांगतें. लक्ष्य पूर्वक ऐक आणि योग्य विचार कर.”

“जिला वकावली लणतात; ती परी जातीच्या वादशहाची कन्या आहे. तिच्या वागेंत तें फूल आहे. त्या वागेसभोंवती किल्याप्रमाणें चार तट मजबूत आकाशापर्यंत उंच असे वांधलेले आहेत. कोणत्याही पक्षाची शक्ति नाही, कीं जो त्यावागेंत प्रवेश करील. कित्येक भयंकर व क्रूर यक्षराक्षस त्यावागेचें संरक्षण करीत असतात. शिवाय सर्प आणि त्रिचू अष्टौप्रहर जमीनीवर राहून त्याफुलाचा पाहरा करीत असतात. त्या फुलाच्या इच्छेनें जाणारा कोणताही प्राणी जिवंत राहणार नाही. वरें जमीनींत चुव्यांचा (उंदरांचा) वादशहा कोळ्यावधि चुव्चे वरोवर घेऊन पाहरा करीत असतो. कोणी जमीनीतून भुयार खणूनही तेथ पर्यंत पोचणार नाही. लणून लणतेंकीं, प्रियकरा, ईश्वरासाठीं तरी तूं त्या संकटात पडूं नको. शेखसादी लणतो—“कोणीही प्राणसंकट आल्याशिवाय मरण पावंत नाही.” तर तूं मुदाम जाऊन प्राणसंकटांत पडूं नयेस असें मी इच्छितें.”

शहाज्यादा लणाला—“हे सुहास्य वक्त्रे मधुरभाषिणी, तूं बोललीस हें जरी खरें असलें; तरी ईश्वरावर भरंवसा ठेऊन राहणाऱ्यास अग्निही सातगुण देत असतो. शिवाय—“जर दोस्त मेहेरवान आहे, तर दुष्मन् काय करील?” तूं माझ्या अल्पवयाकडे पाहून काळजी करूं नको. मनुष्यास जरी यक्षराक्षसांहून शक्ति कमी आहे; तरी ज्ञानानें मनुष्य त्यांच्याहून श्रेष्ठ आहे; आणि ईश्वरानेंही

हटलें आहे की, मी सर्वांहून अधिक ज्ञान मनुष्य प्राण्यांत ठेवलें आहे. आणखी दैव बलवत्तर असलें, ह्मणजे कोणो ही संकट निघारण करणारा भेटतो. याविषयी मी तुला एक गोष्ट सागतो ती ऐक.

ब्राह्मण आणि वाघ यांची गोष्ट

एकोदेवशीं एक ब्राह्मण एका अरण्यांतून चालला होता. तो चालत असतां काय पाहतो— एक वाघ लोखंडाच्या जाड्या सांकळदंडानें बांधून पिंजऱ्यांत अडकवून ठेविलेला आहे. तो वाघ ब्राह्मणाला पाहतांच दीनवाणीनें बोलूं लागला—“हे भूदेवा, जर तूं मला ह्या संकटांतून मुक्त करशील तर मी कधीं तरी तुझे उपकार फेडीन. ब्राह्मणाचें हृदय फार दयाळू असतें असें ऐकतो. तें जर खरें असेल तर तुला माझी दया आली पाहिजे. असें ऐकतांच त्या भोळ्या ब्राह्मणाला त्या क्रूर व्याघ्राची दया आली. पण त्या अकलेच्या वैज्याला असें वाटलें नाहीं कीं, हा वैरी आहे. त्याचें दीन भाषण ऐकतांच त्या ब्राह्मणानें पिंजरा उघडून त्या वाघाचे हात पाय सांखळदंडांतून मुक्त केले. वाघानें सुटतांच ब्राह्मणाची गर्दन धरून त्याला आपल्या पाठीवर टाकलें आणि तो त्याला मारून खाण्या साठीं घेऊन चालला.

ब्राह्मण प्राणसंकट जाणून त्या वाघाला ह्मणाला—“अरे मी तुजवर उपकार केले त्या वेळेस तूं असा मोत्रदला देशील असें मला वाटलें नवतें.” वाघ ह्मणाला—“आमच्या शास्त्रांत उपकार करणारावर अवश्य अनुपकार करावे, असें सांगितलें आहे. माझ्या बोलण्याचा तुला भरंवसा येत नसेल तर चल आपण याचा न्याय दुसऱ्या कोणाला विचारूं.” याही गोष्टीला तो ब्राह्मण राजी झाला. त्या रानांत एक फार जुनें वडाचें झाड होतें. वाघ आणि ब्राह्मण त्या झाडाजवळ गेले आणि त्यांनीं त्याला सगळी हकीकत सांगितली तेव्हां त्यानें जबाब दिला कीं ह्या काळांत उपकाराबद्दल अनुपकार

करणे हेंच योग्य आहे. ब्राह्मणा ऐकः—“मी वड ह्या मार्गांत एकापा-
यावर उभा आहे. प्रत्येक लहान मोठा प्रवासी माझ्या छायेंत बसून
विश्रांति घेतो, हवा खातो आणि निघाला ह्मणजे माझ्या खांद्या
मोडून आपल्या तोंडावरील किरणें वारीत चालता होतो. कोणी तर
विनाकारण मला तोडतो व हातांत घेण्यासाठी काठीच तयार करून
नेतो. तर सांग वरें! माझ्या भलेपणाचा मोवदला मला कसा मिळत
असतो? ह्मणून सांगतो कीं उपकाराचा मोवदला अनुपकारच योग्य.”

वडाचें भाषण ऐकून वाघ विचारतो—“कां ब्रह्मदेव, आतां
आपली काय इच्छा आहे?” ब्राह्मण ह्मणाला—“आणखी कोणाला
तरी विचारण्यासाठीं चल. ह्या झाडाला कांहीं समजत नाही.”
वाघानें चार पावलें चालून मार्गाला तो न्याय विचारला; तेव्हां तो-
ही ह्मणूं लागला कीं, “वाघाचें करणें न्यायाचें आहे. ब्राह्मणा ऐक.
प्रवास करणारा चुकतो व मला सोधीत रानोमांळ हिंडतो; पण जेव्हां
मी त्याला भेटतो, तेव्हां आनंदानें तो आपल्या मुक्कामावर जातो.
हे माझे उपकार आहेत कीं नाहींत? ह्या उपकारांबद्दल तो माझ्या
छातीवर बसून लघुशंका करतो. एकादे वेळीं शौच करण्याला ही मार्गें
पुढें पहात नाहीं.” असें ऐकतांच ब्राह्मण निरुत्तर झाला. तरी वाघाला
ह्मणाला—“आणखी एकवेळ तिसऱ्याकोणाला तरी विचारूं चल.
तोही तुझ्यासारखेंच बोलला, तर तुझ्या मनास वाटेल तें कर.” असें
ऐकतांच वाघ चार पावलें पुढें झाला. इतक्यांत एक कोल्हा त्याच्या
दृष्टीस पडला. त्या कोल्होवानेंही पाहिलें कीं, वाघ जिवंत मनुष्या
ला धरून घेऊन येत आहे. तो आपल्या मनांत समजला कीं, डाळ
विघडली आहे खरी. तरी तो पळून जाण्याचाच विचार करूं लाग
ला. तेव्हां दुरूनच हांक मारून वाघ त्याला ह्मणाला—“कोल्होवा,
मनांत कांहीं एक भय न धरितां उभा रहा. आलीं दोघे तुला एक
न्याय विचारण्यासाठीं येत आहे.” असें ऐकतांच तो उभा राहिला

आणि लणाला—“वाघोबा, मेहेरवानी करून आपण दूरच उभे राहून काय विचारायाचें असेल तें विचारा. कारण—तुमच्या दर्शनानेंच आमचें काळीज करपून जात आहे.” वाघ लणाला—“ह्या ब्राह्मणानें मजवर उपकार केला आहे, लणून मी त्याचा घात करणार. तर यांत तुझी काय मसलत आहे ती सांग. मी करतो हा न्याय असाच आहे कीं नाहीं तें सांग.” कोल्हा लणाला—“तुझीं सांगतां, पण ही गोष्ट कशी घडली असेल हें माझ्या ध्यानांत येत नाहीं. मनुष्याची काय शक्ति आहे? कीं, जो सर्व पशूंच्या ब्राह्मणहावर उपकार करील. मी अशा गोष्टी डोळ्यांनीं पाहिल्याशिवाय खऱ्या मानीत नाहीं.” वाघ लणाला—“तूं आमच्या बरोबर चल, लणजे तें ठिकाण तुला दिसेल.” असें बोलून ब्राह्मणाला पुनः पाठीवर टाकून वाघ चालूं लागला. तेव्हां कोल्हाही त्याच्या मागून निघाला. थोडक्याच वेळांत ते तिघेही सांपळ्याजवळ आले. तेव्हां ब्राह्मण लणाला—“कोल्होबा, ह्यांच सांपळ्यांत वाघाला साखळदंडानें बांधून कैद केलेलें होतें, या बंधांतून याला मी सोडलें. आतां तुझ्या बुद्धीला वाटेल तसा न्याय कर.” ह्याप्रमाणें ऐकून व त्या पिंजऱ्याकडे पाहून आश्चर्य चकित मुद्रें कोल्हा लणतो—“ह्यांत आपली अक्कल तर अगदीं चालत नाहीं बुवा. आतां जर तूं सांगतोस त्या प्रमाणें वाघ पुनः आंत जाईल आणि पहिल्याप्रमाणें बांधून घेईल व तूं पुनः त्याला मोकळा करशील, तर मी खरें मानीन.”

असें ऐकतांच वाघ ब्राह्मणाला सोडून पिंजऱ्यांत गेला व ब्राह्मण त्याचे हातपाय बांधूं लागला. तेव्हां कोल्हा लणाला—“संभाळरे ब्राह्मणा, जर तूं बांधण्यांत कसर ठेवशील तर मी एकही शब्द न बोलतां निघून जाईन.” ब्राह्मणानें कोल्हाच्या सांगण्याप्रमाणें वाघाचे चारीपाय खूप मजबूत बांधले आणि सांपळ्याचा दरवाजा बंद करून कोल्हाला लणाला—“पहा, वाघ असा बंदीत पडलेला होता

व मी सोडविलें होतें. ” कोल्हा हणाला—“ अरे दगडा, धूळ पडली तुझ्या अकलेवर ! अशा दुष्टावर कोणी तरी उपकार केले आहेत ? जा आपल्या मार्गानें आणि पूर्ण सुकृतामुळें जिवंत राहिलों असें मान. ”

ताजुल्मुल्क अशी गोष्ट सांगून हणाला—“ सुंदरी, वेळेस कोण उपयोगी पडेल याचा नेम नाही. त्याचप्रमाणें अकलेच्या योगानें पर्वत ही इकडला तिकडे उलटून टाकतां येतो. तर आतां मी सांगतो असें कर. ज्या कित्येक राज पुत्रांस तूं कैदेत टाकलें आहेस, त्या सर्वांस सोडून दे. ” आपल्या भावांविषयीं त्यानें तिला असें सांगितलें कीं—“ मी परत येईपर्यंत त्यांच्यावर चांगलें लक्ष्य ठेव. ” असें बोलून त्यानें जाण्याची तयारी केली. तेव्हां नेत्रांत अश्रु आणून ती वेश्या त्याला हणते—“ प्राणप्रियकरा तूं मला वियोगाशीं होरपळत टाकून चालता होशील असें मला वाटलें नवतें. आतां तर तुझा वियोग मला सहन होणार नाही. जोपर्यंत दृष्टीस पडला नवतास तोपर्यंत ठीक होतें. पण आतां चातक जसा चंद्रोदयाची मोठ्या उत्सुकतेनें वाट पहात असतो; त्याप्रमाणें तुझ्या मार्गाकडे माझे डोळे लागून राहतील. यासाठीं सांगतें कीं, तुझ्या सहवासापासून जो मला आनंद होणार आहे, तो जाऊन नाहीसा करूं नको. ” इत्यादि अनेक प्रकारें बोलून त्याच्या जाण्याला अडथळे सांगूं लागली. तरी त्याचा जाण्याविषयींचा आग्रह सुटेना. तेव्हां तिरुपाय होऊन ती हणाली—“ तूं माझे न ऐकतां आपलाच हट्ट पूर्ण करणार तर जा. पण मी दोन शब्द सांगतें ते ध्यानांत ठेव. हें सर्व जग आणि विशेषकरून प्रवासाचे मार्ग कपटानें भरलेले आहेत. प्रवाशी मनुष्यानें भोळेपणा करून कधींही कोणावर विश्वास ठेऊं नये. आत्म संरक्षणासाठीं मनुष्यानें सदोदित फार सावधगिरी ठेवली पाहिजे. आतां तूं पण्यांच्या राज्यांतलि मुख्य जी बकावली परी तिच्याच वागेंत

जाण्याची उमेद वाळगीत आहेस व ती तर रूपगुणसंपन्न प्रत्यक्ष इंदिराच आहे, असें लढले तरी चालेल. जर तिच्या रूपावर लूब्ध होऊन तेथे अडकलास तर आपल्या हयातीला मुकलास. जसजसा निस्पृहपणा धरशील तसतशी ती तुझ्या रूपावर मोहित होईल व तुझी ताबेदारी करीत राहील.” इत्यादि अनेक प्रकार तिने सांगितले. त्यांबद्दल तिचे आभार मानून ताजुल्मुल्काने जेव्हां तिच्याजवळ शेवटचा निरोप मागितला. तेव्हां तर ती फारच शोक करूं लागली. तरी पुढील कथावर लक्ष्य देऊन ताजुल्मुल्काने तिची समजूत केली व निरोप घेतला.

गुलबंकावली.

भाग ३ रा.

ही गोष्ट मूळ लिहिणाराने असें लिहिले आहे कीं, फिर्दौस शहर सोडून ताजुल्मुल्क पुढे निघतांच त्याने आपल्या अंगावरील मूल्यवान् वस्त्रालंकारांचा त्याग करून अंगाला राख लावली आणि फकीराप्रमाणे वेष धारण करून, ईश्वराचे नांव घेऊन तो मार्गास लागला.

कित्येक दिवस पर्यंत मार्ग क्रमून तो एका अशा विकट अरण्यांत आला कीं, जेथे मनुष्याचा तर वास नाहीच; पण पशु किंवा पक्षी कोणी ही त्या अरण्यांत त्याला दृष्टीस पडेना ! कारण झाडे उंच जाऊन अशा खुत्रीने एकमेकांत मिळाली होती कीं, त्या अरण्यात संचार करणाऱ्यास रात्र आहे कीं दिवस आहे हे समजूं नये. शहाज्यादा ते भयंकर अरण्य पाहतांच घाबरला, तरी आपल्या मनाला ह्मणूं लागला—“ ही तर पहिली मजल आहे. अजून कोण कोणते प्रसंग येतील याचा नेम नाही. परंतु एक आख्यायिका आहे कीं, “बुडी मारणारा मगराचे भय मानिल तर त्याच्या

हार्ती मोर्ती लागणार नाही. ” असो. तर भय धरून उपयोग नाही. पुढे जाऊन इच्छित कार्य केले पाहिजे. असे मनांत आणून तो त्या अंधःकारांतून पुढे चालू लागला. वारंवार पायांला ठेंचा लागून ते रक्त बंबाळ होताहेत; कांटेही मोडतातच आहेत आणि कांहींच दिसत नसल्यामुळे झाडाला टकरा वसून डोकें ही फुटत आहे. अशा विलक्षण प्रसंगामुळे त्याच्या प्रत्येक अवयवांतून रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या. वरचेवर गोते खात इकडून तिकडे धडपडत असतां “ईश्वरा! तुजवांचून कोणीही साह्य कर्ता नाही ! देवा ! कृपाकरून चांगला मार्ग दाखीव !” अशी त्यानें ईश्वराजवळ करुणा भाकावी. असो. कित्येक दिवस पर्यंत तशाही संकटानें मार्ग क्रमण करीत असतां जेव्हां त्याला थोड थोडा प्रकाश दिसू लागला, तेव्हां आनंद मानून त्यानें ईश्वराच्या अगाध चरित्राचें स्मरण करून त्याचे आभार मानले आणि पुढे चालू लागला. कांहीं थोडी मजल मारून समोर पाहू लागला—तों एक पोलादाचा पहाड आहे. खरें पाहतां तो काजळाच्या पर्वता सारखा एक भयंकर व क्रूर राक्षस वसलेला होता; परंतु शहाज्यादा त्याला पर्वत मानून त्याच्या जवळ गेला. इतक्यांत तो क्रूर उभा राहिला आणि आनंदानें उड्या मारू लागला. त्याचें तें भयंकर रूप पाहतांच “आपला मरणकाळ जवळ आला” असें शहाज्यादास वाटलें. तो “ईश्वरा ! माझे रक्षणकर ! मी अनाथ आहे. !! ” ह्मणून आकाशाकडे पाहून हात जोडूं लागला आणि राक्षसही आनंदानें मेघासारखी गर्जना करून खासा नाजुक सुग्रास पाठवून देणाऱ्या ईश्वराचे आभार मानू लागला. नंतर तो शहाज्यादास ह्मणाला—“रे मनुष्या ! तुझ्या एवढ्याश्या अल्पवयांत व भर तारुण्यांत तुझी आयुष्यवल्ली कोणी तोडली ? तूं आपलें शिर हातावर घेऊन ह्या अरण्यांत काय ह्मणून आलास ? बोल ? बोल ? ” असें ह्मणत राक्षस पुढे येऊं लागतांच शहाज्यादा थर थर कांपू लागला त्याचा

चेहरा भयाने अगदी फिका पडला आणि त्याची वोवडी वळला. तरी राक्षस पुढे उभा राहून जेव्हां त्याला त्याची हकीकत विचारू लागला; तेव्हां शहाज्यादा लणाला—“हे राक्षसाधीशा, तू माझी हकीकत काय विचारतोस ? मला माझे अयुष्य खरोखर जड झाले आहे. मला जर आपला प्राण प्रिय असतां तर मी मुद्दाम इकडे कां आलों असतो ? तुला अधिक काय सांगूं ? एकेक पळ मला वर्षाप्रमाणे जात आहे. कारण—मनुष्याला जर त्याच्या इराद्याप्रमाणे सर्व सुखे अनुकूल झाली; तरच त्याच्या जीवितार्थे सार्थक, नाहीतर मरण आलेले चांगले.”

राक्षसाने जेव्हां अशी उदासवृत्तीची भाषणें ऐकलीं, तेव्हां त्याला शहाज्याद्याची दया आली आणि त्यानें हजरत सुलेमानाची शपथ घेऊन शहाज्याद्याला सांगितले—

“हे मनुष्या, मी तुला कधीही दुःख देणार नाही. तू ज्या कामा करितां निघाला आहेस, त्यांत माझ्याकडून होईल तितकी मी मदत करीन.” असें बोलून राक्षसाने त्याला आपल्या घरी नेले व त्यावर नित्य अधिकाधिक लोभ करू लागला.

एके दिवशीं राक्षसाने शहाज्याद्यास विचारिले—“मित्रा तुझा खुराक (भक्ष्य) काय आहे मला सांग, लणजे मी तुला आणून देईन.” ताजुलमुल्क लणाला—“मनुष्याचे भक्ष्य पदार्थ लहले लणजे सांदूळ, डाळ, कणीक, तूप, साकर इत्याहि अनेक आहेत.” असें ऐकतांच राक्षस त्वरेनें जो उठून गेला तो एका क्षणांत एका काफल्यावर (प्रवासी व्यापाऱ्यांच्या टोळीवर) जाऊन पडला. ते लोक सर्व भक्ष्य पदार्थांचाच व्यापार करणारे होते. असो. राक्षसाने काफल्यांतील सर्व व्यापारी पळविले आणि मालाने भरलेलीं सर्व उंटे उचलून आणून शहाज्याद्या समोर उभी केली. तेव्हां त्यानें उंटांवरील सामान उतरून घेतले आणि उंटे अरण्यांत सोडून दिलीं.

नंतर कित्येक दिवसपर्यंत शहाज्यादा नित्य एक दोन रोझ्या तयार करून भोजन करीत असे. एके दिवशीं त्यानें पुष्कळच रवा, मैदा, तूप, साकर इत्यादि एके ठिकाणीं मळून मोठ मोठाले रोट तयार केले व भाजून काढिले आणि एक उंट कापून त्याचे मोठमोठाले मसालेदार कवात्र तळून पर्वतासारखा ढोंग पाडला. तो पाहून राक्षसाने त्याला विचारिलें—“मित्रा, आज तूं हा काय खटाटोप चालविला आहेस?” शहाज्यादा हणाला—“हे आश्रयदात्या राक्षसाधीशा, आज माझ्या मनांत असें आलें कीं, आपल्या हितेच्छु मित्राच्या पंगतीला वसून भोजन करावें; हणून ही सर्व तयारी केली आहे. तर ये आणि मानवी खुराकाची लज्जत कशी आहे ती दोन घांस घेऊन पहा.” असें ऐकतांच त्या राक्षसाला अत्यानंद झाला व त्यानें त्या सर्व पदार्थांचा एकच ग्रास केला ! राक्षसाने कधींच मानवी भक्ष्य पदार्थ चाखले नव्हते. ताजुल्मुल्काने केलेले पदार्थ त्याला फारच रुचकर लागले व त्यांची तो फारच वाखाणणी करूं लागला. तो हणाला—“हे मानव मित्रा, आज तूं मला जो पदार्थ खावविलास, तसला पदार्थ माझ्या पूर्वजांपैकीं एकानेही चाखला नवता. फार काय सांगूं ? आमच्यांतील एकानेही ही चव अनुभविली नाही, असें मी खात्रीनें हणतो. ह्या भोजनाचा उपकार मी कधीं ही विसरणार नाही.” याप्रमाणें त्याची अभिरुची पाहून शहाज्यादा त्याला नित्य भोजन घालूं लागला व राक्षस प्रसन्नांतःकरणाने त्याच्या कामांत त्याला मदत करावी असें मानूं लागला.

एके दिवशीं भोजनोत्तर दोघेही आनंदाने वसले असतां राक्षस शहाज्यादास हणतो—“मित्रा, नित्य अमृताप्रमाणें भोजन देऊन तूं मजवर उपकार करीत आहेस. परंतु मी अजून ते फेडण्याचा उद्योगही आरंभीत नाही; पण हें योग्य नव्हे. तुझ्या मनांत जें असेल तें मला सांग. तुझी इच्छा पूर्ण केल्या शिवाय मला चैन पड-

णार नाहीं.” शहाज्यादा लणाला—“मी सांगेन; पण राक्षस वचन पाळणारे नसतात असें ऐकतो. तें जर खरें असेल, तर मी आपलें इच्छित सांगून काय उपयोग ? जर तूं हजरत सुलेमानाची शपथ घेऊन ‘मी तुझे काम करतो’ असें लणशील, तर माझ्या मनांत आहे तें तुला सांगेन.” राक्षसानें त्याच्या प्रीतीस्तव निरुपाय होऊन शेवटीं शपथ वाहिली; तेव्हां राजपुत्रानें आपलें इच्छित कार्य त्याला कळविलें.

तें ऐकतांच राक्षस पाण्यांत डेंकूळ विरघळतें तसा अगदीं विरघळला. तरी “शपथेप्रमाणें कार्य केलें तर पाहिजेच.” असें मनांत आणून तो लणाला—हे शहाज्यादा, मजकडून शपथ घेवून तूं मला आपल्या ताव्यांत घेतलेंस हें खरें. पण बकावली कोण आहे, तिचा वाग किती रक्षणांत आहे व तिची योग्यता केवढी आहे? हें तुला सांगतो ऐक. बकावली परीजार्तीतील बादशहाची कन्या आहे. अठराहजार राक्षस तिचे गुलाम आहेत; ते तिच्या मुलखाचें व मालाचें रक्षण करीत असतात. बकावलीच्या बागांत जाण्याची कोणाचीही शक्ति नाही. असें असतां तिच्या बागांतील अमूल्य फूल तूं इच्छितोस, तें कसें मिळावें ? आतां मी वचनबद्ध झालों आहे, लणून मला तुझे कार्य करणें भाग आहे, यासाठीं असें कर. आज उत्तम प्रकारच्या भोजनाची तयारी कर. मी आपल्या भावाला या ठिकाणीं घेऊन येतो, तो तुझ्या कार्याचा सूड लावील. असें ऐकतांच शहाज्यादानें त्यादिवशीं खूप मेहेनत करून रोजच्या चौपट अन्न तयार केलें आणि राक्षसाला कळविलें. तेव्हां राक्षस जो आकाशांत उडाला तो एका क्षणांत दुसऱ्या एका राक्षसाला बरोबर घेऊन आला. ताजुल्मुल्कानें त्या दुसऱ्याला पाहतांच जमीनीपर्यंत लऊन सलाम केला. पहिल्या राक्षसानें “हा मानव असून मोठ्या योग्यतेचा व कसबी असल्या कारणानें माझा मित्र झाला

आहे, ” असे नव्या राक्षसाला सांगितले. नंतर ताजुल्मुल्काने दो-
घांस भोजनास वसविले आणि सर्व पदार्थ यथेच्छ वाढले. भो-
जन होतांच नवा राक्षस शहाज्याद्यावर संतुष्ट होऊन आनंदाने नाचूं
लागला, आणि वारंवार पहिल्या राक्षसास विचारूं लागला की,
“अरे नित्य हा मानव तुजवर असेच उपकार करीत असेल, ह्याचें
कांहीं काम तूं केले आहेस कीं नाहीं ? ” असे ऐकतांच पहिल्या
राक्षसाने पहिल्याने दुसऱ्याचे वचन घेतले आणि ताजुल्मुल्काचा
सर्व वृत्तांत त्याला सांगितला. नंतर दोघांनी वसून विचार केला
आणि ताजुल्मुल्कास त्यांची वहीण हम्माला नामक राक्षसी, जी
बकावलीच्या अठराहजार राक्षसगुलामांवर हुकूमत चालविणारी
होती तिच्या हवाली केले.

ताजुल्मुल्काला पाहून व आपल्या बंधूच्या मुखाने त्याची तारीफ
ऐकून हम्माला राक्षसीस आनंद झाला. कारण—त्या राक्षसी जवळ
एका बादशहाची मेहमुदा नामक कन्या होती. ही कन्या त्या राक्ष-
सीने केवळ लडिवाळपणाने पाळलेली असल्यामुळे हिचें एखाद्या
शहाज्याद्या बरोबर लग्न करावें, असे तिच्या मनांत होते. त्या इरा-
द्याची पूर्तता शहाज्याद्याला पाहतांच झाली. तिने अल्प काळांतच
ताजुल्मुल्काकडून मेहमुदेचे पाणि ग्रहण करविले आणि त्या दो-
घांस पुत्रवात्सल्याने पाळूं लागली. तिचें प्रेम पाहून शहाज्यादाही
आनंदाने कांहीं दिवसपर्यंत मेहमुदे सहवर्तमान ऐष आराम भोगीत
पडून राहिला.

गुलबंकावली.

भाग ४ था.

ताजुल्मुल्क जरी वरकरणी ऐष आराम करीत राहिला होता;
तरी त्याचें अंतःकरण प्रसन्न आहे असे मेहमुदेने कधींच पाहिले नाहीं.

तेव्हां एके रात्री ती उभयतां एकांतांत असतां मेहमुदां त्याला ह्मणाली—“प्राणनाथ, जरी मी मानवी स्त्री आहे, तरी लहानपणापासून राक्षसांच्या संगतींत असल्यामुळे मला मनुष्याच्या खऱ्या रितीभाती ठाऊक नाहीत. तरी हम्माला मातेच्या तोंडाने वारंवार मीं असें ऐकलें आहे कीं, मानवी पुरुष आपल्या बुद्धीनें अनेक उपद्वयार करणारे असल्यामुळे जरी दिवसाचे आपापल्या प्रियांपासून दूर राहतात; तरी रात्र होतांच ते स्त्रियांच्या गळ्यांत गळा घालून प्रेमसुखाचा अनुभव घेत असतात. असें असतां कित्येक दिवसांत मी तें सुत्र अनुभवित नाही, त्याचें कारण काय असावें वरें ? जेव्हां पहावं तेव्हां आपण कांहीं विचारांत गर्क झालां आहां असें दिसतें. तर जें काम असेल तें आपण मला सांगावं आईच्या मदतीनें मी आपली काळजी दूर करीन.” ताजुल्मुल्क ह्मणाला—“जोपर्यंत माझ्या मनांतील इच्छा पूर्ण झाली नाही, तोपर्यंत कोणत्याही प्रकारानें मला सुख होणार नाही.” असें बोलून त्या स्वार्धीन अवलेला वकावलीच्या फुलावदल सगळी हकीकत त्यानें सांगितली, आणि तिनें आपल्यावदल हम्माला राक्षसीजवळ पूर्ण भीड खर्च करावी. इतकें तिचें मन आकर्षण करून घेतलें.

दुसऱ्या दिवशीं प्रातःकालीं मेहमुदा आपल्या पतीसह हम्माले जवळ आली. तिला पाहतांच त्या राक्षसीनें दोघांसही प्रेमानें अंकांवर घेतलें आणि ह्मणाली—“बालकांनो, तुमच्या मनांत जी इच्छा उत्पन्न झाली असेल, ती मला सांगा.” असें ऐकतांच मेहमुदानें शाहज्याद्याची इच्छा आपल्या मातेला कळविली आणि सांगितलें कीं, जर माझ्या पतीची इच्छा पूर्ण न होईल, तर तूं माझे लग्न केलेंस त्याचा उपयोग होत नाही.”

शाहज्याद्याची इच्छा पूर्ण करण्याचें हम्माला राक्षसीच्याही जिवावर आलें, तरी कन्येच्या अग्रिहास्तव तिनें चुण्यांच्या (उंदरां-

च्या) बादशहास बोलावून आज्ञा केली की, “येथून बकावलीच्या वागापर्यंत एक भुयार तयार करून ह्या शहाज्याद्याला आपल्या मानेवर बसवून तो वाग दाखवून आण. पण संभाळ बरे, याच्या एका केंसाला जर धक्का लागला तर तुला शिक्षा करीन.”

असें ऐकतांच त्या मूषकरूपी राक्षसानें आपल्या सेनेला आज्ञा करून त्या मंदिरापासून वागेपर्यंत एक भुयार खणलें आणि शहाज्याद्याला आपल्या खांद्यावर घेऊन तो त्याला त्या मनोहर वागेंत घेऊन गेला. वाग पहातांच राजपुत्रास वाटलें की, “आतां ह्या वागेंत क्षणभर फिरावें आणि फूल घेऊन निघून जावें.” पण तो राक्षस त्याला आपल्या मानेवरून उतरूं देईना. तेव्हां शहाज्यादा लणाला—“जर तूं मला ह्या वागेंत फिरूं देणार नाहीस, तर मी जीव देईन.” असें ऐकतांच तो राक्षस भय पावला आणि “लौकर पाहून परत ये.” असें सांगून यानें त्याला वागेंत सोडलें व स्वतः त्याची वाट पहात भुयाराच्या तोंडाजवळ बसला.

शहाज्यादा वागेंत शिरतांच पहातो तों सगळी जमीन सोन्याची आहे. वागे सभोंवती जी भिंत आहे, ती ध्रुवमंडळापर्यंत उंच गेलेली असून तिला लाल, याकूत, जमरूद, हिरे, मोती, इत्यादि रत्नें खालपासून वर पर्यंत जडविलेली आहेत. वागेला पाणी पांचविण्यासाठीं माणकांचे पाट बांधलेले असून त्यांतून सुवासिक गुलाब पाणी वहात आहे. प्रत्येक फलवृक्ष फलभारानें नम्र झालेला आहे व सर्वफळें रत्नांप्रमाणें चमकत आहेत. फुलझाडांचे असंख्य ताटवे लागून राहिले आहेत व सर्व फुलें फुलल्यामुळें अंधारी रात्र आहे तरी त्या वागेंत चंद्राप्रमाणें शांत प्रकाश पडला आहे. याप्रमाणें अवर्णनीय शोभा पहात पहात आनंदानें पुढें चालला आहे, तों एक चमत्कारिक ताटवा त्याच्या दृष्टीस पडला. तो असा की ज्याच्या सभोंवती स्वच्छ व सुवासिक गुलाब पाण्यानें भरलेला एक

हिरे जडित हीद आहे; ज्याच्या आसपास नानाप्रकारचे वृक्ष आहेत; आणि जो हीदाच्या मध्य भागां वैडूर्याच्या आळ्यांत एकाच फुलाने भरगच्च झालेला आहे. तो ताटवा पाहतांच शहाज्याद्याने निश्चयात्मक ठरविले की, “ज्याला गुलवकावली लणतात तो हाच ताटवा असला पाहिजे.” असे मनांत येतांच त्याने अंगावरील वस्त्रे काढून ठेऊन त्या हीदांत उडी टाकली आणि त्या ताटव्या पर्यंत पोहत जाऊन त्याने त्यावरील पुष्प काढून घेतले. नंतर हीदावाहेर येऊन पोषाख करून शोभा पहात पहात तो वकावलीच्या महालाकडे निघाला. चार पावलें पुढें गेला नाही तो अकीक, पुष्कराज, वैडूर्य इत्यादिकांनी शोभविलेला मनोरम महाल त्याच्या दृष्टीस पडला. त्या महालाच्या भिंती वरून जी अमूल्य रत्ने जडविलेली होती; त्यांचा लखलखीत प्रकाश पडलेला पाहतांच शहाज्याद्याचे डोळे दिपून गेले. तरी “येथपर्यंत आल्यासारखें मंदीर पाहून जावेच,” असे मनांत आणून धैर्याने तो त्या मंदिरांत शिरला. जी जी वस्तु त्याच्या पाहण्यांत येई, ती ती अप्रतिम ! प्रत्येक दिवाणखान्यांत सोनेरी व जडावाचें काम नाही असे नाहीच. शहाज्यादा मार्गे फिरण्याच्या ओढीमुळें घाई घाईने पहात एका रमणीय दिवाणखान्यांत आला आणि पाहूं लागला—तो एका जडावाच्या पलंगावर मच्छरदाण्या सोडून एक लोकोत्तर रूपवती अप्सरा आपल्या तारुण्यमदाने धुंद होत्साती उशाखाली नाजुक हात घेऊन निजलेली आहे. जिच्या लावण्यामुळें सर्व आकाश प्रकाशित झाले आहे, अशी ती लावण्यलतिका पाहतांच शहाज्याद्याला देहभान नाहीसे झाले. तो क्षणभर स्तब्ध होऊन चित्राप्रमाणें तिच्या रूपाकडे पहातच उभा राहिला. नंतर शुद्धीवर येऊन तिला पूर्ण अवलोकन करून परत निघतेवेळी त्याने मनांत आणलें की, “आपण याठिकाणी आलों होतो, यावद्दल कांहीं तरी खुण ठेऊन गेलें पाहिजे.”

असा विचार करून त्याने आपल्या हातांतून आपल्या नांवाची आंगठी काढली व ती तिच्या बोटांत घालून हळूच तिच्या हातांतलि आंगठी काढून घेऊन आपलें अंतःकरण तिच्या जवळ ठेऊन तेथून निघाला, तो राक्षसाच्या खांद्यावर वसून हम्माला राक्षसीच्या महालांत आला. हम्मालाही त्याची काळजीनें वाटच पहात होती; ती त्याला पाहतांच आनंदित झाली; त्याचप्रमाणें मेहमुदेसही आनंद झाला.

गुलबंकावली.

भाग ६ वा.

बंकावलीनामक पुष्प हातीं येतांच एके रात्री आपली स्त्री मेहमुदा आनंदांत आहे असें पाहून शहाज्यादा तिला लणाला. “प्रिये, या ठिकाणीं मला सर्व प्रकारें सौख्य आहे. कोणत्याही गोष्टीची वाण नाही. असें जरी आहे तरी माता, पिता, आप्त, इष्ट, मित्र, सोयरे, इत्यादि मनांत आले; लणजे जें कांहीं दुःख होतें तें सांगून पुरवत नाहीं.” असें ऐकतांच ती लणाली.—“प्रियकरा, इतकें दुःखित होण्याचें कारण नाही. उद्यां प्रातःकालीं भी आईजवळ ही गोष्ट सांगतें आणि तिचा निरोप घेतें”

दुसऱ्या दिवशीं प्रातःकालीं जेव्हां मेहमुदेची व हम्मालेची गांठ पडली, तेव्हां तिनें आपल्या पतीची इच्छा तिला कळविली. कन्येचें भाषण ऐकतांच त्या राक्षसीला वियोग दुःख वाटलें, तरी “कन्या सासरीं गेलीच पाहिजे.” असें मनांत आणून, त्याचवेळेस एका राक्षसाला बोलावून तिनें आज्ञा केली की, “ज्या ठिकाणीं हा शहाज्यादा तुला सांगेल, त्या ठिकाणीं याला याच्या स्त्रीसह पोचवून दे.” असें बोलून तिनें जांवयाला आंदण देण्यासाठीं नानाप्रकारचीं रत्नें, अलंकार, वस्त्रे, अशी अगणित संपत्ति एकत्र करून

तिचा पर्वता सारखा बोजा बांधला व राक्षसाच्या डोकीवर दिला. नंतर आपल्या डोकीवरील दोन केश तोडून तिने ताजुल्मुल्कास एक व मेहमुदेस एक देऊन सांगितलें की, “ज्यावेळेस तुझाला कोणताही प्रसंग पडेल, त्यावेळेस हा केश अग्रीवर ठेवा, ह्मणजे अठरा हजार राक्षसांसह येऊन मी तुझाला साह्य करीन.” असें बोलून तिने नेत्रांत प्रेमाश्रु आणले आणि शहाजाद्याच्या हातांत मेहमुदेचा हात देऊन सांगितलें—“बाळा, आजपर्यंत प्राणाही पलीकडे जिचें रक्षण केलें, ती प्रियकन्या आज माझे सर्वस्व ह्मणून तुझ्या हवालीं केली आहे.” शहाज्यादानें तिचे आभार मानून सांगितलें—“आई, मी आपला प्राण तुझ्याच कन्येच्या हवालीं केला आहे. ह्मणून तिच्या रक्षणा-विषयीं तुला कांहीं काळजी करायाला नको.” तो असें बोलतांच ह्मालेनें दोघांचीही मस्तकें अवघ्राण करून त्यांस राक्षसाच्या हवालीं केलें आणि त्याला ताकिदीनें सांगितलें की, “जेव्हां ह्या माझ्या जांबयाच्या हातचें “मी आपल्या घरीं सुखरूप पोचलों.” असें पत्र आणशील, तेव्हां आनंदानें तुला बक्षीस देईन; पण जर ह्यांत तमाखोरी केलीस; तर तुला ह्या जगांतून नाहीसा करीन. माझी शक्ति तूं जाणतोस.”

ही गोष्ट मूळ लिहिणारानें असें लिहिलें आहे की, शहाज्यादा ह्मालेचा निरोप घेऊन मेहमुदेसह राक्षसाच्या खांद्यावर बसतांच त्यानें शहाजाद्यास विचारिलें.—“मेहेरवान शहा साहेब, मी आपणाला कोणत्या ठिकाणीं नेऊन पोचवूं?” शहाज्यादानें “फिरदोस” एवढा उच्चार मात्र केला; ती त्या राक्षसानें त्यांस फिरदोस येथील लख्खा बागेंत नेऊन उभें केलें.

ती बाग दिलवरलखवानामक गणिका जिला शहाज्यादानें द्यूतांत जिकलें होतें तिचीच होती आणि ती गणिका शहाज्यादा साठीं रात्रंदिवस घुरत होती. तिचा नियम असा होता की, नित्य

प्रातःकालीं प्रातर्विधि उरकतांच त्या वागेंत यावें आणि दहा घ-
टिका दिवस येईपर्यंत आपल्या प्रियकराची मार्ग प्रतीक्षा करीत
वसावें. राक्षसानें दोघांस त्या वागेंत नेऊन उतरलें आणि शहाज्या-
द्या जवळ सुखरूप पोंचल्याबद्दल पत्र लिहून मागितलें. इतक्यांत
दिलवरलख्वा नियमाप्रमाणें तेथें आली आणि ज्याचें आपल्या हृद-
यांत रात्रांदिवस चिंतन करीत होती, त्यालाच वागेंत उभा पाहून
हर्षातिशयानें धांवली व बेशुद्ध होऊन ताजुल्मुल्काच्या पायांदरच
पडणार होती, तों त्यानें तिला सांवरून धरिलें. नंतर शहाज्याद्यानें
तिला सावध करून मंदिरांत नेलें आणि पहिल्यानें हम्मालेस “मी
मेहमुदेसह फिरदोस येथें सुखरूप पोंचलों” असें पत्र लिहून दिलें.
नंतर राक्षसाचें भेटणें त्याच्या मेहेरवानीनें हम्मालेची गांठ, मेहमुदे
वरोवरचा विवाह आणि भुयार मार्गाने जाऊन बकावलीच्या वागां-
तील सहल, इत्यादि गोष्टी त्यानें गणिकेला सांगितल्या. त्या ऐकतांच
गणिकेनें मेहमुदेस प्रेमालिंगन दिलें आणि बहिणी प्रमाणें मान देऊं
लागली. शहाज्यादा कित्येक दिवस दोन्हीं स्त्रियांचा उपभोग घेत
फिरदोस शहरांत राहिला होता. नंतर त्यानें सिकस्थानास जाण्याची
आपली इच्छा गणिकेस कळविली आणि सर्व संपत्तीसह जाण्याचा
निश्चय करून सर्व मालमत्ता तारवांत भरली. तेव्हां तुहंगावरील
दरोगा येऊन शहाज्याद्यास लणाला—“हजरत, पूर्वेकडील चौघे
शहाज्यादे मात्र अजून आपल्या हुकूमानें कैदेत आहेत; त्यांची काय
व्यवस्था करावयाची, तो हुकूम व्हावा.” असें ऐकतांच शहाज्याद्यानें
गणिकेला सांगितलें—“जोंपर्यंत माझे चौघे बंधु तुझ्या नांवाचा
डाग मानेवर घेण्यास कबूल होणार नाहींत, तोंपर्यंत तूं मी तुझीं
कितीही आर्जवे केलीं तरी माझे ऐकूं नको. बेलाशक त्यांच्या मानेवर
“दिलवरलख्खेचे गुलाम !” असे डाग दे.” गणिकेनें ती गोष्ट
कबूल केली आणि चौघांसही आपल्या समोर बोलावून शहाज्या-

द्याचें न ऐकतां त्यांच्या मानेवर गुलामीचे डाग दिले. नंतर शहा-
ज्यादानें त्यांचें शांतवन करून त्यांस पोषाख व एक लक्ष रुपये
खर्च करण्यासाठी दिले. ते घेऊन लाचारीमुळें लाजिरवाणे, अक्षयी-
चा डाग पावलेले चौघेही शहाज्यादे दुसऱ्या एका शहरांत गेले व
कांहीं थोडा माल खरेदी करून आपल्या शहराकडे चालते झाले.
ताजुल्मुल्कही आपल्या सर्व संपत्तीसह स्त्रिया जलमार्गानें पाठवून
स्वतः फुल घेऊन फकीराच्या वेषानें त्यांच्या मागून निघाला.

गुलबंकावली.

भाग ६ वा.

असें सांगतात कीं, ताजुल्मुल्क फकीराच्या वेषानें एका अरण्यांत
आला, तो एक वृद्धफकीर अंधत्वामुळें दुःख करीत मार्गानें ठेंचा खात
व कळवळत चालला आहे. त्याला पाहतांच शहाज्यादा मनांत
आलें कीं, “आपण जिवापाड कष्ट करून बकावलीचें फूल मिळ-
वून आणलें आहे खरें; पण त्याचा अनुभव घेतल्याशिवाय त्याजवर
विश्वास ठेवितां येत नाही. ईश्वर करो, या अंधाचे नेत्र आले तर
आपल्याला हा मनापासून दुवा देईल.” असें मनांत येतांच त्यानें
त्या अंधाला थांबवून त्याच्या नेत्रास तें फूल लाविलें. फुलाचा
नेत्रांला स्पर्श होतांच त्या ठिकाणीं चमत्कारिक सीतता उत्पन्न
झाली व एकाएकीं त्या वृद्ध फकीरास दिसूं लागलें ! त्यानें शहाज्या-
दाचे आभार मानून त्याला अंतःकरणपूर्वक आशीर्वाद दिला आणि
आपला मार्ग धरिला.

त्या फकीराला व्यापाऱ्याच्या वेषानें आपल्या शहरास जा-
त असलेले चौघे शहाज्यादे मार्गांत भेटले. ते आपसांत आ-
तां बापाला काय सांगानें आणि आपली प्रतिष्ठा कायम राखावी
हणून विचार करीत होते. एक हणाला—“गुलबंकावलीचा बाग

वैद्यां शिवाय कोणाच्याही सांगण्यांत व ऐकण्यांत नाहीं असें सांगावें.”

दुसरा हणाला— “ तसें रुचणार नाही. वकावली नामक अप्सरा स्वर्गांत आहे व तो वागही तेथेंच आहे असें सांगावें.”

तिसरा हणाला— “ तसें शोभत नाही. भलतें कसलें तरी अनोळखी जंगली फूल घेऊन जावें आणि हकीम लोकांला मूर्खांत काढावें.”

चौथा हणाला— “ अरे बाप आपल्या दुर्दैवानें अंध झाला; त्याच्या साठीं आपण मुलांनीं जीव द्यावा असें कोणीही सांगणार नाही. आधीं मानेवरचे लाजिरवाणे डाग कसे जातील याचा विचार करा.”

हीं सर्व भाषणें त्यांच्या मागून चाललेला फकीर ऐकत होताच. चवथ्याचें भाषण तिघांस न रुचल्यामुळें ते बापाला खोऱ्या नाऱ्या वाता मारून फसविण्याचा जेव्हां विचार करूं लागले; तेव्हां तो वृद्ध फकीर पुढें झाला आणि त्यांचा धिःकार करून हणाला— “ मूर्खहो, व्यर्थ वादशहाचे पोटीं उत्पन्न झालेत. त्याला खोऱ्या गोष्टी सांगून प्रतिष्ठा मिरवूं पहाल तर तसें कधीं होणार नाही. वकावलीच्या बागांतील फूल घेऊन एक पराक्रमी तरुण नुकताच पुढें गेला आहे. ईश्वर त्याचें कल्याण करो ! त्यानेंच माझ्या ह्या अंध झालेल्या नेत्रांस तें फूल लाऊन मला हें विस्तीर्ण जग पुनः दाखविलें. मी कोणाची उगीच तारीफ करणार नाही, आणि कोणाच्या व्यर्थ वढायाही ऐकणार नाही.” असें ऐकतांच चौघांनींही कपटाची नम्रता धरून त्या फकिरा जवळ त्या वकावलीच्या फुलाची चौकशी आरंभिली. ते हणाले तें वकावलीचें फूल घेऊन जाणारा कोणी एकटाच आहे किंवा त्याचे कोणी साथिदार आहेत ? तो गृहस्थ आहे किंवा फकीर आहे ? इत्यादि अनेक प्रश्न ऐकून तो फकीर सांगूं लागला— तो सभाग्य तरुण महातेजस्वी असल्यामुळें कोणीतरी राजपुत्र असावा असें वाटतें. तुझाला जर त्याची गरज असेल तर जाऊन चौकशा करा. अजून कांहीं तो फार लांब गेला नसेल. असें

ऐकतांच ते चौघेही घोडे उडवीत ताजुल्मुल्काचा शोध करीत निघाले.

फकीराला नेत्र आल्यामुळे “आज आपल्याहातून एक सत्कर्म घडलं” असे मनांत आणून ताजुल्मुल्क आनंद मानीत चालला होता, तो आपल्या मागून कोणी घोडे उडवीत येत आहेत, असे घोड्यांच्या टांपावरून त्याला वाटलं आणि त्यानें मार्ग पाहिले, तो आपले चौघेही बंधु आपल्याच अंगावर येत आहेत असे दिसल्यामुळे तो वाजूला झाला. पण ज्यानीं फकीराजवळ त्याची पूर्ण चौकशी केली होती; ते त्याला काय सोडणार? तो एका झऱ्याजवळ जाऊन वसत आहे तो चौघेही त्याच्या सभोवतीं जाऊन उभे राहिले आणि त्याला विचारूं लागले—तुझीं वकावलीचें फूल मिळवून आणलें आहे आणि आंधळ्याला दृष्टि देतां असें ऐकलें हें खरें आहे काय? असें ऐकतांच ताजुल्मुल्क हणाला—वकावलीचें फूल माझ्यापाशीं आहे खरें; पण त्याचा तुझांला चमत्कारच पाहणें असेल तर चौघांपैकीं एकाचा नेत्र फोडा हणजे दाखवितों. असें ऐकतांच ते चौघे हणाले—आधीं जर फुल दाखवाल, तर त्याचा अनुभव पाहण्यासाठीं कोणाचा तरी डोळा फोडूं, किंवा एखादा अंध धरून आणूं, असें ऐकतांच ताजुल्मुल्कानें कंबरेचें फूल सोडून त्याला दाखविलें. तें पाहतांच “पाहूं पाहूं?” हणून त्या चौघांनीं त्याच्या हाताला झोंवून तें फूल हिसकावून घेतलें आणि त्याला मूर्च्छित पडे पर्यंत मार देऊन, तसाच लोळत टाकून घोडे उडवीत पुढें चालते झाले.

वकावलीचें फूल हातीं देतांच चौघांनींही आपल्या शहराचा मार्ग धरिला आणि बापाच्या राज्याच्या सरहद्दीवर येतांच त्यांनीं आपण गुलबकावली घेऊन आल्याची खबर आपल्या बापाकडे पाठविली. जैनुल्मुल्क बादशहा पुत्रांचा फार दिवस शोध नसल्यामुळे चिंताच करीत होता. त्याला जेव्हां पुत्र कृतकार्य होऊन आले असें समजलें, तेव्हां अत्यानंद झाला आणि ईश्वराचे आभार मानून तो त्यांस आ-

णावयासाठी स्वतः कांहीं मजला पुढे आला. बापाला पाहतांच चौघांनीही धांवत जाऊन त्याच्या चरणांचे चुंबन घेतले. जैनुल्मुल्कानेही त्यांची मस्तकें अवघ्राण करून त्यांस वात्सल्याने हृदयाजवळ धरिले. नंतर त्याच ठिकाणी त्या चौघांही कपटी पुत्रांनी ते फूल बापाच्या नेत्रांस लाविले. त्यावेळेस जैनुल्मुल्क बादशहाच्या नेत्रांला अशीकांहीं चमत्कारिक सीतता उत्पन्न झाली की, त्याच्या नेत्रांचा जो कांहीं सारखा भडका चालला होता, तो एकाएकी शांत झाला आणि अकस्मात् त्याच्या नेत्रांला दिव्यतेज प्राप्त झाले! त्यावेळेस “ हें जग मलापुन्हां दिसले! ” असे त्याच्या मनांत आले आणि आधी ईश्वराचे व नंतर त्या चौघांही पुत्रांचे आभार मानून त्याने आपल्या वजीरास आज्ञा केली की, आजपासून एक वर्ष पर्यंत माझ्या सर्व राज्यांत आनंदोत्साह चालू करा! या प्रमाणे आज्ञा करून तो आपल्यापुत्रांसह आनंदाने त्या ठिकाणा पासून खैरात करीत आपल्या नगरांत आला.

गुलबंकावली.

भाग ७ वा.

लिहिणाराने असे लिहून ठेविले आहे की, जेव्हां ब्रकावली परी आपल्या मंदिरांत जागृत झाली आणि गजराजासारख्या मंदगतीने गुलाबपाण्याने भरलेल्या हौदावर येऊन मुखप्रक्षालन करू लागली, तेव्हां अकस्मात तिची दृष्टि हौदातील ताटव्यावर गेली आणि त्यावरील अमोलिक पुष्प न दिसल्यामुळे दुःखित झाली व अशा संरक्षणांतून पुष्प कोणी चोरून नेले असावे, ह्मणून विचार करू लागली; ती हातांतील आंगठी वरही तिची दृष्टि पोंचली आणि ती बदललेली आहे असे दिसतांच तिचा धीर पूर्ण सुटला! ती ह्मणू लागली— “ मी हें स्वप्नतर नाही पहात! पण स्वप्नांत भशा गोष्टी-

चा प्रत्यक्ष प्रत्यय येत नाही. ” आंगठीवर ताजुल्मुल्काच्या नांवा-
सह त्याचा चेहरा मोठ्या कसवाने कोरलेला होता. त्याचे अप्रतिम
सौंदर्य पाहतांच बकावली परी मोहित झाली. तरी आपली ती वि-
रह ज्वराची स्थिति बाह्यात्कारी न दाखवितां मुख प्रक्षालन करून
रागाने याकूताच्या महालांत आली आणि सगळ्या पय्या एके ठि-
काणी जमवून फुलाविषयी चौकशी करू लागली. “अठरा ह-
जार राक्षस पाहरे करी बाहेर आणि तुम्हीं सर्व पय्या आंत पाहरा
करीत असतां माझे फूल कोणी चोरून नेले सांगा? ” असा जिला-
तिला प्रश्न करू लागली. पण ज्या विचाऱ्यांना कांहींच ठाऊक ना-
हीं, त्या उत्तर काय देणार ? शेवटीं संतापून बकावलीने सर्व पय्यां
स सांगितले—“ जर माझ्या फुलाचा आणि त्याला चोरून नेणारा-
चा शोध करून त्याला आणाल तर ठीक आहे. नाही तर मी तुमचा
प्राण घेववीन. ” असे ऐकतांच सातशे पय्या आकाशांत उडाल्या
व त्या फुलाचा शोध नाही लपून एका क्षणांत परत आल्या.

शेवटीं कोणाच्याने ही शोध लागत नाही, असे जाणून विषय-
मदाने वेडी झालेली बकावली स्वतःच आपल्या सुमनचोराचा शो-
ध करण्यासाठी निघाली. पण अशा तऱ्हेने की, तिने मात्र सर्वांना
पहावे आणि तिला कोणी पाहू नये. हे कस तिला सहज होते. जा-
दू व मांत्रिक विद्येत ती इतर पय्यांहून फार श्रेष्ठ होती. कियेक दि-
वसपर्यंत ती गुप्त राहून आपल्या प्रियकराचा शोध करीत होती.
पण तिला कोणत्या ही प्रकारे शोध लागेना. शेवटीं फिरतां फिरतां
ती जैनुल्मुल्काच्या राज्यांत आली आणि पाहू लागली; ती प्रत्येक
लहान थोर मनुष्य उंची पोषाख करून आनंदाने फिरत आहे; स-
गळे बाजार चैनीच्या वस्तूनीं भरलेले आहेत आणि जिकडे तिकडे
नाचरंग चालला आहे. असा प्रकार पाहतांच ती आश्चर्य चकित
झाली. नंतर स्वतः पुरुष वेषाने प्रकट होऊन तिने एका मनुष्या-

ला विचारिले “ह्या शहरांत सर्व ठिकाणीं आनंद व नाचरंग चालला आहे याचें कारण काय?” असें ऐकतांच त्यानें बादशहाच्या चौघां पुत्रांनीं गुलबकावली आणून वापाचे नेत्र बरे केले इत्यादि सगळी हकीकत तिला कळविली आणि बादशहाला नेत्र आल्या बदल आनंद झाला आहे लणून सगळी प्रजा आनंदांत आहे, असें ही त्यानें तिला सांगितलें. तेव्हां आनंदित होऊन आपली इच्छा आतां खचित पूर्ण होणार असें मनांत आणून तिनें ईश्वराचे आभार मानिले आणि बादशाही वाड्याचा शोध करीत निघाली. तिचे पुरुषवेषांत ही लोकोत्तर लावण्य पाहून प्रत्येक पाहणारास “हा स्वर्गीचा देव आनंदानें येथें आला आहे” असें वाटेजोतो तिच्या रूपाची तारीफ करूं लागला आणि जो ती बादशाही वाड्यांत पोचली नाही, तो आधींच बादशहाला तिची वर्दी लागली आणि बादशाहाचे हुकुमानें तिला वाड्यांत नेण्यासाठीं लोक पुढें आले व तिला दरबारांत घेऊन गेले. बादशहा जैनुल्मुल्क बकावलीचा पुरुष वेष पाहतांच प्रसन्न झाल व तिची चौकशी करूं लागला. तेव्हां ती लणाली—“हजरत, मी पश्चिम प्रदेशांतील राहणारा आहे. माझे नांव जानबक्ष. खावंदाची कीर्ति ऐकली आणि मुद्दाम खिदमतींत राहण्यासाठीं आलों आहे.” असें ऐकताच बादशहानें प्रसन्नांतःकरणानें तिला आपल्या पदरीं ठेऊन घेतलें आणि जनानखान्यासह सर्वत्र ठिकाणीं संचार करण्याची परवानगी दिली.

इतक्यांत बादशहाचे चौघेही पुत्र त्याच्या पादबंदनासाठीं आलेले बकावलीच्या दृष्टीस पडले, आणि हेच बकावलीच्या बागांतील फूल आणणारे, असेंही तिला कळलें. परंतु त्यांची चर्या तसें साहस कर्म करण्याची दिसेना; लणून ती “ह्या बादशहास पांचवा पुत्र आहे काय? आणि तोही यांच्या बरोबर बकावलीच्या बागांत

फूल आणण्या साठी गेला होता की काय?" अशी चौकशी केली. पण पांचवा पुत्र नवता आणि हेच चौघे फूल आणणारे. असेच जेव्हां खात्रिपूर्वक सगळ्या लोकांनी तिला सांगितलें, तेव्हां मात्र ती फार घोंटाळ्यांत पडली. नंतर आपल्याशीच विचार करू लागली! "आतां त्याला कोठें शोधवें! ह्या चौघां पैकीं एकाची ही शक्ति माझ्या वागेंतून जाऊन येण्याची नाही. माझ्या वागेंत येऊन फूल चोरून घेयांनीं मला पाहून आंगठी बदलून जाणारा पुरुष फार चतुर असला पाहिजे. त्याचें तेज सर्व लोकांवर सहज पडलें पाहिजे. तर आतां त्याचा शोध कोणत्या ठिकाणीं करावा! ज्या ठिकाणीं फूल असेल त्याच ठिकाणीं तो असला पाहिजे, अशी मनाला आशा होती ती आज अगदीं नाहीशी झाली." इत्यादि अनेक विचार करून वियोग अनुभवीत तिनें निश्चयात्मक असें ठरविलें कीं, "जरी हे नाही लक्षणतात तरी वादशहाला पांचवा पुत्र असला पाहिजे." अशा मनोविचारांत गर्क होऊन तिनें कांहीं दिवस त्याच ठिकाणीं राहण्याचें ठरविलें. तिला असें वाटलें कीं खऱ्या फूल आणणाराचा शोध कांहीं अवकाशानें कां होईना! पण तो येथेंच लागेल असा संभव आहे. ह्या प्रमाणें विचार करून ती त्याच ठिकाणीं राहिली.

मूळ फारशी भाषेत गोष्ट लिहिणारा लक्षणतो— "सुभानअला! माषुक आषकाचा शोध करीत फिरते, हा उलटा प्रकार नव्हे?"

गुलबंकावली.

भाग ८ वा.

ताजुल्मुल्काला बेशुद्ध करून धुळींत लोळत टाकून चौघे शहाज्यादे पुढें गेल्यावर मागून तो वृद्ध फकीर त्या ठिकाणीं आला आणि ताजुल्मुल्कास तशा त्या खराब स्थितींत पाहून त्यानें त्याला सावध केलें. "आपल्या जवळचें फूल विनाकारण गेलें" असें मनां-

त आणून दुःखी. झालेल्या ताजुल्मुल्कानें जेव्हां त्या फकीराला पाहिलें व “मीच त्या शहाज्याद्यांस तुजकडे पाठविलें” असें त्याच्या तोंडानें ऐकलें, तेव्हां त्याला फार राग आला व त्या रागाबरोबर त्यानें हात चोळले. तीं असा चमत्कार झाला कीं, एका एकी त्या ठिकाणीं पर्वता प्रमाणें देह धारण करणारा राक्षस येऊन ताजुल्मुल्का पुढें हात जोडून उभाच राहिला. त्या भयंकर राक्षसास पाहतांच वृद्ध फकीराची तर बोवडीच वळली आणि तो पळून गेला. नंतर शहाज्याद्यानें त्या राक्षसाला विचारिलें कीं “तूं येथें कां व कसा आलास सांग?” राक्षस हणाला— “खुदावंत, आपल्या हातांत वकावली परीच्या हातांत असणारी आंगठी आहे व त्या आंगठीचा मी चाकर आहे. ती ज्याच्या जवळ असेल त्याची आज्ञा मला शिरसा बंद आहे. आपण ती आंगठी हातानें चोळलीत हणून मी या ठिकाणीं तुमची सेवा करण्यासाठीं आलों आहे.” असें ऐकतांच आनंद मानून शहाज्याद्यानें त्याला सांगितलें कीं, “मी लहानपणीं ज्या अरण्यांत वाढलों; तें हल्लीं ओसाड आहे. त्या ठिकाणीं मला घेऊन चल.” असें ऐकतांच शहाज्याद्यास त्या राक्षसानें उचललें आणि एका क्षणांत त्या अरण्यांत नेऊन उभें केलें. नंतर त्याला जाण्याचा हुकूम करून ताजुल्मुल्कानें आपल्या सासूनें (हम्माला राक्षसीनें) दिलेला केश काढला व अग्नीवर ठेविला. त्याचा वास त्या राक्षसीला एका निमेषांत पोंचला व अठरा हजार राक्षसां सह ती त्या ठिकाणीं येऊन उभी राहिली. जेव्हां तिनें ताजुल्मुल्काला फकीराच्या वेषांत अरण्यवासी एकटाच पाहिलें, तेव्हां तिला फार वाईट वाटलें आणि “माझ्या मुलीला कोठें टाकलेंस ” असें ती त्याला विचारूं लागली. तेव्हां ताजुल्मुल्क हणाला— “माते तुझ्या ममतेनें सगळी व्यवस्था नीट आहे. मी फकीर मुदामच बनलों आहे. पण आज तुझ्या साह्याची गरजच लागली हणून

तुला तसदी दिली आहे. माते, माझी अशी इच्छा आहे की, या जंगलांत वकावलीच्या बागा प्रमाणे बाग व महाल तयार व्हावा आणि त्यांत मेहनुदेसह एष आराम भोगीत रहावे ” असें ऐकतांच ती हणाली— “पुत्रा, कांहीं चिंता नाही. थोड्या दिवसांतच मी तसा बाग व महाल तयार करून तुला देते.” असें बोलून तिने राक्षसांना आज्ञा केली की “पहिल्याने जाऊन सोने, हिरे, पाच, माणिक, मोती, पुष्कराज, अकीक, याकूत, लाल, इत्यादि रत्ने आणून त्यांच्या राशी घाला आणि महाल व बाग तयार करण्यासाठी ज्या ज्या वस्तूंची गरज लागेल त्या त्या सर्व आणून देण्यास तयार असा.” असें ऐकतांच कित्येक राक्षस आकाश मार्गाने उडून गेले व त्यांनी सोन्या रुप्याच्या व नानाप्रकारच्या रत्नांच्या त्या ठिकाणी राशी तयार केल्या. नंतर हम्माला बाग व महाल तयार करू लागली. पहिल्याने शंभर शंभर गज पाये खणले व संगमरवराने भरले. दोन दोन गज नंतरत्यावर सोने ओतून सर्व पाये भटविले आणि महालाचे काम सुरू केले. त्याच प्रमाणे जिकडे तिकडे सोन्याची माती पसरून बागेच्या कामाचीही सुरवात केली.

असे सांगतात की, त्या राक्षसी मायेच्या कर्तृत्वामुळे थोडक्याच दिवसांत त्या जंगलांत वकावलीच्या बागाप्रमाणे सर्व वृक्षवल्ली इत्यादिकांसह बाग व महाल तयार करून त्या राक्षसीने शहाज्याद्याच्या हवाली केला. त्याच प्रमाणे त्याचे भांडार गृह अपार संपत्तीने भरून दिले आणि तेथे मनुष्य वस्ती होईपर्यंत मनुष्य रूपाने कित्येक राक्षस शहाज्याद्याच्या खिदमतींत ठेऊन ती राक्षसी आपल्या ठिकाणी निघून गेली. नंतर शहाज्याद्याने आपल्या स्त्रिया बंदरांत येऊन उत्तरण्याच्या सुमारास सेवकांसह बंदरावर जाऊन सर्व संपत्तीसहवर्तमान दोन्ही स्त्रिया मोठ्या डाम डौलाने त्या महालांत आणून ठेविल्या

गुलबंकावली.

भाग ९ वा.

ताजुल्मुल्क आपल्या दोन्ही स्त्रियांसह त्या रत्नजडित महालांत राहून सुखानुभव घेत असतां त्याचा एक गुलाम—ज्याचे नांव “सय्यद” होते, तो सहज एके दिवशीं त्या अरण्यांत सहल करण्यासाठीं फिरत असतां त्याला कित्येक लाकुडतोड्ये आढळले. जेव्हां त्यांजपार्शीं जाऊन तो ते कोठील राहाणारे वगैरे चौकशी करूं लागला; तेव्हां ते सिर्कस्थान शहरांतील मोळी विक्ये आहेत असें त्याला कळलें नंतर तो त्यांना ह्मणाला—“जर तुम्हीं आमच्या मालकाकडे येऊन ह्या मोळ्या द्याल, तर तो तुम्हांला दुप्पट दाम व शिवाय इनाम देईल. तो नवळच एक वाग व महाल तयार करून राहिला आहे.” ते ह्मणाले—“आमचा सगळा जन्म या अरण्यांत फिरून गेला. आजपर्यंत कांहीं आह्मीं असें ऐकिलें नाहीं कीं, कोणी ह्या जंगलांत महाल बांधून रहात आहे किंवा शहर आहे.” सय्यद ह्मणाला—“तुम्हीं माझ्या वरोवर चला, ह्मणजे तुमची खात्री होईल.” असें ऐकतांच ते त्यानवरोवर निघाले; पण कांहीं चालून पाहतात तों पुढें अग्नीचा पर्वत उभा आहे ! तो पाहतांच ते त्या सय्यदाला ह्मणाले—“अरे बाबा तूं आत्माऱ्या अर्गांत लोटण्यासाठीं नेतोस कीं काय ?” सय्यदानें त्याला सांगितलें—“घाबरूं नका. माझ्या श्रीमान् मालकाचा तो रत्नजडित महाल आहे.” लांकुड तोड्ये चार पावलें पुढें चालून पाहतात तों खरेंच ! जमीनही सोन्याची आहे !

सय्यदानें त्या सर्वास ताजुल्मुल्काजवळ नेलें. त्यांस पाहतांच ताजुल्मुल्कानें पसा पसा मोलें इनाम देऊन शिवाय त्यांच्या मालाची किंमत दिली आणि त्याला सांगितलें कीं, “जर तुम्हीं सर्व

आमच्या या नव्या शहरांत येऊन रहाल तर तुझांला सुखी करीन.” लक्कडतोड्ये शहाज्याद्याचीं मधुर भाषणें ऐकून व त्यानें दिलेलें इनाम घेऊन फारच खुष झाले आणि आपल्या इष्ट मित्रांसह पाहिल्यानें सिक्रस्थान सोडून ताजुल्मुल्काच्या महाला शेजारीं येऊन राहिले.

सिक्रस्थान शहरांत हळू हळू ताजुल्मुल्काच्या महालाची व वागाची वातमी पसरत चालली व कित्येक लोक ती शोभा पाहण्यासाठीं लणून तिकडे जात; ते तिकडेच राहिवासी होत. अशा चमत्कारिक प्रकारामुळें शहरांतील वस्ती अगदीं कमी झाली. तेव्हां कोतवालानें जैनुल्मुल्क बादशहाकडे स्वतः जाऊन वदीं दिली कीं—“येथून सुमरें १५ २० कोशांवर जें भयंकर ओसाड अरण्य आहे; त्या अरण्यांत कोण्या एकानें एक शहर, वाग आणि महाल तयार केला आहे. त्या शहराच्या आसपास पांचपांच कोसपर्यंत सगळी जमीन सोन्याची तयार केली आहे. शहराची रचना तर अप्रतिमच आहे; पण त्या शहराच्या मध्य भागीं जो एक वाग आहे तो व त्यांत एक त्याचा स्वतः राहण्याचा महाल आहे त्याचें तर वर्णनच करवत नाही ! त्या कामांत हिरे, माणकें, मोत्यें इत्यादि रत्नें किती जडलीं आहेत ह्याचा अंत लागत नाही. लोक लणतात कीं, तो महाल व वाग स्वर्गांतून खालीं आलेला आहे.” हें वर्तमान ऐकतांच बादशाहा आश्चर्य चकित होत्साता सभाजनांकडे पाहूं लागला; तेव्हां कोतवाल पुनः लणाला—“हुजूर, माझे बोलणें जर खोटें वाटत असेल तर स्वतः पहावें आणि खात्री करून घ्यावी. त्या महालाचा मालक इतका उदार आहे कीं, अगदीं गरीब लोकांलाही त्यानें धनाढ्य केलें. शिवाय आपल्या औदार्यानें सिक्रस्थान ओसाड पाडलें; आणखीं किती मूलूख ओस करून आपल्या सभोंवतीं मनुष्यवस्ती करील याचा नेम मला लागत नाही. खरोखर त्याचा सर्वच प्रकार विलक्षण पाहून असें वाटतें कीं तो मानव नव्हे.

चमत्कारिक प्रकारची शक्ति ठेवणारा एक देव आहे.” असें ऐकतांच बादशहा मोठ्या अचंब्यांत पडला आणि “इतकी कुबेरासारखी संपत्ति त्यानें कोठून आणली असावी ?” लपून तो विचार करूं लागला. तेव्हां एक वजीर सांगतो.—

हजरत, पूर्वी एका बादशहाच्या कन्येला एका राक्षसाने आपलें पौरुष दिलें होतें. त्याप्रमाणें या तरुण पुराषाला ही संपत्ति कांहीं प्रसंगाने कोणी दिली असेल व ती तशीच कायम राहिली असेल.” बादशहा लणाला—“तो प्रकार काय तो मला सांग ” असें ऐकतांच वजीर सांगतो—

पूर्वी एका बादशाहाने शंभर स्त्रिया वरिल्या होत्या; पण एकीलाही संतती होईना. पुढे ईश्वर कृपेनें एका स्त्रीला गर्भ राहिला व नव मास पूर्ण होतांच कन्या झाली. बादशहाला किंचित् आनंद झाला; परंतु पुढे त्याच स्त्रीला एकावर एक तीन कन्याच झाल्या आणि चौथे वेळीं तीच स्त्री गर्भवती झाली. तेव्हां बादशहाने ठरा, व केला कीं आतां जर कन्या झाली तर मारून टाकीन. ईश्वरेच्छेनें चौथ्या वेळेसही त्या स्त्रीला कन्याच झाली, ती फारच रूपवती. तेव्हां तिच्या मातेनें त्या कन्येच्या जीवाच्या भयास्तव पुत्र झाला असेंच प्रसिद्ध केले; आणि जोशांकडून बादशाहाला कळविले कीं “आपण एक वर्ष पर्यंत पुत्राचें तोंड पाहूं नये.” पुढे जसजशी ती कन्या मोठी होत चालाली तस तशी तिची माता तिला शिकवूं लागली कीं, “वाई, बादशाहाच्या समोर तूं पुत्रा सारखी वागत जा नाही तर तुझा व्यर्थ जीव घेतील.” असो. ती कन्या उत्तरोत्तर नाना प्रकाराच्या विद्यांत व कला कौशल्यांत तयार होतांच बादशाहाने दुसऱ्या एका बादशहाच्या कन्येबरोबर तिचा विवाह ठरविला. पण जेव्हां त्या कन्येला समजलें कीं “आपला बाप आपलें लग्न दुसऱ्या एका बादशहाच्या कन्ये बरोबर करित आहे.” तेव्हां

ती पुरुषरूपी बादशहाची कन्या विचारांत पडली आणि एके रात्री एकटीच निघून एका भयंकर घोर अरण्यांत शिरली. त्या अरण्यांत एक राक्षस रहात होता; त्यानें जेव्हां त्या कन्येचें रुदन ऐकलें, तेव्हां त्याला तिची दयाआली व त्यानें प्रसन्न होऊन “तुझे काम होई पर्यंत माझे पुरुषत्व घेऊन जा.” असें सांगून आपलें पुरुषत्व त्या कन्येला देऊन स्वतः स्त्री होऊन बसला. नंतर ती कन्या आपल्या शहरांत आली; तिचें दुसऱ्या एका बादशहाच्या कन्ये बरोबर लग्न झालें आणि थोडक्यांच कालांत तिला एक पुत्रही झाला. तेव्हां राक्षसाचें पौरुष राक्षसाला देऊन आपलें स्त्रीत्व आपण परत घ्यावें, असें मनांत आणून जेव्हां ती कन्या परत त्या राक्षसाकडे गेली; तेव्हां त्यानें तिला सांगितलें कीं “आतां तें पुरुषत्व तुलाच असो. मी तुझे स्त्रीत्व घेऊन गरोदर झालों आहे. आतां जर पुरुष होऊन राहिलों तर प्रसूतिकालीं विनाकारण मरून जावें लागेल, म्हणून मी तुझे स्त्रीत्वच आनंदानें कबूल केलें आहे.” असें ऐकतांच ती कन्या अक्षयी पुरुष होऊन आपल्या राज्यांत आली.”

अशी गोष्ट सांगून वजीर बादशहास म्हणतो—“ईश्वराला कोणती ही गोष्ट दुर्घट नाही. त्याच्या कृपेनें रावाचा रंक आणि रंकाचा राव सहज होत असतो. आतां जो तरुण आपल्या शहरा जवळ शहर वसून आपली वस्ति ओसाड करित आहे; तो कोण आहे? त्याची शक्ति किती आहे आणि त्याच्या मनांत काय आहे? हें समजून घेऊन त्या प्रमाणें वागणें आपलें कर्तव्य आहे.” असें ऐकतांच बादशहानें त्याच वजीरास हुकूम केला कीं, “उद्यां तुझी स्वतःत्या नगरांत जा आणि त्याच्या मालकाची काय इच्छा आहे, या बदल चौकशी करून या.

गुलबंकावली.

भाग १० वा.

दुसरे दिवशीं जैनुल्मुल्क बादशहाचा वजीर ताजुल्मुल्काचें नवें शहर पाहण्यासाठीं गेला आणि त्या शहरांत पौचल्या पासून ताजुल्मुल्काची भेट होईपर्यंत त्यानें जी जी वस्तु पाहिली; ती ती त्याला अप्रतिम व देवलोकचीच आहे असें वाटलें. तो येत आहे अशी जेव्हां ताजुल्मुल्काकडे वरीं आली; तेव्हां त्यानें सेवकांसह पुढें जाऊन मोठ्या सन्मानानें त्या वजीराला आपल्या जडावाच्या महालांत आणून सोन्याच्या खुर्चीवर बसविलें. तो वजीर जिकडे पाहत असे तिकडे त्याला सर्व जवाहिराचा चकचकाट दिसे. ताजुल्मुल्कानें त्याचा आदर सत्कार करून प्रश्न केला कीं, “आपण कोणत्या ठिकाणाहून व कोणत्या कार्यासाठीं आलां आहां हें कृपा करून सांगावें?” याप्रमाणें विचारितांच वजीर ह्मणतो—“हजरत, आपण सिकस्थाना नजिक हें शहर नवीन बसविलें आणि सिकस्थान ओसाड करण्याचा विचार चालविला आहे. हें बादशाहा जैनुल्मुल्क यास कळल्यावरून त्यानें मला मुदाम तुमच्या चौकशी करितां पाठविलें आहे. कारण—एकाच प्रांतांत दोघे बादशाहा किंवा एकाच मेणांत दोन सुन्या सहन होत नाहींत. आपली मर्जी असेल तर जैनुल्मुल्क बादशाहा जवळ सल्ला करून त्याच्या मसलतीनें असावें, अथवा लढाई करणें असेल तर तसें सांगावें ह्मणजे आहीं आपल्या बादशाहाला याप्रमाणें जाऊन सांगूं.”

या प्रमाणें वजीर बोलल्यावर ताजुल्मुल्क ह्मणाला—“मी बादशाहीची इच्छा करीत नाहीं आणि मला लढाई करून जय मिळविण्याचीही हौस नाहीं. केवळ सुखानें ईश्वर भजन करीत आसावें, ह्मणून मी हा आराम वाग तयार केला आहे.” बादशाहाची इच्छा असेल तर त्यानें हा वाग पाहण्यासाठीं यावें असें मी ह्मणतो. असें

ऐकतांच बजीरानें अत्यानंद मानून त्याचा निरोप घेतला आणि जें पाहिलें होतें व ऐकलें होतें, तें त्यानें बादशहा जवळ येऊन कळविलें. तेव्हां आश्चर्य मानून बादशहानें दुसऱ्याच दिवशीं ताजुलमुल्काच्या भेटीस जाण्याचें ठरविलें आणि सर्व प्रकारें तयारी करण्यासाठीं हुकूम दिला.

बकावली जैनुल्मुल्काकडे राहिलेली होती. तिनें जेव्हां बागाचें व महालाचें साकल्य वर्तमान ऐकलें, तेव्हां “त्या महालाचा जो धनी, तोच आपल्या फुलाचा चोर, अशी तिनें निश्चयात्मक खुणगांठ मारली आणि दुसऱ्या दिवशीं बादशहाच्या स्वारी बरोबर तिनें तो बाग व महाल पाहण्यासाठीं जाण्याचा निश्चय ठरविला.

त्याचरात्री ताजुलमुल्कानें आपल्या जवळचा केश अग्नीवर ठेऊन हम्माला राक्षसीला बोलाविलें आणि “स्वतः बादशहा उद्यां माझ्या भेटीसाठीं व बागेसह बंगला पहाण्यासाठीं येणार आहे; तर त्याचा बादशाही आदरसत्कार त्यानें या अरण्यांत पाऊल ठेवल्यावेळेपासून चालू झाला पाहिजे.” असें सांगितलें. तें ऐकतांच राक्षसीनें आपल्या दासांस हुकूम करून एका रात्रीत सिकस्थानापासून ताजुलमुल्काच्या महालापर्यंत उत्तम प्रकारची राजकीय सन्मानायोग्य व्यवस्था लावली.

दुसऱ्या दिवशीं बादशहाची स्वारी मोठ्या थाटानें व कडाक्यानें ताजुलमुल्काकडे जाण्यासाठीं निघाली. बादशहा जडावाच्या अंत्रांरीत येऊन बसतांच बकावलीही मर्दानी वेषानें येऊन बादशहाच्या खवासींत येऊन बसली. स्वारी बरोबर असणाऱ्या प्रत्येक मनुष्यानें उत्तम प्रकारचा पोषाख केला होता. चौघे शहाज्यादेही मोठ्या राजकीय पोषाखानें निरनिराळ्या हत्तीं वरून निघाले. बादशहाची स्वारी शहर सोडून एक कोसभर जंगलांत शिरली मात्र; तों सोनेरी तंबू विजेप्रमाणें चमकत असलेला त्याच्या दृष्टीस पडला.

तेव्हां बादशहा वजीरास ह्मणतो—“ अरे तो हाच महाल आहे कीं काय ? ज्याच्यावर नजरही ठरत नाही” वजीर ह्मणाला—“ हजरत, तें ठिकाण तर अजून लांबच आहे. काल या ठिकाणीं कांहीं नव्हतें. हा सगळा प्रकार रात्रींतल्या रात्रींत वनून आला आहे.” याप्रमाणें दोघांचें भाषण चाललें आहे तों ताजुलमुल्काचा सेवक हत्ती समोर येऊन बादशहास मुजरा करून ह्मणाला—“ आमच्या मालकाचा असा हुकूम आहे कीं आलमपनाहर्चा स्वारी ज्या ठिकाणा पासून पुढें येईल, तें ठिकाण बादशहाची ओवाळणी समजून फकीर फुकऱ्यांस लुटण्याचा हुकूम करावा; आणि ज्या डेऱ्यांत हुजूरची राहण्याची इच्छा होईल त्यांत राहून विश्रांती घेतल्या नंतर पुढें व्हावें.” हें ऐकून बादशहा फार हैराण झाला. त्याला हा प्रकार काय आहे ? याविषयीं अनुमानही करितां येईना. ताजुलमुल्काच्या सेवकांनीं बादशाहा एकेक ठिकाण सोडून पुढें चालला ह्मणजे तें तें लुटवावें आणि त्याजबरोबर चालूं लागवें. स्वतः ताजुलमुल्कही बादशहाला मान देण्यासाठीं सर्व ऐश्वर्यासह वर्तमान एक कोस पुढें आला होता. बादशहाची स्वारी पाहतांच लोटांगण घालून तो पांयांनीं चालूं लागला. बादशहाचा दिवाण त्याला ‘हाच महालाचा धनी’ असें ओळखत होता. तो दृष्टीस पडतांच त्यानें बादशहास त्याची नम्रता दाखविली आणि उभयतांची ओळख करून दिली. नंतर ताजुलमुल्कानें बादशहास आपण सन्मानानें आपल्या महालांतिल मुख्य दिवाणखान्यांत बसविलें आणि नम्रतेनें हात बांधून पुढें उभा राहिला.

बादशहा त्या महालांत येण्याचे आधीं पासूनच गुलाबाची कारंजीं सुल्ले झालेलीं होती, आणि जिकडे तिकडे उत्तम प्रकारची व्यवस्था करून ठेविलेली होती. ती सर्व व्यवस्था पहात असतां बकावली जी बादशहाच्या बरोबर होती, तिला असें वाटूं लागलें कीं, मी इरम

येथील आपल्या वागेतूनच चालले आहे. जों जों तिला एकेक प्रकार आपल्या वागेप्रमाणे अगदीं हुवेहुव दृष्टीस पडूं लागल्या; तों तों तिची शुद्धि जात चालली. तरी कांहीं वेळाने शुद्धीवर येऊन ती आपल्याशींच लणूं लागली—“हे स्थान तयार करणारा मोठा जादूगर असला पाहिजे. हा सर्व प्रकार अगदीं माझ्या इरम येथील वागेसारखा व महालासारखा आहे.” शेवटीं तिला कांहीं सुचेनासे झाले व तिनें एका वाजूला जाऊन जी परी तिच्या बरोबर होती, तिला आपला वाग व महाल पाहून येण्यासाठीं पाठवून दिले. त्या परीनें एका क्षणांत जाऊन परत येऊन सांगितले कीं, आपला वाग जागच्या जागी आहे. आतां मला असे वाटते कीं, हा वाग तयार करणारा आपल्या वागेत कांहीं दिवसपर्यंत राहून आलेला असावा. नाही तर इतकी हुवेहुव तसवीर उतरण्याची दुसऱ्या कोणाची ही शक्ति नाही.

परीच्या मुखांतील भाषणे ऐकून वकावलीला अत्यानंद झाला. ती आपल्या मनांत लणाली—“आज मी आपला चोर धरिला, आणि चोरीस गेलेली वस्तुही मिळविली.” तिनें आपल्या मनांत अनेक वेळां आणले कीं, ह्याच वेळेस ताजुल्मुल्काला ओळख देऊन विरहजर नाहीसा करावा; पण केवळ स्त्री जातीच्या स्वाभाविक लजेमुळे तिच्या कडून तसे घडले नाही.

इकडे महालांत वादशहासाठीं मेजवानीची तयारी होती. तिकडेची वदीं येतांच वकावली आपल्या मैत्रिणीसह तिकडे गेली. सर्वत्रांची भोजनें वगैरे झाल्यावर नाचरंग सुरू झाला आणि जिकडे तिकडे आनंदी आनंद होऊन राहिला. नंतर ताजुल्मुल्क व वादशहा गोष्टी बोलूं लागले. ताजुल्मुल्काने वादशहास विचारले—“आपणांस पुत्र किती आहेत?” वादशहा आपले चौघेही पुत्र दाखवून लणाला—“ईश्वराच्या कृपेनें हे चौघे कुलदीपक पुत्र आहेत. यांच्या

शिवाय आणखीं ही एक होता; पण त्याचें मुखावलोकन करिताच मी अंध झालों होतो. त्या वेळीं हे माझे पुत्र होते, ल्हणून गेले आणि श्रम करून बकावलीच्या बागेतील फूल घेऊन आले, ल्हणून हें जग मी पुनः पहात आहे. तो पांचवा पुत्र एकच वेळ माझ्या दृष्टीस पडून जो नाहीसा झाला तो अजून पर्यंत कोणाच्याही दृष्टीस पडला नाही." ताजुल्मुल्क विचारूं लागला—“त्या दुर्दैवी पुत्रानें आपला आश्रय कां वरें सोडला असावा? वरें, इतक्या ह्या सभासदांतून कोणी त्याला ओळखित होता?” असें ऐकतांच बादशहानें त्याला त्याच्या जन्मापासूनची सगळी हकीकत सांगितली आणि एका वृद्ध प्रधानाकडे हात करून ल्हणाला—“हा माझा वृद्ध प्रधान त्याचा गुरू आहे. हा जर त्याला पाहील तर ओळखील.” असें ऐकतांच ताजुल्मुल्क त्याजकडे पाहून विचारूं लागला—“कायहो, तुझाला या मंडळींत कोणी बादशहाच्या पुत्राप्रमाणें दिसत आहे?” असें ऐकतांच जो वृद्ध प्रधान ताजुल्मुल्काला ओळखून व त्याचें वैभव पाहून आश्चर्य चकित झाला होता तो एकदम ल्हणाला—“हजरत, मला तर तुझीच ते शहाज्यादे आहां असें वाटतें.” इतकीं भाषणें ऐकतांच ताजुल्मुल्क आपल्या बापाच्या पायांवर जाऊन पडला आणि बोलूं लागला—“हे प्रिय जनका, मीच तो तुझा दुर्दैवी पुत्र. इतके दिवस पर्यंत अनेक प्रकारचे कष्ट भोगून शेवटीं तुझ्या आश्रया खालीच हा महाल बांधून राहिलों आहे. हे पाय पाहण्याची फार उत्कट इच्छा होती, ती ईश्वर कृपेनें आज पूर्ण झाली!” जेजुल्मुल्कानें असें ऐकतांच ताजुल्मुल्काला हृदयाजवळ धरून त्याचें मस्तक अवघ्राण केलें आणि ल्हणाला—“बालका, ही अमुपसंपत्ति तुला अनुकूल होईल हें मला तुझ्या जन्मकालीच कळलेलें आहे. तुझ्या व माझ्या दुर्दैवामुळे आजपर्यंत आपला वियोग झाला होता; परंतु त्या जगच्चालक ईश्वरानें आज आपणांस एकत्र केलें आहे. वत्सा, आज

पर्यंत तूं कोणया ठिकाणी होतास ? तुझा विवाह झाला आहे की नाही ? इत्यादि सर्व वर्तमान मला सांग. ” असें ऐकतांच शहाज्यादा हणाला—“ प्रिय जनका, आपल्या कपेंकरून आजपर्यंत मला दोन स्त्रियांनीं वरिलें आहे, हुकूम असेल तर त्या दोघींस ही चरणांवर घालण्यासाठीं घेऊन येतो. ” असें ऐकतांच बादशहानें स्नुषा पाहण्याची इच्छा दर्शविली; तेव्हां ताजुल्मुल्कानें स्वतः मंदिरांत येऊन गणिका व मेहमुदा यांस बादशहा बसला होता त्या दिवाणखान्यांत नेलें. त्या दोघीही जेव्हां दिवाणखान्याच्या दारापर्यंत येऊन थक्कून उभ्या राहिल्या, तेव्हां बादशहा त्यांस पाहून हणूं लागला—“ याया, कन्यकांनीं, तुझाला अवलोकन केल्या हणजे माझे नेत्र अधिक शांत होतील. ” असें ऐकतांच गणिका सासऱ्याला ऐकूं जाण्या इतक्या मोठ्या स्वरानें बोलली—“ हुजूर, कुलस्त्रियांनीं गुलामांसमोर येण्याबद्दलची आपल्या धर्म पुस्तकांत मनाई आहे. आपणांजवळ माझे चार गुलाम उभे आहेत, त्यांना दूर करा हणजे आलीं निःशंकपणानें येऊन वडिलांचे पाद वंदन करूं. ” गणिकेचीं भाषणें ऐकतांच चौघेही शहाज्यादे भय चकित होऊन कांपूं लागले, त्यांचीं मुखें म्लान झालीं आणि त्यांवर काळ्या रंगाची झांक मारूं लागली. बादशहा जैनुल्मुल्क तर तिचीं भाषणें ऐकतांच बुचकळ्यांत पडल्या प्रमाणें होऊन आश्चर्य युक्त संशयितमुद्रेनें चौहोंकडे पाहतच होता. त्यानें चौघांतही जेव्हां वर सांगितल्या प्रमाणें चलविचल झालेली पाहिली; तेव्हां आपल्या मनांत ताडलें कीं, बहुतकरून प्रवासांत असतां माझ्या चौघां पुत्रांनींच “ गुलाम ” या पदवीची कमाई केलेली असावी. तरी संशय निवृत्ति व्हावी हणून तो गणिकेस हणाला—“ कन्यके, तुझ्या अपूर्ण भाषणानें माझी चांगली समजूत झाली नाही. यासाठीं जो कांहीं प्रकार असेल तो स्पष्ट सांग आणि त्या सांगण्यांत मला थोडा तरी पुरावा मिळवून दे. हणजे झाला तर कांहीं

लाभच होईल असे मनांत आले आहे. ” असे ऐकतांच दिलवर लख्वा लणाली—“ खुदावंत, आपण ज्या चौघांना आपले पुत्र लणतां, ते माझे गुलाम आहेत, आणि ते कोणालाही ओळखतां यावे लणून मी त्या प्रत्येकाच्या मानेवर आपल्या नांवाची मोहोर करून ठेविली आहे. ” हीं भाषणें पूर्ण झालीं नाहींत तोंच बादशहा क्रोधानें संतप्त होऊन त्यांकडे पाहूं लागला आणि तेही लजेमुळे अधोवदन होत्साते भयानें थरथर थरथर कापूं लागले. त्यांची ती स्थिति पाहतांच त्यांच्याकडे पाहून जैनुल्मुल्क तुच्छपणानें लणाला—“ हा मूर्खहो ! डाग खाऊन गुलाम हें नांव मिळविलेंत आणि माझे शुद्ध कुल मळविलेंत. धिःकार असो तुझाला ! यावरून पुष्प तरी तुझीच आणलें किंवा दगाकरून मिळविलेंत याविषयीं मला संशय येतो. तर ताजुल्मुल्का, सत्पुत्रा, जें काय वर्तमान असेल तें मला सविस्तर कथन कर. ” असे ऐकतांच ताजुल्मुल्क दिनयानें बोलूं लागला—“ जनाब, जेव्हां माझ्या पूर्ण पातकांमुळे मी अकस्मात् आपल्या दृष्टीस पडलों आणि आपणांस अंधत्व प्राप्त झालें; तेव्हां आपण शोक क्रोधाधीन होऊन मला हृदपार करण्याचा हुकूम केला. तेव्हांपासून प्रवासांतील अनेक दुःखें व संकटें सोशीत असतां अकस्मात् एके दिवशीं (चौवांकडे हात करून) हे माझे बांधव आपल्या नेत्रांसाठीं गुलबकावलीचा शोधकरीत सैन्यासह निघालेले माझ्या दृष्टीस पडले. माझ्या फिरण्याचा हेतु तरी आपल्या नेत्रांसाठीं उपाय शोधनाचाच होता. त्यास यांचें साह्य मिळाल्यामुळे नांव आणि वेष बदलून यांच्याच सैन्यांत “ सय्यद ” नामक सरदाराजवळ चाकरीला राहिलों आणि फिरत फिरत “ फिर्दौस ” शहरीं गेलों. तेथें “ दिलवर लख्वा ” या नांवाची एक वेश्येची कन्या द्यूतनिष्णात प्रत्येक द्यूतकाराला कपटानें ठकवून सर्वस्वहरण करून व्रंदिवान करण्यांत प्रख्यात होती. तिच्या रूपाला लुब्ध होऊन

हे तिच्या जवळ जुगार खेळले आणि तिच्या कपटपाशांत सांपडून सर्वस्वहरले, व त्या वेश्येच्या बंदित्वाच्यांत कैद होऊन गुलाम होऊन कष्ट भोगू लागले. जेव्हां यांचे सर्वस्व त्या कपटी स्त्रीने हरण केले, तेव्हां मी निराश्रित झालों आणि मनांत विचार करूं लागलों कीं, आतां जर मी स्वतः गुलबक्कावलीचा शोध न करीन तर पित्याच्या नेत्रासाठीं औषधी शोधून आणणारा कोणी काळजीचा उरला नाही. वरें, अंगाला राख लाऊन फकीराच्या वेषानें फुलाचा शोध करीत जावें, तर आपले सख्खे बंधु तुरंगांत पडले आहेत त्यांना सोडविणाराही कोणी काळजीचा नाही. अशी दोन्ही बाजूनें नड दिसूं लागल्यामुळे पहिल्यानें समोर असलेले संकट दूर करावें आणि मग फुलाच्या शोधासाठीं एकटेंच निघून जावें. असा निश्चय करून थोडेंसें द्रव्य मिळविण्याकरितां त्याच शहरांत एका अमीराकडे चाकरी पतकरून राहिलों; द्यूतकर्म शिकलों; ती वेश्या कोणतें कपट करून लोकांस फसविते ? या गोष्टीचा शोध करून वेतापुरता द्रव्य संचय होतांच त्या वेश्येकडे जाऊन जुगार खेळलों आणि तिच्या देहासह तिचे सर्व वित्त हरण करून यांना मुक्त केले. नंतर तेथून मुदाम फकीराचा वेष घेऊन जो निघालों, तो कित्येक दिवस पर्यंत फिरून एका भयंकर अरण्यांत आलों. तेथें मनुष्य काय; पण पशु किंवा पक्षी कोणीही जिवंत प्राणी संचार करीत नसे. कारण—वृक्षांच्या दाटीमुळे त्या रानांत सूर्याचे किंवा चंद्राचे किरणही प्रवेश करूं शकत नसे. तशाही संकटांतून कांहीं दिवस चाललों आणि प्रकाशांत आलों, तों एका भयंकर राक्षसाच्या हातीं सांपडलों ! पण ईश्वरी कृपेमुळे त्याचा मजवर लोभ जडला आणि माझ्या इच्छित पूर्ततेची आशा त्या वेळेसून अधिक दृढ झाली. त्या राक्षसाची बहीण एक “ हम्माला ” नामक राक्षसी आहे. ती बक्कावली परीच्या बागाची मुख्य रखवालदारीण. जेव्हां माझे इच्छा त्या राक्षसाला

कळली; तेव्हां त्यानें युक्तीनें मला तिच्या हवालीं केले. त्या राक्षसीनें एक शहाज्यादी लहानपणापासून वाळगलेली होती व तिच्यावर त्या राक्षसीचे कन्येहून अधिक प्रेम होतें. मला पाहतांच ती कन्या उपवर झाली आहे असें जाणून त्या राक्षसीनें मजबरोवर तिचे लग्न लाविलें. नंतर मी त्या “मेहमुद्रा” नामक “हम्माले” च्या कन्येचा लोभ संपादन करून आपला इष्ट हेतु तिच्याद्वारे राक्षसीला कळविला. तेव्हां राक्षसीनें त्या मेहमुदेच्या प्रीतीस्तव आपल्या ठिकाणापासून वकावलीच्या वागेपर्यंत विवर तयार करविलें आणि एके रात्री मला त्या वागेत पोचविलें. त्या वागेचा नमूनाच ही माझी वाग आहे. ती लोकोत्तर वाग माझ्या दृष्टीस पडतांच क्षणभर मला देहभान नाहीसे झालें होतें; परंतु पुढील कार्याच्या ओढीमुळे पुनः शुद्धीवर येऊन मी तें वकावलीचे फूल पहिल्यानें आपल्या हस्तगत करून घेतलें. नंतर अशा श्रीमान् वागेची मालकीण कशी आहे ती पहावी, असें वाटल्यावरून मोठ्या धैर्यानें त्या वागेची मालकीण जी वकावली नामक परी, तिच्या जमरूद महालांत गेलों. ईश्वरकृपेनें त्या वेळेस ती निद्रावश झाली होती आणि तिच्या परिजनांपैकीं त्या ठिकाणीं कोणीही नवतें ह्मणून वरें झालें, नाहींतर प्राणालाच मुकलीं असतां. असो, ती वकावली परी तरुणी, नवयौवन संपन्ना, रूपशीला, जरी मी निद्रिस्तच पहिली आहे; तरी माझ्या हृदयावर मी तिचा ठसा कोरून ठेविला आहे. खरोखर सांगतो; त्या ठिकाणीं वडिलांच्या पुण्यानेंच शुद्धीत राहिलों आणि परत आलों. त्या परीला जो पाहील, तो मोहित होईल आणि मूर्छाच पावेल; असा तिच्या लावप्यमद्याचा अगाध महिमा आहे. मी तिची ती भोळी मुद्रा पाहिली आणि आत्मसंयमानें इंद्रिय निग्रह करून परतलों आणि विवर मार्गानें हम्माला राक्षसीच्या घरीं परत आलों. नंतर कांहीं दिवसांनीं त्या राक्षसीनें दिलेल्या अपार संपत्तीसह मेहमुदेला बरोबर, घेउन एका

राक्षसाच्या खांद्यावर बसून “ फिर्दौस ” शहरां आलों. तेथून दि-
लवरलख्खा आणि मेहमुदा यांस सर्व संपत्तीसह तारवांत बसवून
इकडे पाठविलें आणि मी फूल घेऊन, मुद्दाम खुष्कीच्या मार्गानें फ-
कीराचा वेष घेऊन निघालों. कांहीं मजला चालल्यावर मार्गांत एक
वृद्ध व अंध फकीर आढळला. त्याला पाहतांच मनांत आलें कीं,
“कोणतीही वस्तु अजमाविल्या शिवाय तिजवर कोणत्याही गुणावि-
षयीं दृढ विश्वास ठेऊन राहूं नये; जो राहिल तो प्रसंगीं फजीत
होईल. ” असें मनांत येतांच मी तें फूल त्या अंध फकीराच्या ने-
त्रांस लाविलें. तो अकस्मात् त्याला दिव्य दृष्टी आली, त्याला हें
जग पुनः दिसूं लागलें. तेव्हां आनंदानें अनेक आशीर्वाद देऊन
तो चालता झाला. पण माझ्या मागून हे माझे चौघे बंधु त्या वका
वलीच्या फुलाविषयीं असंभाव्य गोष्टी बोलत येत होते, त्या गोष्टी
जेव्हां त्या फकीरानें ऐकल्या; तेव्हां त्याला राग आला व त्यानें
स्वतः अनुभविलेल्या गोष्टीसह त्या फुलाचा शोध यांस सांगितला.

वकावलीच्या वागांतील फूल घेऊन कोणी पुढें चालला आहे. असें
ऐकतांच हे चौघेही धांवत आले व मला गांठून मार देऊन यांनीं
तें फूल मजपासून हिराऊन घेतलें. नंतर मी विचार केला कीं, फूल
मी जरी नेलें तरी आपल्याच उपयोगासाठीं. तो उद्देश यांनीं नेलें
तरी सिद्धीस जात आहे. असें मनांत आणून मी आपल्या हम्माला
नामक सासूला बोलावून केवळ दैवावर हवाला ठेऊन स्वस्थ रहावें;
ह्मणून हा वाग व महाल बांधला आणि येथें राहिलों. नंतर ईश्वर
कृपेनें आज आपल्या भेटीचा आनंद अनुभवीत आहे.

या प्रमाणें ताजुलमुल्कानें आपली हकीकत सांगितल्यावर जै-
नुमुल्कानें चौघांचाही राज्यावरील वारसा उडवून त्यांस हद्दपार
केलें. ताजुलमुल्काची माता कष्ट भोगीत होती, तिला आणवून
ताजुलमुल्क आनंदानें भेटला. राजाचे चौघेपुत्र तेथून गेल्यावर

गणिका व मेहमुदा यांनीं येऊन जैनुल्मुल्काच्या चरणांचें चुंबन घेतलें. नंतर कांहीं दिवस तेथें राहून जैनुल्मुल्क सिर्कस्थानास परत आला. इतकाप्रकार झाल्यावर जैनुल्मुल्काचा निरोप घेऊन बकावलीं इरम येथें निघून गेली.

गुलबंकावली.

भाग ११ वा.

इरम येथें पोंचल्यावर बकावलीनें ताजुल्मुल्कास एक पत्रलिहि लें आणि तें समनरूपरिच्या (जी तिच्या बरोबर प्रवासांत होती.) हातीं देऊन आंगठीसह तिला सांगितलें कीं, तेथें जा आणि तो एकांतांत आहे असें पाहून आधीं पत्र व मग आंगठी त्याला दे. असें ऐकतांच समनरूपरी जी आकाश मार्गानें निघाली, ती ताजुल्मुल्काच्या बागांत आली आणि एक निवांत जागा पाहून त्या ठिकाणीं बसून राहिली.

जेव्हां ताल्मुल्काला बकावलीचें स्मरण झालें व तो एकांतीं बसून तिजविषयीं विचार करूं लागला; तेव्हां समनरूपरी पुढें झाली व तिनें पत्रासह आंगठीं त्याच्या पुढें ठेवली. ती आंगठी पाहतांच त्यानें ओळखली आणि पत्र उघडून वाचूं लागला. त्यांतील आशय—

परम प्रियकर ताजुल्मुल्क यांस—

बकावली परीचा सलाम. लिहिण्यास कारण कीं, आपण आपल्या अगाध चातुर्यानें माझ्या राखलेल्या बागेत येऊन माझ्या बागेची शोभा जे माझ्या नांवाचें फूल तें चोरून नेलें; हातांतील आंगठी ही काढून घेतली आणि त्या बरोबरच माझ्या चित्तावरही दरोडा घातलात. यावरूनच आपण महापराक्रमी आहां, असा मी निश्चय केला आणि शोध घेण्यासाठीं आपल्या बागापर्यंत आलें होतें. आपण दिलवरलखलेला कपटानें जिंकलें आणि बांधवांच्या मानेवर

डाग देववून त्यांना हैराण केलें. तले मला करूं पहाल, तर ती गोष्ट कवीं घडणार नाही. सामोपचारानीं प्रेमाची वृद्धि व्हावी लागून हे पत्र लिहिलें आहे. तर पत्रदर्शनीं निवण्याचें करानें. आपण अकस्मात् येऊन माझे अवयव पाहिले व हात धरून आंगठीं काढून घेतली. तर आतां हे अवयव मी दुसऱ्या कोणाला दाखवावे ? प्रियकरा, जो तूं माझ्या हृदयांत आहेस; तोच जेव्हां एकांतीं भेट देशील, तेव्हां जन्माचें सार्थक झालें असें वाटेल. नाहीतर हा जन्म तुझ्याशिवाय फुकट चालला आहे. चातक मेघाची जशी इच्छा करीत असतो; तशी मी तुझी वाट पहात आहे. दर्शनलाभ होईल तो सुदिन. अधिक काय लिहूं. लोभ आहेच, तो उभय पक्षां जडवून वृद्धिगत करणें आपणांकडे आहे, ही विनंती.

आपल्या दर्शनासाठीं उत्सुक झालेली चातकी—

वकावली परी, मुकाम इरम.

याप्रमाणें पत्र वाचीत असतां तानुल्मुल्काच्या मनांत पूर्ण प्रीतीचा उद्भव झाला. तो तिला भेटण्याविषयीं अतिशय उत्सुक झाला; पण इरमपर्यंत पोचण्यास मार्गांत किती व कसकशीं संकटें भोगावीं लागतील? याविषयीं विचार करून वकावलीच्या पत्राचें त्यानें योग्य व समर्पक शब्दांनीं उत्तर लिहिलें. त्यांत विशेषेंकरून असा आशय होता कीं, एकवेळ दैवयोगानें तुझ्या बागेंतून फूल घेऊन व तुला पाहून निर्भय परत आलों, तेव्हांपासून तुझ्या सौंदर्याचा ठसा जो माझ्या हृत्पटावर उठला आहे, तो ज्ञानदृष्टीनें पाहून आजपर्यंत अप्राप्त वस्तु प्राप्त होण्याची ही माझी दुराशा आहे, असें समजत होतों, परंतु तुझ्या प्रीतिपत्रानें आशा उत्पन्न झाली. तरी तुझ्या ठिकाणापर्यंत येण्याला आतां मला दुसरा जन्म घेतला पाहिजे. मी तुझ्या सारखा जर यक्षयातीपैकीं असतों तर तेव्हांच उडून आलों

असतों. काय करूं ? माझी तशी शक्ति नाही. लणून केवळ तुझे चिंतन करीत बसलों आहे. आतां तुलाच जर माझी दया येत असेल, तर मी सिद्ध आहे. येथून तेथपर्यंत पोंचण्याची सोय करून जेव्हां निघण्याचा हुकूम करशिल, तेव्हां निघेन व येऊन तुला भेटेन आणि वियोगाभि जो धडकत आहे तो शांत करीन.

याप्रमाणे पत्रोत्तर लिहून तें त्याने तिच्या आंगठीसह समनरूपरीच्या हवालीं करितांच ती निघून बकावलीकडे गेली.

गलबंकावली.

भाग १२ वा.

समनरूपरीने ताजुल्मुल्काकडील जबाब बकावलीच्या हातीं देतांच तिने तो वाचला आणि आपल्या प्रियकराच्या मनांत आपणा विषयी पूर्ण प्रेम आहे असे जाणून समनरूपरीला हुकूम केला की, जा आणि हम्माला राक्षसीला यावेळेस मी बोलावते असे सांगून इकडे घेऊन ये. असे ऐकतांच समनरूपरी तिला बोलाविण्यासाठीं निघून गेली. त्यावेळेस हम्माला एकटीच बसलेली होती. समनरूपरीला पाहतांच तिने तिचे व बकावलीचे कुशल विचारून शेवटीं प्रश्न केला की, बाई आज अवचित इकडे आलीस याचे कारण काय ? समनरूपरीने तिला बकावलीच्या तोंडचा निरोप सांगितला. तो ऐकतांच आज तिने अवेळीं कां बोलाविले ? असे मनांत आणून ती समनरूपरीवर बकावलीच्या महालांत गेली आणि बकावलीला पाहतांच हात जोडून उभी राहिली.

हम्माला राक्षसीला पाहतांच बकावलीने तिला विचारिले—“हम्माला बाई, मागे माझ्या बागांतिल फूल कोणी चोरून नेले हें तुझाला ठाऊक आहे ?” असे ऐकतांच हम्माला कांहीं ठाऊक नसल्यासारखे बोलूं लागली—“बाईसाहेब तुमच्या बागांतिल फूल चोरीस गेले

हैं पूर्वी मी ऐकलें आहे. पण तें कोणी नेलें आणि कोणत्या ठिकाणी आहे, याबद्दल मी कांहीं जाणत नाहीं.” हे शब्द ऐकतांच बकावली क्रोधानें संतप्त होऊन तिला ह्मणाली-“दुष्टे कुंठिणी, माझे फूल कोणी नेलें हें तुला जर ठाऊक नाही; तर तुझ्या मेहमुदेचा पति कोण आहे मला सांग ? माझ्या या बागापर्यंत विवर तयार करून देणारी कोण बोल ? आणि पूर्वेस सिर्कस्थाना जवळ माझ्या बागासारखा बाग व महाल कोणी तयार केला आहे ? याचें उत्तर दे; नाहीतर प्राणाला मुकलीस, असेंच समज.” याप्रमाणें बकावलीनें सगळी गोष्ट पाहिल्याप्रमाणें तिच्या अंगी लावितांच ती निरुत्तर झाली. तेव्हां बकावली तिला ह्मणाली-“आतां जर तुझ्या जिवाची व अब्रूची आशा असेल तर त्या आपल्या जांवयाला या ठिकाणी घेऊन ये.” असें ऐकतांच हम्माला अवश्य ह्मणून तेथून जी निघाली, ती ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन त्याला भेटली.

हम्माला राक्षसीला पाहतांच ताजुल्मुल्क तिच्या चरणांवर मस्तक ठेऊन विचारूं लागला-“माते, आज अकस्मात् कां आलीस? तुझा मुखेंदु आज म्लान कां झाला आहे ? ” असें ऐकतांच त्या राक्षसीनें बकावलीकडील सर्व वर्तमान सांगितले आणि तुला आज तिच्याकडे नेण्यासाठीं मी आले आहे, असें ह्मणाली. तेव्हां ताजुल्मुल्क आते उत्सुकतेनें बकावलीची भेट घेण्यासाठीं सिद्ध झाला; असें पाहतांच त्या राक्षसीनें त्याला उचलून आपल्या खांद्यावर घेतलें आणि इरमचा मार्ग धरिला.

हम्माला ताजुल्मुल्काकडे त्याला बोलाविण्यासाठीं गेल्यानंतर बकावलीची माता तिच्या समाचाराला आली व तिची चमत्कारिक स्थिति पाहून तिला नानाप्रकारचे प्रश्न करूं लागली. पण बकावलीनें कसलाही थांग लागूं दिल्या नाही. फक्त माझ्या बागांतील फूल कोणी चोरून नेलें, ह्मणून मी त्या चोराचा शोध लावण्यासाठीं

स्वतः गेलें होतें. एवढा मजकूर मात्र तिने आपल्या मातेला खरा सांगितला. त्यांचें हें बोलणें चाललें आहे तों हम्माला ताजुल्मुल्काला घेऊन आली. तिला पाहतांच समनरूप परीने खुणावून पुढें येऊ नको ह्मणून सांगितलें. त्याचप्रमाणें बकावलीनेही तिला पाहिल्या बरोबर नेत्रांचा इशारा केला आणि ताजुल्मुल्काला कोठें तरी नेऊन लपव, असें कळविलें. तेव्हां हम्माला, ताजुल्मुल्काला जी घेऊन गेली ती वागेतील एका कुंजगृहांत लपवून निर्धास्त होऊन बसली.

इकडे एक प्रहर रात्र होईपर्यंत बकावलीची माता बोलत बसली होती. नंतर ती जेव्हां आपल्या शयनस्थानी जाऊन निजली आणि तिला जेव्हां गाढ झोंप लागली; तेव्हां बकावली आपल्या प्रियकराला भेटण्यासाठीं वागेत आली. ताजुल्मुल्काला जिची मार्ग प्रतीक्षा करीत बसला होता; ती लोकोत्तर रूपयौवन संपन्न स्त्री बकावली येऊन पुढें उभी राहतांच तिच्या सौंदर्यमद्यामुळें ताजुल्मुल्काला एकदम धुंदी आली व तो जागच्या जागींच मूर्च्छित झाला. त्याची ती तशी स्थिति पाहतांच बकावली धांवत त्याच्या जवळ जाऊन बसली आणि त्याचें उसें आपल्या मांडीवर घेऊन त्याला आपल्या शालूच्या पदरानें वारा घालूं लागली. त्याचप्रमाणें त्यानें सावध व्हावें ह्मणून त्याच्या गालावर गाल ठेऊन अमृतासारखी मधुर भाषणें बोलूं लागली. बकावलीच्या मुखाला गुलाबाच्या फुला सारखा सुवास अक्षय येत असे. तो सुवास जेव्हां फार वेळ पर्यंत त्याच्या घ्राणेंद्रिय द्वारानें त्याच्या शरीरांत गेला; तेव्हां त्याला थोडीशी शुद्धि आली व एका क्षणानंतर तो चांगला हुशार झाला. जेव्हां त्यानें पाहिलें कीं, बकावली परीं आपल्यावर प्रेम करीत आहे, तेव्हां त्याला आपल्या जन्माचें सार्थक झालें असें वाटलें. नंतर दोघेही आपक व माधुक प्रेमभरांत येऊन, लज्जेचा पडदा बाजुला सारून एकरूप झालीं !!!

इकडे मध्य रात्रीच्या सुमारास जमीलाखातुन नामक वकावलीची माता जागृत झाली आणि चांदणें पडलें आहे असें जाणून एकटीच वागेची सहल करण्यासाठीं उठली व वागेत येऊन इकडे तिकडे फिरूं लागली. फार वेळपर्यंत फुलांचा सुगंध घेत आनंदानें सहल करीत करीत ती ज्या ठिकाणीं ताजुल्मुल्क आणि वकावली एकरूप होऊन अत्यानंदांत पडलीं होती त्या ठिकाणीं आली, व वकावलीला मनुष्या बरोबर रत झालेली पाहतांच कोपली. तिचा राग इतका भडकला कीं, तो क्रोधाचा वेग तिचा तिलाही सहन होईना. तिनें रागानें ताजुल्मुल्काच्या तंगड्या धरून त्याला फिरवून फेंकून दिलें आणि वकावलीच्या दहा पांच श्रीमुखांत भडकावून तिला ओढीत जेथें वकावलीच्या वापाचें तखत होतें, त्या ठिकाणीं घेऊन गेली. तिनें आपल्या पतीला वकावलीचें सर्व चरित्र जें पाहिलें होतें तें सविस्तर सांगितलें; तेव्हां वकावलीच्या फिरोजशाह नामक पित्यानें तिला बंदींत ठेविलें आणि तिला बोध करून ताळ्यावर आणण्यासाठीं चांगल्या चतुर व बोलक्या अशा दहा पऱ्या तिच्या तैनातींत नेमल्या. त्या मनुष्य जातीचा मूर्खपणा, दुर्बलपणा, इत्यादि अनेक प्रकार तिला सांगून तिचें मन फिरवयाला पाहत; परंतु वकावलीला जो ताजुल्मुल्काच्या प्रीतीचा एकवेळ चटका लागला, तो लागलाच. रात्रंदिवस ती आपल्या प्रियकराच्या विचारांत अन्न पाणी ही न घेतां केवळ भ्रमिष्टाप्रमाणें राहूं लागली.

गुलबंकावली.

भाग १३ वा.

जमीलाखातुन हिनें ताजुल्मुल्काच्या तंगड्या धरून त्याला फेंकून दिलें, तो एका महासागरांत जाऊन पडला आणि गोते खात

खात किलेक दिवसांनीं एका किनाऱ्यास लागला. जेव्हां त्याला चांगलें ऊन लागलें व त्याच्या हातां पायांत उष्णता आली, तेव्हां तो कांहींसा शुद्धीवर आला आणि थोड्या वेळानें कांहीं शक्ति येतांच इकडे तिकडे फिरूं लागला. तों एक बाग त्याच्या दृष्टीस पडला. त्यांतील प्रत्येक वृक्ष फलभारानें नम्र झालेला होता. तेथूनही तो पुढें गेला आणि एका प्रचंड वृक्षाकडे पाहूं लागला, तों त्यावर फळ्यांच्या ठिकाणीं मनुष्यांचीं शिरेंच लटकताहेत. ताजुल्मुल्क जेव्हां त्यांजकडे लक्षपूर्वक पाहूं लागला, तेव्हां तीं त्याच्याकडे पाहून सर्व खद खद हंसलीं आणि जमीनीवर पडलीं. शहाज्यादा तो विलक्षण प्रकार पाहतांच भय पावला. इतक्यांत त्या वृक्षावर दुसरीं तितकींच शिरें लोंबताहेत असें दिसूं लागलें. असो. शहाज्यादा भिऊन पुढें चालूं लागला, तों एक डाळिंबाचें झाड त्याच्या दृष्टीस पडलें. त्या झाडावर पानापानाला डाळिंबें लागलीं होतीं; तीं पाहतांच ताजुल्मुल्काला थोडेंसें समाधान वाटलें. तें एकेक घागरी एवढें डाळिंब पिकलेलें जेव्हां त्यानें पाहिलें, तेव्हां त्यांतील एक तोडून घेतलें व चिरलें, तों त्यांतून नानाप्रकारच्या मनोहर रंगाचीं पांखरें उडून गेलीं; याही गोष्टीचें त्याला आश्चर्यच वाटलें. नंतर अशाच प्रकारचे अनेक विलक्षण चमत्कार पहात पहात तो त्या रानांतून भटकूं लागला. तरी त्याला त्या जंगलाच्या बाहेर निघण्याला मार्ग सांपडेना. शेवटीं त्यानें कंटाळून त्या रानांतील सुकलेलीं लांकडे जमा केलीं आणि वेलींनीं त्यांचा एक मोठा भारा बांधून समुद्रांत सोडला आणि ईश्वराचें नांव घेऊन त्यावर बसला व वाहूं लागला. किलेक दिवसांनीं तो दुसऱ्या एका भयंकर व निर्जन अरण्याजवळ पोचला आणि किनाऱ्याला लागतांच त्यानें तो भारा सोडून दिला व पूर्ववत् भटकूं लागला; पण जेव्हां सूर्यास्ताचा समय झाला आणि जिकडे तिकडे भयंकर श्वापदें शब्द

करूं लागली, तेव्हां तो ध्याला आणि जीव रक्षणासाठीं एका झाडावर चढून बसला.

जेव्हां प्रहर रात्र झाली, तेव्हां दक्षणेच्या वाजूने सर्पां सारखे फुस्कारे शहाज्याद्याच्या कानावर येऊं लागले, लपून तो इकडे तिकडे पाहूं लागला पण कांहीं ध्यानांत येईना. तेव्हां काय आहे लपून विचार करूं लागला. शेवटीं पर्वतासारखा एक भयंकर सर्प ताजुल्मुल्क ज्या झाडावर बसला होता; त्याच झाडाखालीं येत असलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. तो सर्प झाडाखालीं येतांच शहाज्याद्याला मोठ्याने श्वासोच्छ्वास घेण्याचेंही भय वाटूं लागलें, तो त्या झाडाच्या खांदीला अगदीं चिकटून बसला. नंतर त्या सर्पानें आपल्या मस्तकांतील तेजस्वी मणि काढून तो त्या वृक्षाखालच्या एका मोठ्या दगडावर ठेविला. मणि बाहेर निघतांच त्या जाग्यापासून आसपास चार कोश पर्यंत शांत प्रकाश पडला, आणि त्या तेजाला मोहित होऊन कित्येक पशु पक्षी त्या महा नागापुढें येऊन नाचूं लागले आणि नाचतां नाचतां जेव्हां त्या सर्वांनीं प्राण सोडला तेव्हां तो नाग त्यांस यथेच्छ भक्षण करूं लागला. खातां खातां जेव्हां त्याची क्षुधा शांत झाली, तेव्हां तो इकडे तिकडे फिरूं लागला. शेवटीं त्यानें तो मणि पुन्हां गिळला आणि ज्या रस्त्यानें आला होता; त्याच मार्गानें तो हळू हळू निघून गेला.

ताजुल्मुल्कानें बाकी उरलेली रात्र त्या झाडावर बसूनच संपविली आणि बसल्या बसल्या त्यानें त्या महाभुजंगाचा मणि घेण्याचा निश्चय केला. दुसऱ्या दिवशीं सूर्योदय झाल्या नंतर तो झाडावरून खालीं उतरला आणि सारा दिवस त्यानें त्याच भयंकर अरण्यांत इकडे तिकडे फिरून घालविला. सायंकालाच्या सुमारास त्यानें समुद्रावर जाऊन भला मोठा एक खाजणांतील मऊ चिखलाचा गोळा उचलला आणि सूर्यास्त होण्याच्या सुमारास तो त्या चिखलाच्या

गाळ्यासह पहिल्याच दिवसाच्या वृक्षावर चढून बसला. नियमा प्रमाणे तो भुजंग ही प्रहर रात्र होतांच त्या झाडाखाली आला व नियमा प्रमाणे मणि काढून ठेऊन यथेच्छ चरून फिरू लागला. तो जरा लांब गेला असे पाहून टपत बसलेल्या ताजुल्मुल्काने खांदीरून चिखलाचा गोळा जो टाकला, तो नेमका त्या मण्यावर पडला. त्यामुळे अरण्यांतील प्रकाश एकदम नाहीसा झाला आणि वेडा झालेला नाग त्या झाडाखाली आला नाही तोच रागाने फडा आपटून आपटून मरण पावला. दुसऱ्या दिवशी ताजुल्मुल्क सूर्योदय होतांच त्या झाडावरून उतरला आणि आधी त्याने चिखलांतून तो तेजस्वी मणि काढून समुद्रावर नेऊन धुतला व वस्त्रांत गुंडाळून कंबरेला बांधला. नंतर त्याने विचार केला की, आतां एकादशे शहर सांपडेल तर पहावे. असे मनांत येतांच तो चालू लागला. तरी कित्येक दिवस पर्यंत त्याला मनुष्य वस्ती आढळली नाही. त्याने सायंकाळ होय तो पावेतो चालतां चालतां रानांतील सांपडतील तीं फळे खावीं आणि मिळेल तसले पाणी प्यावे व सायंकाळीं एकाद्या मोठ्याशा वृक्षावर जाऊन बसावे आणि सगळी रात्र सावध राहून घालवावी. असे कित्येक दिवस गुजरल्यावर एके दिवशी सायंकाळीं तो ज्या एका मोठ्या वृक्षावर जाऊन बसला; त्यावर एक मैना आपल्या पिलांसह राहत होती. ती मैना “ कार्ना पडेल तर कार्ना येईल ” अशा समजुतीने आपल्या वच्चांला नेहमी मोठमोठ्या बादशहांच्या व कामदारांच्या अनेक प्रकारच्या गोष्टी सांगत असे. ज्या दिवशी ताजुल्मुल्क जाऊन त्या वृक्षावर बसला, त्या दिवशीं मैनेचीं पिलें आपल्या आईला लणालीं—‘आई, तूं नित्य मोठमोठ्या बादशहांच्या गोष्टी सांगतेस; पण कधीं आपण ज्या या रानांत रहातो; त्यांतील गोष्ट सांगत नाहीस; तर आज कृपाकरून कांहींतरी या रानांतील गोष्ट सांग. ’ असे ऐकतांच मैना सांगते—

“ ह्या अरण्यांत अपार संपत्ति गाडलेली आहे. त्या शिवाय येथून दक्षिण दिशेस एका हौदाच्या किनाऱ्यावर एक मोठा वृक्ष आहे, त्याचे नांव “ सिराजुलकर्तब ” त्या वृक्षाचा असा गुण आहे की, जो कोणी त्याच्या सालीची टोपीकरून डोईस घालील, तो सर्वास पाहील; पण त्याला कोणी पाहणार नाही. वाळानों, असें जरी आहे; तरी त्या वृक्षापर्यंत कोणीही जाऊं शकत नाही. कारण एक मोठा विखारी भुजंग त्या वृक्षाची राखण करीत असतो- त्याजवर कोणी तलवारीने किंवा तिराने माखू पाहील; तर तें व्यर्थ जाईल. कारण त्यावर कसलेही शस्त्र चालत नाही, त्याच्या विषानेच शस्त्रे जळतात ” असें ऐकतांच पिलें विचारतात—“आई, तर मग त्या वृक्षा जवळ जाण्याची काय युक्ति आहे वरें ? ” मैना हणाली— “ कोणी धैर्यवान् जर त्या हौदाच्या किनाऱ्यापर्यंत पोचला; तर त्याच्या अंगावर सर्प धांऊन येईल. तो येतो, असें पाहतांच जाणाराने हौदांत उडी टाकावी; हणजे त्याचे रूप बदलेल व तो कावळा होईल. तरी त्यानें धैर्य सोडूं नये. कावळ्याचे रूप मिळतांच उडावे आणि त्या महावृक्षाच्या पश्चिमेकडील खांदीवर जाऊन बसावे. त्या खांदीला पुष्कळ लाल व हिरवी फळे लागलेली आहेत. त्यांतील लाल फळ तोडून खातांच खाणारा आपले मूळरूप धरील. हिरव्या फळांचा असा गुण आहे की, तें जर डोक्यावर ठेवेल, तर त्यावर कोणतेही हत्यार चालणार नाही. तें जर कंबरेला बांधेल तर हवेतून उडत राहण्याची शक्ति येईल. त्याच्या पानांचा असा गुण आहे की, तें जर जखमेवर ठेवेल; तर तत्क्षणीं ती जखम भरून येईल. त्या झाडाची जर काठी केली; तर ती आपल्या स्पर्शाने हजार मणांचे कुलुप असले तरी तें सहज तोडील.

ताजुल्मुल्काने ती गोष्ट ऐकतांच त्या झाडाचा लाभ करून घेण्याचा निश्चय केला आणि प्रातःकाल होतांच मैनेने सांगितलेल्या

खुणांप्रमाणें त्या हौदाच्या किनाऱ्यावर गेला. तो तेथें पोंचतांच तो पर्वता सारखा नाग त्यावर धांऊन आला; पण तो येतो असें पाहतांच ताजुल्मुल्कानें हौदांत उडी टाकली. तो हौदांत पडतांच कावळां झाला व उडाला तो वृक्षाच्या पश्चिमेकडील शाखेवर जाऊन बसला. नंतर एक लाल फळ तोडून खातांच तो आपलें पूर्वरूप पावला. नंतर एक मोठीशी काठी तोडून घेऊन, हिरवी फळें ही त्यानें घेतलीं व आपल्या कंत्रेला बांधलीं. नंतर थोडीशी साल टोपी करण्यासाठीं व पानें घेऊन हवेंत उडाला. तो लाव जाऊन उतरला. नंतर त्यानें चाकून आपली मांडी चिरून तींत सापाचा मणि भरला व त्यावर त्या वृक्षाची पानें ठेवलीं मात्र, एका क्षणांत जखम भरली. नंतर सालीची टोपी करून काठी हातांत घेऊन तो तेथून निघाला.

गुलबंकावली.

भाग १४ वा.

असें सांगतात कीं, ताजुल्मुल्क तेथून जो निघाला तो एका संगरमवरी हौदावर पोंचला. त्याच्या चारी बाजूंस चित्र विचित्र रंगांची फुलें फुललेलीं होती. ते रमणीय स्थळ पाहतांच क्षणभर विश्रांति घ्यावी ह्मणून ताजुल्मुल्क त्या ठिकाणीं वृक्षछायेंत पडून राहिला, तो त्याला निद्रा लागली. तरी क्षणभर निजून जागा होतांच त्याला वाटलें कीं, या पुष्करणींत स्नान करावें. असें मनांत येतांच त्यानें हातांतील काठी व टोपी त्या झाडाखालीं ठेऊन हौदांत उडी टाकली आणि इकडे तिकडे गोते मारून बुडी दिली व डोकें वर काढलें, तो त्याला वाटलें कीं, मी एका शहरच्या वेशीजवळ उभा आहे. शिवाय तो स्त्री रूप पावला. त्याचे पुरुषाचे अवयव नाहींसें झालें व त्या त्या ठिकाणीं सर्व स्त्रियांसारखे अवयव त्याला भासूं-

लागले. याप्रमाणें विलक्षग प्रकार पाहतांच तो घाबरला. तरी निरुपाय जाणून एका बाजूला जाऊन बसला. इतक्यांत त्या ठिकाणीं एक तरुण पुरुष आला व ताजुल्मुल्काचें तें उत्तम स्त्रीरूप पाहून मोह पावला आणि तिला विचारूं लागला—“हे रूपयौवन संपन्न सुशीले, तुजवर असें कोणतें संकट आलें आहे ह्मणून तूं अशी एकटी या ठिकाणीं येऊन चिंता करीत बसलीस ?” असें ऐकतांच ताजुल्मुल्क सांगतो—

“माझा बाप एक सौदागर होता. तो व्यापाराला निघाला ह्मणजे मला आपल्या बरोबर घेत असे. काल रात्री आझीं या शहरा बाहेर उतरलों असतां चोरच्यानीं येऊन आह्मांला लुटलें आणि माझ्या बापासह सगळीं मनुष्ये ठार मारलीं. ह्मणून मी निराश्रित होऊन या ठिकाणीं बसलें आहे. या परदेशांत माझ्या ओळखीचे कोणीही नाहीं.” असें ऐकतांच तो तरुण ह्मणाला—“तुला जर कबूल असेल तर मी आपल्या घरीं तुला घेऊन चलतो.” असें ऐकतांच त्या स्त्रीरूपी ताजुल्मुल्काच्या मनांतही त्या तरुण पुरुषाविषयीं प्रीति उत्पन्न झाली व त्याची स्त्री होऊन तो त्याज बरोबर त्याचे घरीं जाऊन राहिला. पुढें त्या तरुणापासून त्याला गर्भ राहिला आणि नवमास भरतांच तो प्रसूतही झाला व त्यानें एका पुत्राला जन्म दिला.

स्त्रीरूपी ताजुल्मुल्क जरी पुत्र प्रसवला होता; तरी त्या स्थितीचा त्याला खेद होत असे. पुत्र झाल्यानंतर चाळीस दिवसांनीं तो त्याच्या घराशेजारच्या एका हौदांत उतरला आणि बुडीमारून वर निघाला तो त्याचें तें स्त्रीरूप नाहीसें होऊन भयंकर राक्षसाचें आवडधोवड रूप त्याला प्राप्त झालें. त्याला तो प्रकार पाहतांच आश्चर्य वाटलें आणि स्त्री रूप नाहीसें झाल्यामुळे थोडासा आनंदही झाला. इतक्यांत एक राक्षसी त्याठिकाणीं येऊन उभी राहिली आणि ताजुल्मुल्काचा हात धरून ह्मणाली—“रे बेवकूबा, आज तीन दिवस

मुलें उपाशीं मरताहेत, तूं कोणत्या ठिकाणीं गेला होतास ? असो. आतां तरी चांगलीशी एक लांकडाची मोळी घेऊन ये. ह्मणजे ती विकून मुलांचा निर्वाह चालवितां येईल.” ताजुल्मुल्कानें आकाशाकडे पाहून ईश्वराची स्तुति केली आणि ह्मणाला—“देवा अजून पर्यंत तुला माझी दया येत नाही काय ? अशा प्रसंगांत आणखी किती दिवस मला ठेवणार ? नुक्ताच एका प्रसंगांतून निघालों, तो दुसरा तयारच आहे.” असो- त्या राक्षसीनें ताजुल्मुल्काला आपल्या घरीं नेलें. त्याला पाहतांच राक्षसीचीं पोरें वावा वावा ह्मणून त्याच्या अंगाला विलगलीं आणि आमच्या साठीं खाऊ काय आणला आहेस ह्मणून विचारूं लागलीं; पण ताजुल्मुल्क त्यांच्याजवळ एकही शब्द बोलला नाही. शेवटीं त्या अवदसेनें त्या शहाजाद्याच्या हातांत एक कुन्हाड आणून दिली आणि लांकडे तोडून आणण्याचा हुकूम केला. ताजुल्मुल्क तिच्या हातून सहज मुक्तता होते हाच लाभ मानून अरण्यांत गेला आणि विचार करूं लागला—“दोन वेळ हौदांत बुड्या मारून दोन रूपें पावलों. आतां जर तिसरा हौद दृष्टीस पडला तर त्यांतही बुडी मारून काय होतें तें पहावें.” असें मनांत आणून तो पुढें जात आहे तो दैवयोगानें तिसराही हौद त्याच्या नजरेस आला. तो हौद पाहतांच ताजुल्मुल्काला आनंद झाला व त्यानें ईश्वराचें नांव घेऊन त्यांत उडी टाकली आणि बाहेर निघाला तो आपल्या अस्सल रूपानें पहिल्या हौदाच्या कांठीं तो उभा आहे असें त्याला वाटलें. त्याला त्याची टोपी, काठी वगैरे सर्व सामान दिसलें, तेव्हां अत्यानंद झाला. नंतर त्यानें ईश्वराचे आभार मानून पुनः कोणत्याही हौदांत उडी न टाकण्याचा निश्चय केला व आपला मार्ग धरिला.

गुलबंकावली.

भाग १५ वा.

ही गोष्ट सांगणारा असें ह्मणतो कीं, मागील भागांत सांगितल्याप्रमाणें जेव्हां शाहाज्यादानें अनेक संकटे भोगलीं, तेव्हां जमीनीला पाय लागण्याचें ही वर्ज केले. तो हवेंतून उडत जात असे. एके दिवशीं तो एका पर्वतावर आला. तो पर्वत दिसण्यांत फार रमणीय होता. त्या पर्वतावर संगमरवरी पाषाणांनीं बांधलेली एक हवेली होती. शाहाज्यादा ती हवेली पाहतांच उभा राहिला आणि “एवढ्या मोठ्या घरांत कोण रहातें ? पहावें. ” असें मनांत आणून आंत गेला. जरी तो इकडे तिकडे फिरला, तरी कोणीही त्याच्या दृष्टीस पडलें नाहीं. नंतर तो त्या हवेलीच्या प्रत्येक भागांत फिरूं लागला. इतक्यांत एक दीन स्वर त्याच्या कानीं आला व तो चमकून उभा राहिला. कांहीं वेळानें त्या स्वराच्या अनुरोधानें तो जेव्हां त्या हवेलीच्या मुख्य भागांत गेला; तेव्हां एक नवयौवनसंपन्ना स्त्री पलंगावर पडून शोक करीत असलेली त्याच्या दृष्टीस पडली. तिच्या नेत्रांतून अश्रुधारा चालल्या होत्या. ताजुल्मुल्काला तिची फारच दया आली आणि त्यानें आपल्या मस्तकावरील टोपी काढून तिला विचारलें—“हे रूपसुंदरी, ह्या तुझ्या तारुण्यांत तुला आपल्या प्रियकरा शिवाय राहणें संकटाचें आहे; तारुण्यांत तुला अरण्यवास कां पत्करलास ? ” असें ऐकतांच ती स्त्री लज्जित झाली आणि ह्मणाली “ हे तरुणा, तूं कोण आहेस ? या भयंकर जाग्यांत धैर्य धरून कां आलास ? तुला आपल्या जिवाची धास्ती कां बरें नाहीं ? आतां मजवर कृपा करून येथून चालता हो. नाहीं तर व्यर्थ प्राणाला मुकशील ” ताजुल्मुल्क ह्मणाला—“ बाई, तुलाच जर माझा जीव घेण्याची इच्छा असेल, तर

तूं आपल्या हातानें मला खुशाल मार. दुसऱ्या कोणाविषयी जर लक्षणशील, तर मी काळालाही भीत नाहीं. मला मरण्याचें किंवा मारणाराचें मुळींच कांहीं वाटत नाहीं. तर आतां तूं आपलें सर्व वर्तमान मला सांग ” असैं ऐकतांच ती आपलें शिर वर उचलून सांगूं लागली—“मी एक परी आहे. माझें नांव ‘रुहाआफजा.’ जंजिरे फिर्दौस शहरांतिल मुजफ्फर शहा—जो हल्लीं तख्तावर आहे, तो माझा बाप. माझ्या काकाची मुलगी बकावली नामक परी आहे, ती इरम येथें असते. मी तिच्या समाचारासाठीं एके दिवशीं गेलें होतें; पण जेव्हां आपल्या बापाकडे येण्यासाठीं तेथून परत फिरलें, तेव्हां मार्गांत मला ‘सीयाहरान’ नामक राक्षसानें बलात्कारानें उचललें आणि येथें आणलें. आतां तो मजशीं लग्न लावण्याच्या विचारांत आहे; पण मी कबूल करीत नाहीं. या साठीं नित्य येऊन तो मला त्रास देतो व नित्य नवीं नवीं भयें दाखवितो.”

या प्रमाणें तिचें साकल्य वर्तमान ऐकून शहाज्यादानें तिला विचारिलें “तुझ्या काकाची मुलगी कोणत्या ठिकाणीं आहे?” ती लणाली—“ती हल्लीं दुखणे करी आहे.” शहाज्यादानें विचारिलें—“तिला काय दुखणें झालें आहे?” रुहाआफजा लणाली—“तिनें एक तरुण मानवावर आपली प्रीति ठेविली होती. नंतर कित्येक दिवसांनीं तिनें त्याला शोधून आणलें आणि त्याच्या फारच नादीं लागली. तें वर्तमान तिच्या मातेला कळल्यावर तिनें रागानें तिच्या प्रियकराला कोणीकडे उडवून दिलें आणि तिला नेऊन काडून ठेवलें. तरीही अजून ती आपल्या त्या प्रियकरासाठीं अपार शोक करीत असते. तिचे प्राण कंठीं आले आहेत. तरी माझा काका व काकी ती आपलें ऐकत नाहीं लणून तिला बंदींत टाकून फिकिरीत आहेत.”

या प्रमाणें तिच्या मुखानें बकावलीची स्थिति ऐकतांच शहाज्या-

द्याला फार वाईट वाटलें, तो एकदम झिक्का पडला, त्याचें तोंड उतरलें, नेत्र भरून आले आणि दीर्घ व उष्ण श्वास सोडून तो रडूं लागला. त्याची ती स्थिति पाहतांच रुहआफूजा विचारूं लागली “ हे सुंदरतरुणा, तुला असें काय झालें हें? तुझ्या चेहऱ्याचा रंग बदलला आहे, नेत्रांतून अश्रुपात होत आहे आणि तुझा कंठ अगदीं भरून आला आहे याचें कारण काय? ” असें ऐकतांच शहाज्यादा सांगूं लागला—“ सुंदरी, तुला काय सांगूं? मीच तो दुर्दैवी तुझ्या बकावली परीचा प्रियकर ! अरेरे या दुर्दैव्यामुळे तुझ्या बहिणीवर संकट आलें ! तिकडे कैदेत तिनें कंठी प्राण आणले आहेत आणि इकडे मी आनंदानें फिरत आहे ! ” या प्रमाणें शोक करीत असतां शहाज्यादानें आपली व बकावलीची सर्व हकीकत तिला सांगितली. ती ऐकतांच त्या परीनें दोघांच्या प्रीतीविषयी फारच ममता युक्त आश्चर्य केलें आणि शहाज्याद्याला सांगितले—“ जर मी या मेल्या राक्षसाच्या बंदीत नसतें; तर तुमची दोघांची इच्छा खरोखर पूर्ण केली असती. पण काय करावें ? मला येथून चलतां येत नाही ! ” शहाजादा हणाला—“ असें आहे तर चल. तुला कोण अडविणार आहे ? तुझी इच्छा असेल त्या ठिकाणीं आनंदानें चल. तुला त्या राक्षसाचें भय वाटत असेल तर येऊंदे त्याला; मी त्याचे सहस्रावधि तुकडे उडवीन. आतां कमतरता इतकीच आहे कीं, मजपाशीं कोणतेंही हत्यार नाही. तरी चिंता नाही. चल तूं. मी तुझें रक्षण करून तुला तुझ्या बापाकडे पोचवितों.” असें बोलून त्यानें आपल्या हातांतील काठी तिच्या पायांतील विडीवर मारतांच विडी तुटून ती परी मोकळी झाली. नंतर आनंदित होऊन तिनें ताजुल्मुल्काला त्या राक्षसाचें शस्त्रागार दाखविलें. तेव्हां ताजुल्मुल्कानें एक उत्तम तेगा (एका प्रकारची तलवारच) हातांत घेतला व दुसरीही कित्येक उत्तम हत्यारें कंबरेला बांधलीं.

नंतर निर्भयपणानें दोघेंही ती हवेली सोडून बाहेर पडली व कांही अंतरावर जात आहेत तो एक भयंकर गर्जना त्यांच्या कानांवर आली. ती ऐकतांच रुहआफ्जेनें सांगितलें—“ हे तरुण शहाज्यादा, आतां सावध रहा. तो दुष्ट राक्षस अगदीं जवळ आला आहे.” ताजुल्मुल्कानें काखेंतील टोपी काढून ती त्या परीच्या डोक्यांत घातली आणि तिला अदृश्य करून तो स्वतः धैर्यानें हत्यार परजीत राक्षसाच्या पुढें झाला. त्याला पाहतांच तो राक्षस जेव्हां अधिक गर्जना करीत पुढें चाल करूं लागला; तेव्हां शहाज्यादाही मोठ्यानें गर्जना करून त्याला ह्मणाला—“खबरदाररे दुष्टा ! तुला जर तुझा जीव प्रिय असेल तर एक पाऊलही पुढें टाकूं नको. जर चळवळ करीत पुढें येशील तर असा हात चालवीन कीं, तुझे तिळा एवढाले तुकडे होत तो पर्यंत सोडणार नाहीं.” अशीं भाषणें ऐकतांच तो राक्षस हंसून ह्मणाला—“आश्चर्याची गोष्ट आहे कीं, मुंगी हंती जेवळ स्पर्धेच्या गोष्टी सांगते. अरे मूर्खा, तुला कीटकाला मारून यःकश्चिताच्या रक्तानें हात भरण्याची मला शरम वाटते. ज्या हाताच्या चापटीनें मोठमोठ्या पर्वतांचा चुराडा उडून जातो, त्या हातांपुढें तुझा टिकाव कसां लागेल. तूं जर आपलें कल्याण इच्छित असशील तर बऱ्या बोलानें माझी प्रिया माझ्या हवालीं करून चालता हो. तिच्या साथीं मला फार तळमळ लागली आहे. ती तुला पचणार नाहीं. मानवा ! दाखिवरे, माझी स्त्री मला दाखीव आणि माझ्या हवालीं करून आपला जीव घेऊन चालता हो. नाहीं तर मेलास बघ.” असें ऐकतांच ताजुल्मुल्क त्याला ह्मणाला—“अरे मुर्दांडा; तुला रुहआफ्जा पाहिजे काय ? पुनः तिला माझी प्रिया ह्मण, ह्मणजे तुझी जीभच तोडून टाकतो. तूं काय समजला आहेस ? चल ये लढ मजबरोवर !”

असें ऐकतांच तो राक्षस अत्यंत कोपयुक्त होत्साता मेघाप्रमाणें

गर्जना करुं लागला व त्यानें एक शंभर मणांचा धोंडा उचलून शहाज्याद्यावर फेंकला. तो दगड येतांच शहाज्यादा हवेंत उडाला व त्यानें हातांतील ' सीराजुलकर्तब ' वृक्षाची काठी त्या राक्षसाच्या मानेवर मारली. त्यामुळें त्याचें सर्वांग कंप पावलें. नंतर शहाज्यादा त्याला ह्मणाला—“ दुष्टा, जा आतां आल्या मंगानें ! नाहीतर दुसऱ्या हातावरोवर तुझा प्राण घेईन. ” राक्षसानें जेव्हां आपला शत्रु महा बलवान् आहे असें पाहिलें; तेव्हां अशी एक आरोळी मारली कीं, त्या आरोळी बरोबर दशदिशांकडून भयंकर आरोळ्या ठोकीत हजारों राक्षस येऊन ताजुल्मुल्काच्या सभोंवती उभे राहिले. ती राक्षसांची गर्दी पाहतांच ताजुल्मुल्काला आवेश चढला आणि त्यानें ही असा पराक्रम केला कीं, एका क्षणांत सगळे राक्षस मरणोन्मुख झाले, कित्येक जीव घेऊन पळत सुटले आणि कित्येक दातीं तृण धरून त्याला शरण आले. ताजुल्मुल्काच्या हातांतील तेगा विजे प्रमाणें चमकत चपलतेनें चालत असल्यामुळें थोडक्याच वेळांत त्या जाग्यावर मांसाचा चिखल झाला आणि रक्ताचे पाट वाहूं लागले. तो त्या राक्षसांजवळ लढत असतां त्या सर्वांना तो कृतांताप्रमाणें दिसत असे. • जेव्हां सर्व राक्षस हतवीर्य होऊन पळून गेले, तेव्हां ताजुल्मुल्कानें हातांतील शस्त्र ठेवलें. पण राक्षसांजवळ युद्ध करीत असतां त्याला फार श्रम झाले होते, त्या कारणानें हातांतील शस्त्र खालीं ठेवतांच त्याला मूर्च्छना आली व निचोष्टित होऊन तो तेथेंच पडला.

आपल्यावर अयाचित उपकार करणारा व साह्य कर्ता युद्ध करीत असून मूर्च्छित पडला असें पाहतांच रुहआफ्जा धांवत त्याच्या जवळ आली आणि त्याचें शिर आपल्या मांडीवर घेऊन त्याला आपल्या पदरानें वारा घालूं लागली. कांहीं वेळानें तिनें आपलें प्रफुल्लित कमळासारखें वदन त्याच्या वदनाजवळ नेलें आणि मंजुळ

स्वरानें त्याला हांक मारली. तिच्या मुखाला अंबर नामक अत्तराहूनही उत्तम प्रकारचा सुगंध येत असे, तो घ्राणेंद्रियद्वारे शरीरांत शिरतांच ताजुल्मुल्क शुद्धीवर आला व त्याला थोडा आराम झाल्यासारखें वाटलें. तेव्हां रुहआफ्जेला ही आनंद झाला. नंतर तिनें आपल्या डोक्याची टोपी काढून शहाज्याद्यापुढें ठेविली आणि त्याच्या पराक्रमावद्दल त्याची अतोनात स्तुति करूं लागली. नंतर दोघेंही तेथून जंजिरेफिर्दौस शहरच्या मार्गानें हळू हळू मार्गक्रमण करूं लागली.

जेव्हां तीं दोघें शहराच्या अगदीं जवळ आलीं, तेव्हां रुहआफ्जेनें ताजुल्मुल्काला तिच्याच नांवाचा एक बाग होता, त्यांत नेऊन बसविलें आणि ती स्वतः एकटीच आपल्या आई बापांच्या दर्शनासाठीं गेली. त्यांना कन्या पाहतांच आपला पुनर्जन्म झाला असें वाटलें. त्यांनीं रुहआफ्जेला हृदयाजवळ धरून तिचें चुंबन घेतलें. नंतर त्यांनीं जेव्हां तिला तिची हकीकत विचारली, तेव्हां तिनें “ मला राक्षसानें बलात्कारानें उचलून नेऊन बंदीत टाकलें होतें; पण तेथें एका शहाज्याद्यानें येऊन आपल्या पराक्रमानें मला सोडविलें. ” इत्यादि वर्तमान त्यांस कळविलें. परंतु तोच बकावलीचा प्रियकर आहे, असें मात्र तिनें त्याला सांगितलें नाहीं.

मुजफ्फरशहा कन्येच्या मुखांतिल वर्तमान ऐकताच मोठ्या लग्बगीनें उठला व पहिल्यानें बागेत येऊन त्यानें शहाज्याद्याचे अनेक प्रकारें आभार मानले आणि त्याला कांहीं दिवस राहण्याचा आग्रह करून त्याच्या सेवेसाठीं कित्येक दास, दासी व पय्या ठेविल्या. त्याशिवाय नित्य स्त्रीसह व कन्येसह त्या बागांत येऊन तो मुजफ्फरशहा ताजुल्मुल्कावर पुत्राप्रमाणें ममता करूं लागला. यामुळे उत्तरोत्तर त्यांचा स्नेहही वाढत चालला.

गुलबंकावली.

भाग १६ वा.

कांहीं दिवसांनी आईबाप आनंदांत आहेत, असें पाहून रुहआफ्जेनें ताजुल्मुल्काची सगळी हकीकत आपल्या बापाला सांगितली. तो एक शहाज्यादा आहे, असें कळतांच मुजफ्फरशहानें त्याला अधिक मान देऊन त्याला आपल्या वाड्यांत आणून ठेविलें. नंतर रुहअफ्जा अकल्पित सांपडल्याबद्दल एक पत्र लिहून त्यानें आपला बंधु जो फिरोजशहा यास एका परीच्या हातीं पाठविलें. तें पत्र वाचतांच आनंदित होऊन फिरोजशहानें जमीला खातुनला हुकूम केला कीं, तूं स्वतः जा आणि रुहआफ्जेचा समाचार घेऊनये. असें ऐकतांच तिनें जेव्हां निघण्याची तयारी केली, तेव्हां ती वातमी बकावलीला समजली आणि तिनेंही आपल्या मातेकडे सांगून पाठविलें कीं, मी आपल्या बहिणीच्या समाचारासाठीं येणार. जमीला खातुनला वाटलें कीं, बकावलीला तिकडे नेलें तर कदाचित् तिची प्रकृति सुधारण्याचा संभव आहे. तिनें बकावलीला बरोबर घेतलें आणि रुहआफ्जेचे भेटीला जाण्या साठीं मार्ग क्रमण आरंभिलें.

जेव्हां मुजफ्फरशहाला समजलें कीं, बकावलीसह जमीला खातून येत आहे, तेव्हां त्यांचा सत्कार करण्यासाठीं त्यानें रुहआफ्जेला पुढें पाठविलें. तिनें दोघीला पाहतांच आधीं आपल्या काकीला नमस्कार केला व नंतर बकावलीला प्रेमालिंगन दिलें. नंतर बकावलीनें विचारल्यावरून तिनें राक्षसानें नेलें व एका शहाज्यादानें पराक्रम करून सोडविलें, इत्यादि मजकूर जमीला खातुनच्या समोर सांगितला. तरी त्या शहाज्यादाचें नांव मात्र सांगितलें नाहीं. नंतर बकावलीच्या कानांत तिनें सांगितलें कीं, “ताई, ज्यानें मला सोडविलें; तो तुझाच प्रियकर शहाज्यादा ताजुल्मुल्क बरे.” असें

ऐकतांच वकावलीला अत्यानंद झाला; तरी जमीलाखातुन जवळ होती, तिचा राग मनांत आणून ती कांहीं बोलली नाही.

नंतर रुहआफूजेनें त्या दोघांला घरीं आणतांच मुजफ्फरशाहा व हुस्नआरा या दोघांनीं त्यांची भेट घेतली आणि आनंदानें क्षेम कुशल विचारिलें. कांहीं दिवस तेथें राहून जमीलाखातुन जेव्हां परत निघाली, तेव्हां हुस्नआरा आणि रुहआफूजा, यांनीं आग्रह पूर्वक तिला सांगितलें कीं, वकावलीची प्रकृति बिघडलेली आहे, या सार्ठी चार दिवस तिला येथें ठेऊन जग. हवा पूर्ण बदलल्या सारखी होईल आणि कदाचित् तिची प्रकृति सुधारेलही. असें ऐकतांच जमीला खातुन्ला अत्यानंद झाला व ती हणाली—“ काय चिंता आहे ! वकावली तुमच्या जवळच राहिली तरी मला कांहीं काळजी नाही. रुहअफूजा आणि ती समवयस्क आहे. दोघां आनंदानें राहूं लागल्या हणजे माझ्या पोरीला दुष्ट नाद लागला आहे तो सुटण्याचा संभव आहे ” असें बोलून वकावलीची माता आनंदानें आपल्या घरीं निघून गेली. नंतर रुहआफूजा आणि वकावली एकांतांत वसून गोष्टी सांगत असतां रुहआफूजेनें ताजुल्मुल्काची विरह दुःखांतील स्थिति तिला वर्णन करून सांगितली. ती ऐकतांच वकावलीला फार वाईट वाटलें आणि तिला होणारें विरह दुःख ताजें झाल्यामुळें तीही दीर्घ श्वास सोडून गहिवरली तरी आपल्या मनाचा कोतेपणा न दिसावा हणून ती रुहआफूजेला हणाली—“ ताई, हीग कोण मेली थट्टा ? मला नाही वाई असल्या गोष्टी सांगतां येत. कदाचित् तूं हणतेस तसे प्रसंग तुजवरच आलें असतील आणि तूं ते मजवर लोटून सांगत असशील. पण मी खरेच सांगतें तूं हणतेस तें मला मुळींच कळत नाही. शहाज्यादा कोण ? ज्यानें तुला सोडविलें तो ? त्याच्यावर तुझी प्रीति बसली आहे ? असेल वाई. नाही तर परी कोण आणि मानव कोण ?

एकमेकांचा कांहीं तरी संबंध ? तुला राक्षसाच्या वंदांतून मानवी राज पुत्रानें सोडविलें ह्मणून तुझी प्रीति त्याच्यावर जडली असेल. तशी कांहीं मी कोणत्याही प्रसंगांत सांपडलें नवतें आणि मी प्रीति ठेवावी इतके कोणत्याही मानवानें मजवर उपकार केलेले नाहींत. मेल्यानों, मजविषयीं तुमच्या सगळ्यांच्याच मनांत भलभलत्या कल्पना भरल्या आहेत ह्या काय ह्मणून ? आतां मी तुला शेवटचें सांगतें कीं, जर मजविषयीं हव्यातशा कल्पना करून भलत्याच गोष्टी माझ्या अंगीं लावाल तर मी एक क्षणभरही या ठिकाणीं राहणार नाहीं. आपली आईकडे निघून जाईन. ”

रुहआफ्जेनें पाहिलें कीं, ही कांहीं अशी दाद देत नाहीं. तेव्हां ती बोलणें फिरवून तिला ह्मणाली—“ताई, मी तुला नाहीं तसें ह्मणत. अग, दिव्याचें तेज पाहून पतंग त्याच्यावर झेंपा घालतात, तरी त्याचा दिव्याकडे कांहीं संबंध नसतो, त्याप्रमाणें तुझ्या दिव्य रूपावर लुब्ध होऊन पतंगासारखा कोणी जीव देऊं • लागला तर तूं काय करशील ? तूंच सांग वरें. तुझ्या विषयीं तुझ्या मातेनेंच भलती बातमी उठविली कीं दुसऱ्या कोणी ? आतां ती बातमी जर खोटी असेल तर आह्मांला आनंद आहे. ” या प्रमाणें अनेक प्रकारचीं लाघवी भाषणें करून तिनें बकावलीचा राग शांत केल्या आणि सहज बोलतां बोलतां तिचा हात धरून जी निघाली ती ज्या ठिकाणीं ताजुल्मुल्काला ठेवलें होतें, त्याठिकाणीं आली आणि बकावलीसह इकडे तिकडे फिरूं लागली. इतक्यांत विरह दुःखानें तळमळत असलेल्या ताजुल्मुल्काचा दुःखस्वर त्यांच्या कांनीं आला. त्या वेळेस बकावली मनांतल्या मनांत अतिशय थिजली आणि रुहआफ्जेला विचारूं लागली—“ ताई कोणग हैं ? दुःखांत पडल्यामुळें हाय हाय करीत आहे ! ” रुहआफ्जा ह्मणाली—“कांहीं दिवसांपूर्वीं एक शिकार हातीं लागली होती, ती या घरांत कोंडून ठे-

वली आहे. तुझी इच्छा असेल तर चल आणि ऐक काय आहे तें. ” असें बोलत असतां तिनें बकावलीला आणून एकदम ताजुल्मुल्का पुढें उभें केलें.

आषक व माषुक एके ठिकाणीं झाल्यावर विच्यान्या लज्जेनें त्या ठिकाणीं काय लणून रहावे वरें ? तशा ठिकाणीं तिला कोणी तरी विचारील ? ताजुल्मुल्क आणि बकावली यांची नजरानजर होतांच त्यांच्या मधील शरमेचा पडदा तुटून पडला दोघांच्याही अवयवांस लोहचुंबकाप्रमाणें आपों आप ओढ लागल्यामुळें गति उत्पन्न झाली आणि प्रीति भरांत आल्यामुळें दोघांनींही एकमेकांकडे धांवत जाऊन एकमेकांच्या गळ्याला मिठी मारली. दोघांचेही गळे भरून आले व नेत्रांतून प्रेमाश्रु वाहू लागले. रुहआफ्जा तो तमाशा पहात उभी राहून खूप हंसत होती. जेव्हां दोघांच्याही प्रीतीची उकळी कमी झाली आणि दोघें एकमेकांस सोडून डोळे पुसून एकमेकांकडे पाहू लागलीं; तेव्हां रुहआफ्जा बकावलीला लणाली—“ तार्ई, जगिक व्यवहाराविषयीं पूर्ण अज्ञानत्व दाखविणारी जी तूं, त्या तुझी हीग कोण स्थिति ? चमत्कार नव्हे का हा एक ? मला वाई मोठें गूढ पडलें आहे, याचा तूं तरी निवाडा करशील का ? ” बकावली हें भाषण ऐकतांच लाजली व निरुत्तर झाली. तेव्हां रुहआफ्जा पुनः बोलू लागली—“ तार्ई, तूं बोलत नाहींस, यावरून आतां मला असें लणावें लागतें कीं, तूं काकाचें नांव बुडविलेंस आणि सगळ्या परी यातीला कलंक लाविलास ! ” असें ऐकून बकावली बोलू लागली—“ वाई रुहआफ्जे, आतां तुला खरोखर सांगतें कीं, आज तूं माझ्या कित्येक दिवसांच्या वयान होणाऱ्या हृदया वरील जखमेवर खरोखरीचें मलम लाविलेंस ? या साठीं आतां त्याच हृदयाला शब्दत्राणांनीं भेटूं नको. ज्या पेक्षां हा आनंदाचा दिवस दाखविण्याला तूं कारण झाली आहेस, त्या पेक्षां हा असाच

आनंद सदोदित रहावा लणून माझ्या आईचें मनोधारण कर आणि आमचे दोघांचे ही प्राण वांचीव, आतां माझा भाव सगळा तुझ्यावर आहे. या बकावली परीला जगविणें किंवा मारणें तुझ्या हातांत आहे. पहा वाई, मला याहून कांहीं आधिक सांगतां येत नाही. ” या प्रमाणें तिचें सविनय व मृदु भाषण ऐकतांचिं रुहआफ्जेला तिची दया आली आणि तिनें तिला वचन दिलें कीं, “मी अनेक प्रयत्न करून तुमचें दोघांचें लग्न प्रसिद्ध रीतीनें लागेल असें करीन. ” याप्रमाणें भाषण करून रुहआफ्जेनें बकावलीला तेथेंच ठेविलें आणि आपल्या मंदिराचा मार्ग धरिला. नंतर दोघेही एकत्र बसून अत्यानंदानें एकमेकांचा वियोग झाल्या पासून संयोग होई पर्यंत एकमेकांस अपापली हकीकत सांगूं लागलीं.

कांहीं दिवसांनीं बकावलीला तिच्या मातेकडून बोलावणें आलें, आणि तिला गेलेंच पाहिजे असें जेव्हां झालें, तेव्हां ताजुल्मुल्काला फारच वाईट वाटलें आणि तो भावी विरहज्वरानें व्यकुळ होऊन अतिशय शोक करूं लागला. त्याचप्रमाणे बकावलीची स्थिति झाली तिचें पाऊलही उचलेना. तेव्हां रुहआफ्जेनें तिला धीर देऊन सांगितलें कीं, “तुला असें करणें शोभत नाही. तूं जर असा धीर सोडून आईच्या पुढें रडत जाशील तर तिला असें वाटेल कीं, तुझें पूर्वींचे वेड कायम आहे. त्या पासून तुला पुनः हालांत, जाचांत आणि प्रतिबंधांत रहावें लागेल यासाठीं धीर धर. तेथें गेलीस लणजे आई सांगेल तें निमुटपणें ऐकून तिला असें दाखीव कीं, तुझें मन अगदीं निर्भल झालें आहे. तुमच्या वियोगाचे दिवस आतां अगदीं थोडे राहिले आहेत. तिकडे जाऊन तूं चांगली वागतेस असें ऐकतांच मी आपल्या बाबाला सांगून तुझ्या साठीं सर्व कांहीं करवीन. माझ्या बोलण्यावर पूर्ण विश्वास ठेऊन ईश्वराजवळ आपल्या इच्छितावद्दल विनयानें मागणी कर, लणजे तोच सर्वांच्या मनांत तुझ्या

इच्छा पूर्तिवदल प्रेरणा करील. ” याप्रमाणे रुहआफ्जेचे भाषण ऐकतांच वकावलीला संतोष झाला आणि तिच्या सांगण्याप्रमाणे वागण्यांतच कल्याण आहे, असे ताजुल्मुल्काच्याही सांगण्यांत आल्यावरून तिने शोकाचा त्याग केला आणि आपल्या मातेच्या घराचा मार्ग धरिला. वकावली घरीं आल्यावर ती निवळली आहे असे पाहून तिच्या मातापितरांस अत्यानंद झाला आणि त्यांनी ईश्वराचे आभार मानले.

गुलबंकावली.

भाग १७ वा.

वकावली आपल्या मातेकडे जाऊन राहिल्यानंतर रुहआफ्जेने आपल्या मातेला ताजुल्मुल्क आणि वकावली यांची सगळी हकीकत सांगितली आणि “ माझ्यासाठीं यांचें लग्न तूं खटपट करून केलें पाहिजे. ” असा हट्ट धरून बसली. तेव्हां हुस्नआरा क्षणभर स्तब्ध झाली आणि थोडासा विचार केल्यानंतर तिने एक चांगला चितारी बोलावून ताजुल्मुल्काची तसवीर काढविली व ती तसवीर घेऊन ती इरम येथे गेली आणि जमीलाखातुन व फिरोजशहा यांस भेटली.

एक दोन दिवस तेथे राहिल्यावर हुस्नआरा व जमीलाखातुन एके ठिकाणीं गोष्टी सांगत बसल्या असतां गोष्टींच्या ओघांत ओघ आणून हुस्नआरा जमीला खातुनला हणाली— “बाई एकादी अप्रतिम वस्तु ईश्वरेच्छेनें निर्माण होऊन प्रकाश पावली आणि जर तिचा उपयोग कोणी केला नाही, अथवा ती वस्तु ज्या ठिकाणीं उत्पन्न झाली असेल त्या ठिकाणच्या मालकाने तिचा उपयोग कोणाला करूं दिला नाही, तर ती वस्तु उत्पन्न होऊन उपयोग काय? दुसरें—एकादे पाणीदार मोर्ती एकाद्याच्या हातीं लागलें व त्यानें

त्याचा कांहींच योग्य उपयोग न करितां जर सर्वकाळ झांकून ठेवले तर तें मोती त्याच्या हातीं लागून काय उपयोग ? न्याप्रमाणें तुझी आपल्या वकावलीला आणखी किती दिवस कुंवार ठेवणार ? तुमचें आतां अवश्य कर्तव्य हेंच आहे कीं, तिचा कोणाबरोबर तरी विवाह करून द्यावा. ”

असें ऐकतांच जमीला खातुन हणाली—“वाई, तुझीं ऐकलें असेलच. तिनें आपली प्रीति एका मानवावर ठेवली आहे. ती सर्वकाळ त्याच्याच नादांत असते; त्याच्यासाठीं शोक करीत बसते आणि तोच मात्रा प्रियकर हणून हट्ट धरून बसली आहे. तिला आजपर्यंत अनेक प्रकारांनीं सांगितलें, शिक्षा केली, तरी ऐकत नाही. मग काय झालें असेल कोण जाणे वाई, तुमच्याकडे चार दिवस राहिली होती, तेथून आल्यापासून आलीकडे चार दिवस मात्र ती बऱ्या वेतानें वागते. हा तुमच्या सहभाऊजेच्या संगतीचा गुण आहे, हें मी समजतें; तें असो. आतां तुझींच सांग, वरें ? आज पर्यंत कोणत्या तरी परीनें मनुष्याला वरलें आहे का ? किती झाली तरी मानव याति हळकी, त्या यातीबरोबर संबंध करून आपल्या निष्कलंक यातीला कालिमा कां लावावी ? त्या पेक्षां काटीं कुंवार राहिली किंवा तशीच मरण पावली तरी चांगलें असें मला वाटतें, आणि घरांतही हेंच मत आहे. ” असें ऐकून हुस्नआरा आपला मतलब साधण्यासाठीं शांतपणानें हणाली—“वाई, हें जग एकाच ईश्वरानें निर्माण केलेलें असल्यामुळें यांत कोणताही वर्ण उंच किंवा नीच नाही, असें मोठमोठ्या तत्व वेद्यांचें मत आहे. उंच नीच याति मानणारे केवळ दुरभिमानी हणविले जातात. आतां मनुष्य याती विषयीं तूं हणतेस, तर त्या यातीचे गुणावगुण अनुभवून तूं केव्हां पाहिले आहेस ? माझे मत असें आहे कीं, मनुष्यांप्रमाणें ज्ञानी, विचारी, धैर्यवान, गुणी आणि सत्वस्थ अशी एकही जात

नाहीं. माझ्या रुहआफ्जेला राक्षसानें धरून नेलें होतें; पण तिला एका मानवी शहाज्यादानेंच सोडविलें, तो कसा असावा असें तुझे मत आहे ? ही पहा त्याची तसवीर !” असें बोलून तिनें ताजुल्मुल्काची सुशोभित तसवीर जमीलाखातुनच्या हातांत दिली. ती पाहतांच ती बकावलीची माता कांहीं वेळपर्यंत त्या तसविरींतील एकेक अवयव आश्चर्यानें न्याहाळून पहात होती. शेवटीं लक्ष्यपूर्वक सर्व तसवीर पाहिल्यामुळे आनंदित होऊन तिनें हुस्नआरेला सांगितलें—“ बाई, हा शहाज्यादा जसा रूपगुणसंपन्न दिसतो, तसा जर बकावलीचा प्रियकर असता, तर मी तेव्हाच कबूल केलें असतें. पण तिचा नाद पहावा तो भलताच !” याप्रमाणें तिचीं भाषणें ऐकल्यावर हुस्नआरेनें “ हाच बकावलीचा प्रियकर व यानेंच पराक्रम करून माझ्या रुहआफ्जेला राक्षसाच्या बंदीतून सोडवून घरीं आणून पोचविलें. या साठीं तुहीं आपली बकावली याला माझ्यासाठीं अवश्य दिलीच पाहिजे.” असें जमीलाखातुन व फिरोजशहा यांस सांगून त्यांजकडून “ आहीं बकावली ताजुल्मुल्काला देण्यास राजी आहों. ” असें लक्षणविलें. हा सगळा प्रकार जवर्दस्तीनें झाला असें नाहीं. ताजुल्मुल्काचें स्वरूप लक्ष्यपूर्वक पाहतांच त्या दोघांसही मोह पडला आणि बकावलीला हाच पति योग्य आहे असें वाटलें व अमानंद झाला. तरी फिरोजशहा हुस्नआरेस लणाला—“ बहिनी ही तसवीर आपल्या हातांत आहे आणि ज्याचीही आहे, त्याला आहीं आपली बकावली देण्यास आनंदानें तयार आहों. पण याला आतां शोधून आणावें कोठून ? आहीं यक्षांनीं मानवी ब्राह्मणवळ जाऊन आपली मुळगी तुमच्या मुलाला देतो असें सांगणें जरा हीन पणाचें आहे.” असें ऐकतांच हुस्नआरेनें त्याला सांगितलें.—“ भाऊजी, अजून आहीं तुमच्या जांवयाला आपल्या घरींच ठेऊन घेतलें आहे. आह्मांला हा असा संबंध कळल्यावर आहीं त्याचे उप-

कार फेडण्यासाठी त्याला मुद्दाम राहविले आणि या खटपटीला आरंभ केला, त्याप्रमाणे तुम्हीं ही पूर्ण यश दिलेत, यासाठी आतां स्वस्थ न राहतां लग्नाच्या तयारीला लागू. आमच्याकडून सर्व सिद्धता आहे. तुमच्याकडून तयारीची सूचना येतांच आम्ही वराला तयार करून मिरवीत मोठ्या थाटाने घेऊन येतो.''

असे ऐकतांच जमीलाखातून आणि फिरोजशहा यांस अत्यानंद झाला आणि त्यांनी हुस्नआरेला निरोप देऊन मोठ्या थाटाने लग्न करण्यासाठी कडेकोट तयारी चालविली. वकावलीलाही हे वर्तमान समजले आणि तिचा आनंद गगनांतही मविनासा झाल्यामुळे ती अत्युत्कंठेने त्या शुभ दिवसाची वाट पहात राहिली. तिकडे ताजुल्मुल्कही आतां सर्व व्यवहार उघड होण्यास हरकत येणार नाही, अशी खात्री झाल्यामुळे आनंदित होतसाता रुहआफजेचे उपकार मानीत राहिला.

गुलबंकावली.

भाग १८ वा.

इरम येथे फिरोजशहाने आनंदाने शादीच्या तयारीचा हुकूम देतांच सर्व राजमंदिरें शृंगारलीं गेलीं, पेठांतील प्रत्येक दुकान रंगविले, जिकडे तिकडे ध्वज, पताका आणि तोरणे लागून राहिलीं. सुस्वर मंगलवाद्ये अष्टौप्रहर वाजू लागली आणि जिकडे तिकडे आनंदी आनंद पसरून राहिला.

इकडे जंजिरोफिर्दौस येथे मुजफ्फरशहानेही ताजुल्मुल्काच्या लग्नाची त्याचप्रमाणे तयारी चालविली. नियमित लग्न तिथि येतांच ताजुल्मुल्काला उत्तम प्रकारचा पोषाख दिला व त्याच्या अंगावर वेतावाताचेच पण अमूल्य रत्नालंकार घालून आपले सर्व वजीर, अमीर, उमराव, मानकरी आणि सरदार बरोबर घेऊन ताजुल्मुल्काला

एका सोन्याच्या रत्नजडित अंबारीत बसविले व इरमच्या मार्गाने कुच करण्याबद्दल डंका दिला. त्या वेळेस नानाप्रकारची मनोहर मंगल वाद्ये वाजवीत ती स्वारी पुढे, व हुस्नआरा, रुहअफ्जा इत्यादि मुख्य वऱ्हाडणीं सह लक्षावधि पऱ्या आपापल्या वाहानांत बसून ताजुल्मुल्काच्या शादीसाठीं निघाल्या. या वेळेस ताजुल्मुल्काच्या अंगावर सगळा फुलांचा पोषाख होता.

फिरोजशहाला जामात आपल्या शहरा सन्निध आल्याची बातमी कळतांच तो आपले सरदार व अमीर उमराव बरोबर घेऊन मंगलवाद्ये वाजवीत त्यांस सामोरा चालला. जमीलाखातुन हजारों पऱ्या बरोबर घेऊन जावयाला आणण्यासाठीं निघाली. दोन्ही फौजांची नजरानजर होतांच एकमेकांकडून सलामी बद्दल तोफांची सरबत्ती झाली; त्यामुळे सगळी पृथ्वी व आकाश दणाणून गेले. नंतर दोन्ही दळे एकत्र होतांच मंगलवाद्यांच्या गर्दीत सर्वांनी एकमेकांच्या भेटी घेतल्या आणि सर्व मिळून सुशोभित केलेल्या इरम शहरांत प्रवेश करितांच जिकडे तिकडे नाच व रंग सुरू झाले. कोणास कोणत्याही गोष्टीची न्यूनता वाटूं नये अशी फिरोजशहाने व्यवस्था केली होती; बराला शहरांत आणतांच जानिवशा साठीं सुशोभित केलेलीं राजमंदिरें मुजफ्फरशहा कडील लोकांस राहण्यास दिलीं आणि सायंकाळच्या सुमारास बराला मोठ्या थाटाने मिरवीत मिरवीत लग्न मंडपांत नेले. तेथे बकावलीलाही लग्नाचा पोषाख देऊन मोठ्या थाटमाटांतच ठेविले होते. वर लग्न मंडपांत येतांच जमीलाखातुन व इतर स्त्रियांचीं फार गडबड उडाली आणि सर्वांनी मिळून समुहूर्तावर बकावलीचा हात ताजुल्मुल्काच्या हातांत दिला !

मध्यान रात्र होईपर्यंत शादीच्या संबधाने मेजवान्या व नाच रंग चालला होता. तोंपर्यंत बकावली आणि ताजुल्मुल्क जरी एकत्र बसलीं होती, तरी त्यांच्यात फारच लज्जा व संकोच उत्पन्न झाला

होता. त्यांस एकमेकांकडे पाहण्याचीही लाज वाटत असे. बकावली जरी खाली मान घालून बसलेली होती, तरी सभोवती बसलेल्या परिजनांचो व आई बापांचो नजर चुकवून ती हळूच ताजुल्मुल्काच्या मुखाकडे पहात असे. त्याचीही तशीच स्थिति असल्यामुळे जेव्हां तो सर्वांचा डोळा चुकवून तिचा आल्हादजनक मुखचंद्रमा अवलोकन करी, तेव्हां आनंदित होऊन मी कृतार्थ झालो, असें मानी; पण तितक्यांत जर बकावलीची व याची दृष्टि एक झाली; तर दोघेही आपण धन्य आहों, असें मानून स्मितवदनं करीत आणि लगेच बकावली संकोचानें खाली पाहूं लागे. असो. मध्यान रात्र उलटल्यावर जेव्हां लग्नविधि यथासांग आटपला, तेव्हां जिकडे तिकडे शांतता झाली. नंतर बकावली आणि ताजुल्मुल्क यांनीं आनंदानें इंद्र भुवनासारख्या सुशोभित मणिमय मंदिरांत जाऊन शयन केले.

दुसरे दिवशीं प्रातःकाल होतांच ताजुल्मुल्क हमामखान्यांत (स्नानागारांत) उठून गेला आणि रुहआफजा बकावलीचा समाचार घेण्यासाठीं तिच्या मंदिरांत आली व पाहूं लागली, ती रात्रीच्या जाग्रणामुळे ती रूपसुंदरी गाढ निद्रेंत आहे. केश अस्ताव्यस्त सुटले आहेत, गळ्यांतलिल हार तुटले आहेत, नेत्रांतलिल काजळ पसरले आहे, ओठांवरची लाली मुळीच दिसत नाही. गालांवर दातांचे व छातीवर हातांचे वण उठलेले आहेत. या प्रमाणें थट्टा करण्यायोग्य व्यवस्था पाहतांच रुहआफजेच्याने राहवेना. तिनें बकावलीला जागृत केले आणि अनेक प्रकारें करून तिची थट्टा आरंभिली. तेव्हां बकावलीनेही गालांतल्या गालांत हंसून तिची वतावणी केली आणि तीही रुहआफजेचा हात धरून स्नानासाठीं हमामखान्यांत निघून गेली. पुढें लग्न समारंभ समाप्त झाला. तेव्हां रुहआफजा बकावलीचा निरोप घेऊन आपल्या आईबापांसह आपल्या घरीं निघून गेली.

गुलबंकावली.

भाग १९ वा.

एके दिवशीं ताजुल्मुल्क आणि बकावली यांनीं आपसांत मसलत करून फिरोजशहा आणि जमीलाखातुन यांजपाशीं स्वदेशीं जाण्याबद्दल निरोप मागितला. तेव्हां त्यांना कन्यावियोगाबद्दल जरी दुःख वाटलें; तरी शेवटीं “कन्या हें परक्याचें धन,” असें मानून त्यांनीं त्या दोघांस जाण्याचा हुकूम देऊन त्यांच्या प्रवासाची तयारी करविली. शेकडों लवंग्या (दासी) आणि हजारों गुलाम (दास) त्यांच्या सेवेसाठीं त्यांच्या बरोबर दिले. शिवाय कोठ्यावधि वस्त्रें व अमूल्य अलंकार त्यांनीं कन्येस व जामातास दिले.

नंतर त्यांचा निरोप घेऊन ताजुल्मुल्क आणि बकावली दास दासींसह आपल्या मुलखांत येऊन पंचतांच दिलबर आणि मेहमुदा यांच्या जिवांत जीव आला. ताजुल्मुल्क व बकावली आल्याची बातमी समजतांच दोघीनींही समारंभानें पुढें जाऊन त्यांस महालांत आणलें. बकावलीनें त्या दोघींस बहिणीप्रमाणें आलिंगन दिलें आणि तिघीं मिळून आनंदानें कालक्रमण करीत राहूं लागल्या. जैनुल्मुल्क बादशहाला ताजुल्मुल्क आल्याची बातमी कळतांच त्यानेंही येऊन आपल्या प्रिय पुत्राला आणि नव्या सुनेला आशीर्वाद दिला.

ताजुल्मुल्काची माता, मृलगा पुनः एकाएकीं नाहींसा झाला झणून अन्न पाणि सोडून बसली होती. तिनें जेव्हां ताजुल्मुल्क आणखीं एक सुरूप स्त्री वरून आला अशी बातमी ऐकली; तेव्हां ईश्वराचे आभार मानले. इतक्यांत बकावलीसह ताजुल्मुल्क तिच्या जवळ येऊन भेटला. नवी सून पाहतांच तिला अत्यंत आनंद झाला व ती उभयतांच्या विनंती वरून ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन राहिली.

नंतर “आपले चौघेही वडील पुत्र राज्याला नालायक ठरवि-

लेले आणि आपला तर वृद्धापकाळ झाला; ” असे जाणून जैनुल्मुल्क बादशहाने मनांत आणले कीं, “आतां ताजुल्मुल्कास राज्याधिकार देऊन आपण आपले वार्धक्य ईश्वर भजनांत घालवावे. ” या विचाराने तो बादशहा आपले सर्व अमीर, उमराव आणि मुत्सदी बरोबर घेऊन एके दिवशीं ताजुल्मुल्काच्या बागांत येण्यासाठीं निघाला. “आपला बाप आपली भेट घेण्यासाठीं येत आहे, ” असें ऐकतांच ताजुल्मुल्काने आपल्या लवाज्म्यासह पुढे जाऊन विनयाने त्याच्या चरणांचे चुंबन घेतले आणि त्याला आणून रत्नखचित सिंहासनावर बसवून मोठ्या आदरीने त्याच्या पुढे हात बांधून उभाराहिला. याप्रमाणे त्याची अति लीनता पाहून बादशहाला अत्यानंद झाला आणि तो ताजुल्मुल्काला आपल्या जवळ बसवून सांगू लागला—“वत्सा ताजुल्मुल्का, आजपर्यंत मी आपल्या धर्माला व कुलाचाराला अनुसरून या पूर्व प्रदेशाचे राज्य केले. ज्या वेळेस मी राज्याधिकार घेतला; त्या वेळेस मला अनेक शत्रू होते; कोणालाही माझे वळ ठाऊक नवते आणि प्रजेच्या प्रीतीलाही मी नवला असल्यामुळे रुचत नवतो. तरी ह्या सर्व प्रधान मंडळीच्या व ईश्वराच्या साहाय्याने मी आपल्या सर्व शत्रुंवर दाब ठेऊन आधीं प्रजेची पूर्ण प्रीति संपादन करून घेतली. त्यामुळे हळू हळू जे शत्रू होते; तेच मित्र झाले आणि मी निर्वेध राज्य करू लागलों. पुढे तुझी पांच स्त्रियांपासून पांच पुत्र माझ्या कुळाला प्रकाशित करण्यासाठीं उत्पन्न झालेत. त्यांतील चौघांनीं तर कुळाचे नांव बुडवून सर्व जगांत जी निंद्य, ती गुलामांची पदवी धारण केली आहे. ह्मणून ते माझ्या अफाट राज्यास नालायक झालेले आहेत. त्यांनीं दूरवर विचार न करितां आपले अहित करून घेतले. तर आतां तूं हें सर्व राज्य संभाळून मला विश्रांति द्यावीस, अशी माझी पूर्ण इच्छा आहे. तिला अनुकूल जबाब देऊन मला आनंदित कर.’”

याप्रमाणें बादशहाच्या तोंडची भाषणें ऐकतांच कांहीं वेळ विचार करून ताजुल्मुल्क हणाला— “ हे दयावंत बादशहा, मी तुझा आज्ञाधारक सेवक, जी आज्ञा करशील ती शिरसाबंध करून अर्ध्याविचनान्त राहणारा आहे. तरी आपण आज्ञा जबाब ऐकण्याची इच्छा केली आहे; हणून बोलतो याची क्षमा असावी. लोकांत असें बोलण्याची चाल आहे कीं, बादशहाच्या बेंक्याला तोंड्याचें स्वप्नही पडत नाही. या समजाप्रमाणें जर पाहूं लागले, तर तोटा नसावा हें खरें आहे. असें असतां माझे चौघे बांधव दुःखांत, विपत्तींत आणि सर्व प्रकारच्या तोंड्यांत पडून हैराण होत आहेत. ही गोष्ट जरी त्यांनीं आपल्या हातानें करून घेतली आहे; तरी ते बादशहाचे पुत्र, यासाठीं सुखांतच असले पाहिजेत. आपल्या चरण रूपेणें मला सर्व गोष्टींची अनुकूलता आहे; यासाठीं आपण आपल्या प्रदेशाचे सारखे चारच विभाग करून ते माझ्याचौघांही भावांस द्यावे आणि माझ्या ह्या प्रदेशावर मात्र माझी मालकी ठेऊन त्या चौघांच्या राज्यांवर देखरेख करण्याचा अधिकार आपण मला देऊन ठेवावा. अशी व्यवस्था झाली, हणजे आपल्या वीर्यापासून उत्पन्न झालेली संतति दुःखांत राहणार नाही; ते चौघेही सुखांत असले हणजे राज्यांत दंगेधोपे, बंडावा, फितूर आणि रक्तपात हे प्रकार घडून येणार नाहींत. प्रजा सुखांत राहून शांतीचा अनुभव घेईल आणि हेंच राज्य चिरकाल असो हणून ईश्वराजवळ दुवा मागत राहिल. आपण सर्व चिंता सोडून खुशाल ईश्वरभजन करीत असावे. चौघांपैकी कोणाच्याही राज्याची अव्यवस्था होईल तर मी व्यवस्था लावीन आणि परशत्रु येऊन त्यांना त्रास देईल तर मी निवारण करीन. ते चौघे जरी तख्ताच्या लायकीचे नसले, तरी आपले दोनदोन प्रधान एकेकाच्या व्यवस्थे साठीं नेमून चारी राज्ये चालवावी आणि आपण आपला सारा वृद्धापकाळ माझी सेवा घेत

घालवावा अशी माझी पूर्ण इच्छा मी आपल्या चरणीं सादर केली आहे. ”

याप्रमाणे ताजुल्मुल्काचे पोक्त विचार ऐकतांच सर्व प्रधान आणि मुत्सदी आनंदाने डोलत असतां त्याच्या दूर दर्शित्वाची तारीफ करूं लागले. बादशहाचा जो चौघां पुत्रांवर अतिशय राग होता, तो ताजुल्मुल्काच्या भाषणाने कांहीं कमी झाला. नंतर त्यानें सर्वानुमते आपल्या राज्याचे चार भाग करून त्या प्रत्येक भागावर आपल्या एकेक पुत्राची स्थापना केली आणि सर्वांवर देखरेख करण्याचा अधिकार ताजुल्मुल्कास देऊन त्यांनीं सर्व प्रकारें ताजुल्मुल्काच्या हुकमांत रहावे असें केले. एकेकाच्या राज्याचा योग्य बंदोबस्त करण्यासाठीं जैनुल्मुल्काने आपल्या जुन्या प्रधानां पैकीं दोनदोन एकेकाकडे नेमले आणि तो स्वतः ईश्वरभजनांत काळ घालविण्यासाठीं ताजुल्मुल्काजवळ येऊन राहिला. त्या दिवसापासून ताजुल्मुल्क, बकावली, मेहमुदा आणि दिलवर हीं चौघे एकमेकांच्या प्रीतिजन्य सुखाचा लाभ घेत आनंदाने राहूं लागलीं.

गुलबंकावली.

भाग २० वा.

बकावली आणि ताजुल्मुल्क यांचा विवाहसंबंध घडल्यापासून व बकावली ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन राहिल्यादिवसापासून तिची इंद्रसभेंत गाण्यानाचण्याला जाण्याची आपोआप बंदी झाली. इंद्रही रात्रंदिवस नृत्यगायनांत निमग्न राहणारा असल्याकारणाने त्याला फार दिवसपर्यंत बकावलीची आठवण झाली नाही. एके दिवशीं तो सर्व पण्यांची चौकशी करीत असतां त्याला बकावलीची आठवण झाली. तेव्हां तो चौकशी करूं लागला कीं, “फिरोजशहाची कन्या बकावली फारदिवस पर्यंत पाहण्यांत आली

नाहीं, ती कोणीकडे गेली ? तिला आमच्या मजलशीत येऊन नृत्य गायन करण्याची मनाई कोणी केली आहे ? ” असें ऐकतांच एक परी हात जोडून झणाली—“ राजाधिराज, ती बकावली परी एका मानवावर मोहित झाली आहे व त्याजबरोबरच लग्न करून रात्रंदिवस त्याच्या खिदमतीत असते. इल्लीं ती परिस्थानाची वस्तो सोडून मृत्युञ्जोकीं जाऊन राहिली आहे.”

याप्रमाणे परीच्या मुखानें बकावलीविषयीं वर्तमान ऐकतांच इंद्राला फार क्रोध आला आणि “ बकावली ज्या ठिकाणीं असेल, त्या ठिकाणांतून या वेळेस धरून आणा ! ” असा त्यानें कित्येक पत्र्यांला हुकूम केला. इंद्राचा हुकूम ऐकतांच कित्येक पत्र्या विमानांतून वसून निघाल्या, त्या ताजुल्मुल्काच्या वागांत येऊन त्यांनीं गुप्त रूपानें बकावलीला जागृत केलें आणि तिच्यावर इंद्राचा क्रोध झाला होता तो तिला कळवून “ या वेळेस अशीच तिकडे चल.” असें ह्मणूं लागल्या. तेव्हां निरुपायास्तव बकावली त्या पत्र्यांच्या बरोबर तशीच विमानात वसून चालती झाली. तिला वाटलें कीं, “ जर मी या वेळेस न गेलें, तर इंद्र राजा माझ्या प्रियकरावरही कांहीं संकटें आणून त्याचा व माझा पूर्ण वियोग करील. त्यापेक्षां आपणच जाऊन जें दैवीं लिहिलें असेल तें दुःख भोगून आपल्या प्रियकराला भेटण्यासाठीं परत यावें. ” असा विचार करीत ती इंद्रसभे पर्यंत पोचतांच मोठ्या नम्रतेनें हात बांधून इंद्रा समोर जाऊन उभी राहिली. तिला पाहतांच इंद्र क्रोधानें लाल झाला आणि त्यानें पत्र्यांस हुकूम केला कीं, या अपराधी स्त्रीला अग्नींत टाका, ह्मणजे हिच्या अंगाला जी मानवोदुर्गंधी लागली आहे, ती नाहीशी होऊन ही शुद्धपणा पावेल. असें ऐकतांच कित्येक पत्र्यांनीं त्या बकावलीला बांधून उचललें आणि भयंकर अग्निकुंडांत नेऊन टाकलें. कांहीं वेळानें जळून तिचे अगदीं भस्म झाल्यावर इंद्रानें कांहीं मंत्र ह्मणून

थोडेंसैं पाणो त्या राखेवर शिंपडलें आणि तिला पुनः पाहिल्याप्रमाणें सर्जीव केलें आणि मग आनंदानें नृत्य व गायन करण्याची आज्ञा दिली. जेव्हां बकावली अनेक प्रकारें नृत्य करून कोकिले प्रमाणें पंचम स्वर आलापून गायन करूं लागली; तेव्हां सर्व सभाजन नागांप्रमाणें डोलूं लागले आणि अत्यानंदानें “वाहवा! वाहवा!” म्हणूं लागले. राजा इंद्रानें खुष होऊन तिला अनेक बक्षिसें दिली आणि नित्य नियमित वेळीं रात्री येऊन नृत्यगायन करण्यास न चुकण्याबद्दल सख्त ताकीद देऊन त्यानें तिला निरोप दिला. तेव्हां ती आपल्या विमानांत बसली आणि रात्रीतल्यारात्रीं ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन, विमान गुप्त करून ठेऊन तिनें गुलाबाच्या हौदांत स्नान केलें आणि प्रिय वियोगाग्नीनें जी अंगाची आग झाली होती; ती जाण्यासाठीं ताजुल्मुल्क स्वस्थ निजला होता, त्याला येऊन प्रेमानें आलिंगन दिलें.

त्या दिवसापासून नित्य रात्री तिनें ताजुल्मुल्क निजल्यावर इंद्र सभेंत जावें, अग्नींत जळून ध्यावें आणि पुनः जिवंत होऊन नृत्य गायन करून इंद्राला संतोषित करावें आणि मग ताजुल्मुल्काजवळ येऊन आनंदानें कालक्रमण करावा. असें चाललें असतां एके रात्री बकावली निघून गेल्यावर ताजुल्मुल्क जागृत झाला आणि “दोन्ही स्त्रिया आहेत व बकावली जवळ नाहीं” असें पाहतांच घाबरला. नंतर कांहीं वेळानें “ती बागेंत गेली असेल,” असें मानून तो बागेंत आला आणि चौहोंकडे फिरून तिचा शोध करूं लागला; परंतु जी इंद्रसभेंत गेलेली, ती भूलोकीं कोठून सांपडणार? शेवटीं तो थकला आणि डोळे ताठून घेत तोपर्यंत तिची वाट पहात विछान्यावर जाऊन बसला आणि अनेक प्रकारचे विचार मनांत उद्भवतां उद्भवतां त्याला निद्रा लागली. कांहीं वेळानें बकावली इंद्रसभेंतील नृत्यगायन आटपून आली व गुलाबपाण्यांत स्नान करून ताजुल्मुल्काला कवळून

निजून राहिल्यावर तो पुनः जागृत झाला व ती आपल्याजवळच आहे असे पाहून फारच आश्चर्यांत पडला. तरी विचार करून तो कांहींएक न बोलतां स्वस्थ राहिला आणि सगळा दिवस हंसून खेळून काढल्यावर रात्र होतांच त्यानें बकावली कोठें जाते ? हें पाहण्यासाठीं जागृत राहण्याचा निश्चय केला. शयनस्थानीं जाण्याची वेळ होतांच तो तेथें जाऊन तोंडावर वस्त्र घेऊन निजला आणि गाढ निद्रा लागली आहे असें दाखविण्यासाठीं घोळंही लागला.

जेव्हां मध्यानरात्र झाली आणि बकावलीची इंद्रसभेस जाण्याची वेळ आली; तेव्हां, ती ताजुल्मुल्काजवळून उठली आणि आपल्या इच्छेप्रमाणें शृंगार करूं लागली. ताजुल्मुल्क तो सर्व प्रकार पहात होताच; ती महालांतून बाहेर पडतांच तोही तिच्या मागून बाहेर आला. तिनें बाहेर येऊन आकाशाकडे पाहिलें व दोन्हीं हातांची टाळी वाजविली. इतक्यांत एक विमान आकाशांतून उतरलें व बकावली पुढें स्थीर झालें. विमान येतांच बकावली त्यांत बसली आणि निघाली, तेव्हां शहाज्यादानें तिच्या विमानाचे खूर धरले आणि दैवावर भरंवसा ठेऊन तिच्या बरोबर लटकत निघाला. कांहीं वेळानें त्यालाही जमीन अगदीं दिसेनाशी झाली; तरी त्यानें धीर सोडला नाही. विमान आकाशमार्गांतून वेगानें जें चाललें होतें, तें कांहीं वेळानें इंद्रसभेच्या दारांत येऊन स्थीर झालें. तेव्हां बकावली त्यांतून उतरली व एका वाजूला उभी राहिली; त्याचप्रमाणें शहाज्यादाही त्याचे खूर सोडून एका वाजूला लपून उभा राहिला आणि ईश्वराच्या अगाध करणीचा चमत्कार अनुभवूं लागला. त्याठिकाणीं तिकडे तिकडे रूपवान् पण्या फिरत होत्या आणि गायनाचे व वाद्यांचे मंजूळ स्वर चोहोंकडून ऐकूं येत होते. ताजुल्मुल्क तेथील नादब्रह्माविषयीं विचारकरोत आहे, तो अकस्मात् कित्येक पण्या आल्या व त्यांनीं बकावलीचे हातपाय बांधून तिला

पेटलेल्या अग्निकुंडांत टाकून दिलें आणि सर्व त्या कुंडा सभोंवतीं हंसत उभ्या राहिल्या. हाप्रकार पाहतांच ताजुल्मुल्क शोकानें आपलें मस्तक वडवून आक्रोश कंळलागला. पण इतक्यांत बकावलीची राख होतांच एका परीनें थोडेंसें पाणी शिंपडून तिला जिवंत केले आणि ती इंद्राच्या सभेंत जाऊन आनंदानें नृत्यगायन कंळलागली. शहाज्यादाही तिच्या मागून सभेंत गेला आणि भव्य इंद्रसभा पाहतांच थक झाला. त्या सभेंत कित्येक देव, पय्या आणि स्वर्गवास करीत असलेले मानवही होते, लपून शहाज्याद्याला कांहीं कोणी ओळखले नाहीं.

बकावलीचें नृत्य व गायन चाललें आहे व जिकडून तिकडून तिला शात्रासकी मिळत आहे. सर्वलोक गायनाला व तिच्या हावभावांला अगदीं लुब्ध झालेले आहेत व एकाग्रवृत्तीनें त्या लावण्यलतिकेकडे पहात आहेत. ती बकावलीचा तबलजी फारच वृद्ध झालेला होता व त्याच्या हातानें वाजविण्यांत थोडासा रंग कमी पडत होता, हें जाणून ताजुल्मुल्क त्याला हळूच लपणाला—“जर तुला फार श्रम झाल्यामुळे तूं थकला असल्यास, तर तबला माझ्या हवालीं कर. मी मजलशीच्या रंगाचा भंग होऊं देणार नाहीं.” असें ऐकतांच त्या तबलजीनें तबला ताजुल्मुल्काच्या हवालीं केला. शहाज्यादा वादनविद्येंत फार प्रवीण होता. त्यानें तबल्यावर थाप देतांच बकावलीच्या नृत्य गायनाला अधिक रंग आला व ती आनंदानें अशी नाचलीकीं, इंद्रानें खुषहोऊन आपल्या गळ्यांतिल अमूल्य रत्नहार काढून तिच्या गळ्यांत घातला. तेव्हां तीही नाचतां नाचतां आनंदानें मार्गें हटत आली व “आपला तबलजी आज कमाल करतो” असें मानून तोच हार शहाज्याद्याच्या गळ्यांत घालून पुढें झाली. नंतर कांहीं वेळानें नृत्यगायन पूर्ण झालें व बकावली अनेक बक्षितें मिळवून पुनः विमानांत येऊन बसली.

तेव्हां शहाज्यादाही जसा गेला होता; तसाच आपल्या बागेत परत आला. बकावली जेव्हां स्नान करण्यासाठी गुलाब पाण्याच्या हौदाकडे गेली; तेव्हां ताजुल्मुल्क आपल्या विछान्यावर जाऊन निजला आणि प्रातःकाल होताच उठून बकावलीकडे पाहून हंसू लागला. तेव्हां बकावली विचारू लागली “ प्राणनाथ, आज आपण विनाकारण हंसतां हे काय ? ” ताजुल्मुल्क हणाला “ प्रिये, कालच्या रात्री मी एक चमत्कारिक स्वप्न पाहिलें. त्याची आठवण झाली हणजे हंसू आल्यावांचून रहात नाही. ” असें ऐकतांच बकावली पुनः विचारू लागली— “ प्राणनाथ, स्वप्नपाहणें हा या जगांतिल एक ईश्वरी चमत्कार आहे. आपण जें हंसण्यासारखें स्वप्न पाहिलें असेल, तें मला सांगावें, हणजे मलाही आनंद होईल. ” असें ऐकतांच ताजुल्मुल्क हणाला— “ प्रिये, मी असें पाहिलें कीं, मध्यरात्रीच्या सुमारास तूं मला टाकून कोठें तरी निघून जातेस. ” हे शब्द ऐकतांच बकावली आपल्या मनांत चपापली आणि “याला आपलें कृत्य समजलें आहे, तरी तें कोठवर समजलें असावें ? ” याचा अदमास घेण्यासाठी ती पुनः त्याला हणाली— “ बरे, आणखी कांहीं पाहिलें आहे ? ” शहाज्यादा हणाला— “ गेल्या रात्री मी तुझ्या विमानाचे खूर धरून तुझ्या बरोबर इंद्रसभेस गेलों होतो. तेथें पोचतांच पण्यांनीं तुला बांधून अग्नि कुंडांत टाकलें व जाळलें. त्यावेळेस मला फार वाईट वाटलें. पण इतक्यांत एका परीनें थोडें पाणी शिंपून तुला जिवंत केलें. नंतर तूं इंद्रसभेंत गेलीस आणि नृत्य गायन करूं लागलीस. तुझा तबलजी फारच वृद्ध होता व गायन रंगाचा भंग होऊं लागला तो माझ्यानें पाहवेना; हणून तुझ्या तबलजीपासून मी तबला मागून घेतला आणि वाजवूं लागलों. तेव्हां सर्व सभाजन तुला खूप वाहवा देऊं लागले. इंद्रानें खुष होऊन काल रात्री तुला रत्न हार वक्षीस दिला. तो तूं

आपल्या पखवाज्याला दिलास. पण स्वप्नाचा चमत्कार असा कीं, तो माझ्या गळ्यांत आहे ! ” असें बोलून शहाज्याद्यानें आपल्या गळ्यांत असलेला तो इंद्रलोकचा दागिना तिला दाखविला. तेव्हां ती स्तब्ध झाली आणि हाच प्रज्वरोवर आला होता असें निश्चयात्मक ठरवून अतिशय दुःखित होत्साती शहाज्याद्यास ह्मणाली—

“ प्रियकरा, कसें हें तुझे धाडसाचे कृत्य ? या योगानें तूं आपला वैरी आपणच होऊन बसलास ! मी तुझ्यासाठीं आपल्या आई वापांचा वियोग सोसला आणि येथें आलों. तरी आमची जात इंद्राची ताबेदार पडली. जेव्हां त्यानें माझी आठवण काढून कोप केला, तेव्हां मला मुकाद्यानें जावें लागलें. तेथें गेल्या नंतर जें कांहीं दुःख आहे तें तर तूं आपल्या डोळ्यांनीं पाहिलेंस. ह्मणून अधिक सांगण्याची कांहीं गरज दिसत नाही. तर तुझ्या संयोगासाठीं मी नित्य अर्गांत जळूनजाण्यासही राजी झालें. त्याप्रमाणें तूं ही जर माझा वियोग नित्य चार चार घटका अनुभवीत राहतास तर कांहीं चिंता नवती. आतां या गोष्टीचा परिणाम मला नीट दिसत नाही. आतां मला असें संकट पडलें आहेकीं, तुला जर तेथें न न्यावें तर चालत नाही आणि न्यावें तर कोठवर चोरून ठेवावें ! असो. आतां जें दैवीं लिहिलें असेल तें कांहीं चुकत नाही. यासाठीं आज केवळ मी आपल्या दैवाची परीक्षाच घेणार आहे. पुढें ईश्वराची मर्जी असेल तसें होईल. ” याप्रमाणें भाषण करून जेव्हां तिचा इंद्रसभेस जाण्याची वेळ आली; तेव्हां ती ताजुल्मुल्काला आपल्या बरोबर इंद्रसभेस घेऊन गेली. तेथें जाऊन तिचा नित्य विधि आटोपेपर्यंत शहाज्यादा लपूनच उभा होता. जेव्हां ती इंद्रासमोर जाऊन उभी राहिली, तेव्हां हातजोडून ह्मणाली—

“ महाराज, आजमी आपल्या बरोबर एक चांगला पखवाजी आणला आहे. जर आपली आज्ञा असेल, तर वाजविण्यासाठीं

हजर होईल. ” असै ऐकतांच इंद्राजानें सांगितलेंकीं, “फार चांगली गोष्ट आहे; खाला घेऊनये. ”

शेवटीं शहाज्यादा इंद्रसभेंत जाऊन तबला वाजवूं लागला आणि बकावली नाचूं वृ गाऊं लागली. त्यादिवशीं असा कांहीं चमत्कार झाला कीं, बकावलीच्या नृत्य गायनांत निमग्न झाल्यामुळें सगळी सभा वेहोष होऊन गेली. इंद्राजा तर फारच खुष झाला आणि अच्यानंदानें बकावलीला ह्मणाला—“हे बकावली, जी तुझी इच्छा असेल ती मी आज पूर्ण करतो. तुला काय पाहिजे तें माग. ” असै ऐकतांच बकावली हात जोडून उभी राहिली आणि ह्मणाली—“महाराज, अपल्या चरण कर्पेकरून मला कोणत्याही पदार्थाची न्यूनता नाही. सर्व गोष्टी अनुकूल आहेत. तरी महाराज प्रसन्न होत आहेत, तर हा पखवाज वाजविणारा मला बक्षीस करावा. मी याच्या प्रीति पाशांत बद्ध आहे. ”

या प्रमाणें बकावलीचीं भाषणें ऐकतांच इंद्राजा अति क्रोधानें शहाज्यादाकडे पाहूं लागला आणि ह्मणाला—“ मानवा, तूं ही य बकावलीवर फिदा असशील नव्हे! चिंता नाही. तुझीं दोषही आपल्या प्रीतीचीं फळें चाखा. तूं अशी इच्छा करीत असशील कीं बकावली सारख्या परीला मेहनती शिवाय येथून घेऊन जाईन व आपली बगल गरम करीन. परंतु मुर्खा, तसें कधींही घडणार नाही. ” इतकें बोलून त्यानें बकावलीकडे तोंड फिरविलें आणि ह्मणाला—“हे दुष्ट स्त्रिये, काय करावें ? मी तुला वचन देऊन फसलों, या साठीं हा पखवाजी तुला मिळेल. परंतु बारा वर्षे पर्यंत तुझें कंठरे खालीं धड पाषाणाचें होईल. ” याप्रमाणें त्याच्या तोंडांतून शब्द निघतांच ती बकावली अर्धी दगडाची होऊन तेथून गुप्त झाली. बकावली इंद्रसभेंतून गुप्त होतांच शहाज्यादा अत्यंत

दुःखित होत्साता शोक करूं लागला. तेव्हां इंद्रानें हुकूम करून पय्यांकडून त्यालाही पृथ्वीवर फेंकून देवविलें.

गुलबंकावली.

भाग २१ वा.

पय्यांनीं ताजुल्मुल्कास जो फेंकला, तो एका भयंकर जंगलांत जाऊन पडला. तीन दिवस पर्यंत तो बेशुद्धच होता. चौथ्या दिवशीं शुद्धीवर आला आणि चोर्होकडे पाहून आपल्या प्रियेला आठवून शोक करूं लागला. प्रत्येक वृक्षाला व पाषाणाला तो आपल्या प्रियेचा शोध विचारूं लागला. एके दिवशीं तो शहाज्यादा अरण्यांतून फिरत असतां एक संगमरवरी दगडांनीं बांधलेला तलाव त्याच्या दृष्टीस पडला. त्यांतील उदक गुलाबपाण्याप्रमाणें सुवासिक होतें. त्यातलावाच्या आसपास सर्व फलवृक्ष फलभारानें नम्र झालेले होते. शहाज्यादानें तेथें जाऊन क्षणभर विश्रांति घेतली आणि स्नान करण्याची इच्छा झाल्यावरून त्यानें त्या सुशोभित तलावांत स्नान केलें. नंतर एक छाया वृक्ष पाहून तो त्या खालीं जाऊन स्वस्थ निजून राहिला. तरी त्याच्या प्रियेचा ध्यास नाहींसा झाला नवता.

नंतर त्याच ठिकाणीं कित्येक पय्या येऊन इतस्ततः संचार करूं लागल्या; ज्या बकावली आणि ताजुल्मुल्क यांची हकीकत पूर्ण जाणत होत्या. कांहीं वेळानें त्या पय्यांनीं त्याच तलावांत स्नानें केलीं आणि केंस सुकविण्यासाठीं त्या—ताजुल्मुल्क ज्या वृक्षाखालीं निजला होता—त्याच वृक्षा खालीं येऊन बसल्या. इतक्यांत एका परीची दृष्टि शहाज्यादावर गेली आणि ती आपल्या सोबतिणींस सांगूं लागली—“बायानों, बकावलीचा तबलजी हा याठिकाणीं निजला आहे.” हे शब्द ताजुल्मुल्काच्या कानां पडतांच त्यानें आपले दोन्ही नेत्र

उघडले आणि तो दीन मुद्रेने सांजकडे पाहू लागला. त्याही जेव्हां त्याजकडे कृपा दृष्टीने पाहू लागल्या, तेव्हां ताजुल्मुल्क त्यांना विचारू लागला. “ वायानों, बकावली कोठे आहे ? या विषयीं तुला कांहीं माहिती आहे काय ? ” असें विचारीत असतां जेव्हां त्याच्या नेत्रांतून अश्रुप्रवाह चालू लागला; तेव्हां त्या सर्व पय्यांस त्याची फार दया आली आणि त्या त्याला सांगू लागल्या— “ हे तरुणा, आह्मी आपल्या नेत्रांनीं तर तिला पाहिलें नाहींच; पण असें ऐकलें आहेकीं, सिंहलद्वीपांत एक ओसाड देवालय आहे, त्या देवालयांत ती अर्धी नाभीपर्यंत दगडाची होऊन राहिलेली आहे. त्या देवालयाचे द्वार नित्य प्रहर रात्रीं मोकळे होतें व प्रातःकाल होतांच आपोआप बंद होतें. ” असें ऐकतांच शहाज्यादानें विचारिलें — “ तो देश कोणत्या प्रकारचा आहे वरें ? आणि तो मुलूख कितीसा दूर आहे ? ” पय्या हणाल्या— “ वावारे, तें कांहीं तूं विचारूं नको. त्या भुलखाच्या मार्गानें मनुष्य जरी सगळ्या जन्मभर चालत राहिलें; तरी तेथें पोंचणार नाहीं. ” असें ऐकल्यावरोवर ताजुल्मुल्क पूर्ण निराश झाला आणि आक्रोश करीत जमिनीवर शिर आपटूं लागला. सर्व पय्यांनीं जेव्हां त्याची दीनवाणि स्थिति पाहिली; तेव्हां त्यांस त्याची दया आली आणि “ या मानवाला बकावलीच्या स्थानापर्यंत पोंचवावें, मग दोघांच्याही नशिवांत जें लिहिलें असेल तें होईल. ” असा त्यांनीं आपसांत ठराव केला व तो त्याला कळविला. तेव्हां शहाज्यादा त्यांचे अनंत उपकार मानू लागला आणि वारंवार त्यांच्या पांया पडून “ तुम्हीं मला जीवदान देणाऱ्या आहां ! ” असें हणूं लागला. नंतर त्या सर्व पय्यांनीं त्याला घेऊन उड्डाण केलें आणि एका क्षणांत सिंहलद्वीपांत आणून टाकलें व त्या आपल्या ठिकाणी चालत्या झाल्या.

सिंहलद्वीपांत पोंचल्यावर कांहीं वेळानें शहाज्यादा सावध झाला

आणि त्यानें आपले नेत्र उघडून पाहिलें, तों एका अफाट, भव्य आणि सुशोभित नगराजवळ झाडाखालीं आपण आहों, असें त्याला वाटलें. शहराच्या आसपास असंख्यात् मनुष्ये फिरत होती; त्यापैकीं एकही कुरूप नव्हते. फार काय सांगावे? तेथील वृक्ष, वल्ली आणि इतर सर्व प्रकार फारच सुशोभित दिसत असत. शहाज्या-वाला तो देखावा पाहिल्याबरोबर एका प्रकारें संतोष वाटला. “आपण भयंकर अरण्यांतून निघून मनुष्य वस्तींत येऊन पडलों आहो.” हें त्याच्या मनाला पूर्ण विचल्यावरून कांहीं वेळानें तो बसलेल्या जाग्यावरून उठला आणि हळू हळू शहराकडे चालूं लागला. कांहीं वेळानें जेव्हां तो त्या शहराच्या वेशीजवळ दाखल झाला; तेव्हां त्याला त्या नगरद्वाराची रचना फारच अपूर्व दिसली. जरी तो राजपुत्र असून स्वर्गापासून शोभा पहात पहातच आला होता; तरी त्या द्वारावरील चमत्कारिक कुशलता पाहून तो थक झाला. क्षणभर उभा राहून त्यानें त्या नगरांत प्रवेश केला. पहिल्यानेंच त्याला सुशोभित बाजार दिसला. त्यांत कोऱ्यावधीची घडामोड चालली होती. सर्व उदमी लोक आपापल्या व्यापारांत निमग्न झालेले होते. ताजुल्मुल्क प्रत्येक दुकानाची शोभा व टापटीप पहात पुढें जात असतां एक ब्राह्मण हातांत पूजासाहित्य भरलेलें तबक घेऊन जात असलेला त्याच्या दृष्टीस पडला. त्याला पाहतांच ताजुल्मुल्कानें जमीनीपर्यंत लऊन सलाम केला आणि हात जोडून त्याच्या पुढें तो अति लीनपणानें उभा राहिला. तेव्हां ब्राह्मणानें खोळंबून त्याला विचारलें—“हे तरुणा, तूं प्रवासी दिसतोस व या मुलखांत पहिल्यानेंच आला आहेस असें वाटतें. तर सांग, तुझी काय इच्छा आहे? तूं मला काय विचारतोस?” याप्रमाणें त्या ब्राह्मणाचें सौजन्य पाहून ताजुल्मुल्क त्याला विचारूं लागला—“महाराज, आपण पुजारि आहां असें वाटतें; तर कोणत्या देवाल्यांत

जाऊन पूजा करीत असतां, हें जर कृपा करून सांगाल तर मजवर फार उपकार होतील. आणखीं या तुमच्या शहरांत किती देवालये आहेत? या गोष्टीची ही माहिती जर आपण सांगाल, तर मी आपला फार अभारी होईन.” असें ऐकतांच तो ब्राह्मण लणाला मी येथील एका शिवालयांत जाऊन तेथें सांबाची पूजा करीत असतो. येथें अनेक देवतांचीं देवालये आहेत. तीं सर्व तुला दाखविण्यासाठीं तुजवरोवर फिरण्याला मला वेळ नाही. याच मार्गानें पुढें जाशील तर तुला दोन तीन देवालये दिसतील. त्यांशिवाय समुद्र किनाऱ्यावर थोड्याच दिवसांत एक नवीन देवालय उत्पन्न झालें आहे. तें कोणत्या देवाचें आहे हें कांहीं कळत नाही. कारण सगळा दिवस त्याचें द्वार बंद केलेलें असतें.” असें बोलून तो ब्राह्मण निघून गेला. तरी ताजुल्मुल्काला त्याच्या सांगण्यानें जरासा धीर आला आणि तो शहरांतून मार्गें फिरून समुद्र किनाऱ्यावर आला. तेथें त्याला एक देवालय फारच विचित्रवांटानें बांधलेलें दिसलें आणि अत्यनंद झाला. “याच देवालयांत माझी प्रिया आहे.” अशी त्याच्या जिवाची पूर्ण खात्री झाली आणि तो अतित्वरेनें त्या मंदिराजवळ गेला; पण त्याचा दरवाजा बंद होता. त्याही गोष्टीचा त्याला संतोषच वाटला आणि तो तेथें सूर्यास्त होऊन प्रहर रात्र निघून जाईपर्यंत आपल्या प्रियेचें चिंतन करीत स्वस्थ बसून राहिला.

शेवटीं प्रहर रात्र होऊन गेली आणि त्या मंदिराचा दरवाजा अकस्मात् उघडला. तेव्हां ताजुल्मुल्क निर्भय चित्तानें आंत गेला आणि पाहूं लागला, तो जिकडे तिकडे अपूर्व प्रकाश असून वक्रावली एका सिंहासनावर नेत्र झांकून बसलेली आहे. शहाज्यादा तिला पाहतांच जवळ गेला आणि पाहूं लागला; तो तिचें नाभीपासून खालीं सर्व शरीर दगडाचें आहे आणि वर मात्र ती पूर्व

रूपानें जशीच्यातशीच आहे. तिची ती कष्टतर स्थिति ताजुल्मुल्काला फार दुःखदायक झाली आणि तो लांबलांब सुस्कारे टाकून शोक करूं लागला. त्याचा शोक स्वर ऐकतांच वकावलीनें नेत्र उघडले आणि आपल्या प्रियकरास पाहतांच आश्चर्य चकित हो-त्साती त्याला विचारूं लागली—“प्रियकरा, शेवटीं तूं माझा शोध करीत येथ पर्यंतही आलास आं? धन्य आहे तुझ्या प्रीतीची! आणि तुलाच वरलें, ल्हणून अशा संकटांत असतांही मी आपल्याला धन्य ल्हणून घेतें.” इतकें बोलून तिनें त्याला त्याची हकीकत विचारितांच त्यानें इंद्रसभेंतून पण्यांनीं टाकून दिलें, येथपासून आरंभ करून तिची व त्याची भेट होईपर्यंतची सर्व कथा तिला सांगितली. नंतर दोघेंही रात्रभर आपापल्या सुख दुःखाच्या गोष्टी सांगत बसलीं.

नंतर जेव्हां प्रातःकाल होण्याचा वेळ जवळ आला; तेव्हां वकावली ताजुल्मुल्काला ल्हणाली—“प्रियकरा, आतां तूं या मंदिरांतून बाहेर निघून जा. नाहीतर सूर्योदय होतांच तूं ही माझ्या प्रमाणें अर्धा दगडाचा होशील. असें बोलून तिनें आपल्या गळ्यांतिल एक अमूल्य रत्नहार काढून त्याच्या हवाळीं केला आणि सांगितलें—“आतां हा दागिना विकून तूं आपल्या स्थितीची सुधारणा कर आणि व्यवस्थेनें या शहरांत राहून मला नित्य भेटत जा. ल्हणजे जरी मी दुःखांत आहे, तरी कांहीं सुख वाटेल.” असें ऐकतांच शहज्यादा तिला आलिंगन देऊन व तो दागिना घेऊन बाहेर पडला. त्यानें बाजारांत जाऊन तो दागिना विकला आणि एक हवेली खरेदी करून दासदासींसह सर्व सामान सुमानाची व्यवस्था केली व त्या वाड्यांत नित्य प्रहर रात्र होईपर्यंत आनंदानें राहूं लागला. नियमीत वेळीं त्यानें वकावलीच्या मंदिरांत जाऊन तिला भेटावें आणि सगळी रात्र तिच्या जवळ बसून घालवावी व प्रातःकालच्या सुमारास आपल्या वाड्यांत येऊन रहावें.

ताजुल्मुल्क त्या शहराचा रहिवासी झाल्यावर त्याच्या सौजन्या-
मुळे त्याचे शेजारी पाजारी त्याचे मित्र झाले आणि नित्य त्याला
सहल करण्यासाठी घेऊन जाऊं लागले. एके दिवशी ताजुल्मुल्क
आपल्या त्या मित्रांबरोबर फिरत असतां सहज बाजारांत जाऊन
पाहू लागला, तो कित्येक लोक फकीराच्या वेषानें असून अतिशय
शोकाक्रोश करीत बसलेले आहेत. त्यांस पाहतांच शहाज्यादा
आपल्या मित्राजवळ त्यांची चौकशी करीत असतां ह्मणाला—“हे
सर्व दुःखित लोक मला जरी उघडपणानें फकीर दिसतात; तरी
कोणी राजपुत्र असावेत असें वाटतें. हे सर्व अशा स्थितींत आहेत
याचें कारण काय वरें ? ” असें ऐकतांच त्यांतील एक मित्र ह्मणा-
ला—“ मित्रा ताजुल्मुल्का, तुझ्या अजमासाप्रमाणें हे सर्व शहाज्या-
दे व कोणी अमीरज्यादे आहेत. परंतु सगळे प्रीतिरूप प्रचंड अग्नींत
जळत राहिलेले आहेत. यांची कथा तुला सांगतो ऐक—

या नगरीच्या “ चित्रसेन ” नामक राजाची कन्या “ महापारा ”
अतिरूपवती आहे. तिच्या सारखी लावण्य संपन्न स्त्री या जगांत
शोधूं गेल्यास एकही सापडणार नाही. सूर्यचंद्रही तिच्या तेजा-
पुढें दिपून जातात. त्या राजकन्ये प्रमाणेंच रूपगुणसंपन्न ति-
च्या दोन सख्या आहेत त्यांतील एक तांबोळ्याची मुलगी आहे,
तिचें नांव “ नरमला ” आणि दुसरी माळ्याची मुलगी आहे तिचें
नांव “ चोला ” ह्या तिघीही तरुणी लावण्याच्या खाणी असून
एकमेकींत सख्यत्व राखून राहणाऱ्या असल्याकारणानें त्यांचें खाणें,
पिणें, निजणें, वसणें, उठणें, आणि हास्यविनोदादि क्रीडा करणें,
हीं सर्व कर्मे एकत्र होत असतात. त्या तीघींचाही असा निश्चय
आहे कीं, जिच्या मनाला जो पुरुष योग्य वाटेल, तो तिनें वरावा.
आजपर्यंत सहस्रावधि तरुण त्यांची लावण्यगुणकीर्ती ऐकून त्यांस
वरण्यासाठीं आले पण ते त्यांस न आवडल्यामुळे वैराग्य घेऊन

रात्रंदिवस त्यांच्या ध्यासांत राहिलेले आहेत. परंतु अद्याप एकही तरुण पुरुष त्या तिघोंच्या पसंतीस येत नाही. ” याप्रमाणे वृत्तांत ऐकून ताजुल्मुल्क उगाच राहिला.

एकेदिवशी ताजुल्मुल्क वकावलीकडून आल्यावर सहज फिरत फिरत त्या महापारा नामक राजकन्येच्या महालांखालून जात असतां शहरवासी त्या शहाज्याद्याच्या मोहक लावण्याकडे पाहून आपसांत त्याची तारीफ करूं लागले. ती महापाराही त्या लावण्यपूर्णचंद्राकडे पाहून आश्चर्य चकित होत्साती चित्राप्रमाणे स्तब्ध झाली होती. ती ताजुल्मुल्क तिच्या महालापासून दूर गेला आणि तिच्या हृदयांत त्याच्या दर्शनामुळे सहज उत्पन्न झालेला प्रीतिविषयक बाण एकाएकीं सलूं लागला; त्यामुळे जरी ती चातुर्यगुणसंपन्न होती तरी क्षणभर विव्हळ झाली आणि एकाएकीं मूर्च्छित होऊन भूमीवर पडली. तेव्हां तिच्या प्रियसख्या नरमला आणि चीला ह्या जवळच होत्या. त्यांनीं धांवत जाऊन तिला उठविलें आणि सावध करण्याचा प्रयत्न आरंभिला. कोणी दासी तिच्या नेत्रांस व मस्तकावर पाणी लाऊं लागल्या, कोणी वाळ्याचे पंखे घेऊन वारा घालूं लागल्या आणि कोणीकोणी उगीच घाबरून विनाकारण धांवाधांव करूं लागल्या. कांहींवेळाने ती महापारा सावध झाली. तेव्हां तिच्या सख्या तिला “ एकाएकीं मूर्च्छना कां आली ? ” असें विचारूं लागल्या, पण तिनें मुळींच जबाब दिला नाही. तेव्हां नरमला खिडकी उघडून मार्गाकडे पाहूं लागली. ती शहाजादा जात असलेला तिच्या दृष्टीस पडला आणि राजकन्या एकाएकीं बेहोष होण्याचे कारणही तिच्या ध्यानांत आलें. नंतर ती राजकन्येजवळ येऊन तिला लणाली—“सखे काय हा तुझा बेहोषपणा ? तुझी एकाएकीं अशी विलक्षण स्थिति झालेली पाहतांच बाई आमच्या तोडचें पाणी पळालें ! तूं अशी घाबरी कां होतेस ? तुझ्या मनांत काय

आलें आहे? सांगतरी. ज्याला तूं पसंत करशील, त्याजबरोबर लग्न करून देण्याचा तुझ्या बापाचा निश्चय असतां तुला असें करणें शोभत नाही. ज्या पुरुषाला पाहून तुझी अशी अवस्था झाली आहे, तो कोणीही असो. देव, यक्ष, गंधर्व, यांपैकीं जरी असला, तरी तुझा बाप त्याला आणून त्याजबरोबरच तुझे लग्न करील; कांहीं चिंता करूं नको. ईश्वराच्या कृपेनें आह्मीं तुझ्या सख्याही पराक्रमीं आहों. तो अमका पुरुष, असें आह्मांला दुरून दाखीव मात्र. आह्मीं आपल्याबलानें त्याला कैद करून तुझ्या पुढें आणूं ” याप्रमाणें भाषण करून त्या नरमला नामक राजकन्येच्या सखीनें एका कुंठिणीला बोलावून शहाज्याद्याच्या मार्गे त्याचा शोध काढण्यासाठीं पाठविलें.

शहाज्यादा घोड्याला तुर्की चाल देऊन शहराची रचना पहात पहात सावकास चालला होता. नरमलेनें पाठविलेली कुंठिणी जी त्वरेनें निघाली ती ताजुल्मुल्काजवळ आली आणि येतांक्षणीं तिनें त्याच्या घोड्याचा लगाम धरून उभा केला व त्या शहाज्याद्याला ह्मणूं लागली—“ हे तरुणा, येथें येणारा आषक माषुक स्त्रीला पाहतांच आपला आत्मा तिला वाहून सुळी जात असतो. तो कसा हो असो, येथील तरुणी त्याला मोहपाशांत बांधून त्याचा आत्मा हिरावून घेतल्या शिवाय त्याला सोडीत नाहीत. असें असतां तूं मुद्दाम राजकीय महालावरून मोठ्या थाटमाटानें फिरतोस, याची तुला मुळींच भीति वाटत नाही ? असो. तुझ्या एकंदर चालीवरून तूं कोणी परदेशी आहेस असें दिसतें. तर तूं राहणार कोणत्या देशचा ? व येथें कोणीकडून आला आहेस ? हें मेहेरबानी करून मला सांग.” ताजुल्मुल्कही चतुर होता. तिचीं भाषणें ऐकतांच „हिला कोणी तरी मुद्दाम मजकडे पाठविलें आहे.” ही गोष्ट त्याच्या ध्यानांत आली आणि तो स्मितवदनानें मधुर भाषण करीत असतां तिला ह्मणाला—“ हे चटकचांदणी, तूं यापेक्षांही

अधिक गोष्टी जरी सांगितल्यास; तरी मी कधीही विरघळणार नाही. जळत्या जिवाला अधिक जाळणें हा माषुकांचा धर्म नव्हे. तर तूं आल्या मार्गानें चालती हो. मला पाहून जर कोणाला प्रीतिवाण लागले असतील व त्यामुळे जखमा झाल्या असतील, तर दुसरा कोणी मलम लावणारां शोधून त्या जखमा वऱ्याकरी. मी पूर्वेकडील राहणारा एक दुःखी प्रवासी आहे. तूं जिच्याकडून आलेली आहेस, तिला असें सांगकीं, त्या प्रवाशाकडे न पाहतां तूं आपल्या योग्य-तेचाच प्रियकर शोधून काढ व आनंदानुभव घे.”

याप्रमाणें ताजुल्मुल्काचीं भाषणें ऐकतांच त्या कपटी कुंठिणीनें ताडलें कीं, हा तरुण कोणा तरुणीच्या पाशांत सांपडून तळमळत आहे. तिनें नरमलेकडे जाऊन तिला शहाज्याद्याची सर्व हकीकत सांगितली आणि तो हस्तगत होण्याचा रंग दिसत नाही;” असेंही कळविलें. महापारेचा विरह दिवसेंदिवस अतिशय वाढूं लागला. शहाज्याद्याची हवा घेण्यासाठीं निघण्याची वेळ केव्हां येते ? ह्मणून वाटपहात तिनें त्याच्या दर्शनासाठीं आपल्या खिडकी जवळ टपून बसावें आणि तो घोड्यावर बसून महालाखालून जाऊं लागला, ह्मणजे अधीर होऊन त्याजकडे पहावें व अश्रुपात करावा. शहाज्यादा नित्य नवा पोषाख करून ऐटीनें हवा घेण्यासाठीं निघत असे. त्यावेळेस त्याच्या थाटावर त्या नगरांतिल सर्व स्त्रिया लुब्ध होत असत. त्यांतही महापारा चातकी प्रमाणें त्यालाच इच्छिणारी होऊन बसली. त्याच्या चिंतनामुळे दिवसेंदिवस तिचें अन्न तुटलें, विनोद व्यवहारांचा कंटाळा आला, मैत्रिणींच्या जवळ बसून आनंदानें गोष्टी सांगण्याचा तिला तिटकारा वाढूं लागला आणि अहो-रात्र ती ताजुल्मुल्काचेंच चिंतन करीत मोठ्यानें सुस्कारे टाकून आपला वेळ विरह दुःखांत दवडूं लागली. ही बातमी कांहीं दिवसांनीं तिचा पिता जो चित्रसेन राजा त्याला कळली आणि तोही

ताजुल्मुल्काला पाहतांच हा जामाता आपणांस योग्य आहे असें मानूं लागला. त्यानें तत्काळ आपल्या कन्येच्या दाईला आपल्या जवळ बोलाविलें आणि ताजुल्मुल्काकडे जाऊन आपल्या कन्येचें लग्न जमविण्याविषयीं प्रयत्न कर, ह्मणून आज्ञा केली. याप्रमाणें ती वृद्ध दाई वेळ साधून ताजुल्मुल्काजवळ आली आणि राजकन्येच्या रूपगुणांची तारीफ करून तिनें शेवटीं चित्रसेन राजाचा निरोप त्या शहाज्यादास सांगितला. तिचे सर्व भाषण ऐकल्यावर ताजुल्मुल्क तिला ह्मणाला—“ दाई, आपल्या राजाकडे जाऊन त्याला मी फारफार सलाम केले आहेत असें सांग आणि असा उपदेश कर कीं, प्रवासी मनुष्यावर प्रीति ठेवली तर ती पाण्याच्या बुडबुड्याप्रमाणें क्षणभर मात्र टिकते आणि पुढें अगदीं नाहीशी होते. याचा विचार मनांत आणूनच आज पर्यंत लग्न ठरविणारांनीं विशेष चौकशी करण्याची चाल पाडून ठेवलेली आहे. तशी जर आपण माझी चौकशी कराल, तर माझा आपल्या देशाजवळ अगदीं संबंध नाही. केवळ ईश्वरी सृष्टीतील चमत्कार अवलोकन करीत हिंडणारा मी एक फकीर आहे. मला लग्नसंबंध करण्याची मनापासून इच्छा नाही. ”

याप्रमाणें ताजुल्मुल्काकडून स्पष्ट जवाब मिळतांच ती दाई निरुत्तर झाली आणि तिनें आपल्या राजाकडे येऊन ताजुल्मुल्काची सगळी हकीकत सांगितली. ती ऐकतांच तो राजाही चिंताक्रांत झाला आणि आपले प्रधानादि सर्व मंत्रि जमवून विचार करीत बसला. तेव्हां त्याचा प्रधान ह्मणाला—“ महाराज, एकाद्या फकीराला बादशहा जर बादशाही देण्याची इच्छा करील, तर ती त्याची इच्छा अगदीं श्रमा शिवाय पूर्ण होणारी आहे. आपण ज्याला कन्या देण्याचा इरादा केला आहे. तो जरी निरिच्छ फकीर आहे, तरी त्याला फसवून गोत्यांत घालण्याला या आपल्या

दासांला वेळ लागणार नाही.” असें ऐकतांच तो राजा हणाला—“प्रधानजी, आपल्या राज्यांत जे फकीर दृष्टीस पडतात, ते सर्व माझ्या कन्येसाठींच फकीर झालेले आहेत, लहान तुझाला फकीराला फसविण्याला वेळ नाही असें वाटतें. परंतु जो खरा वैराग्यशाली आहे, तो कधींही फसून विषयांच्या गोस्यांत पडणार नाही. आतां आपण मजपाशीं प्रतिज्ञा करीत आहां, तर जो तरुण फकीर माझ्या कन्येच्या मनाला आवडला आहे, त्याला वश करा. तुझाला माझी आज्ञा आहे.” असें ऐकल्यापासून ताजुल्मुल्काला आपल्या सपाळ्यांत आणण्याविषयीं तो प्रधान प्रयत्न करूं लागला. शेवटीं त्यानें आपल्या मनाजवळ असें ठरविलें कीं, “शहाज्यादावर चोरीचा आरोप आणावा आणि तशा प्रसंगांत गांठून त्याजकडून आपलें इच्छित करवोवें.” जरी तो प्रधान चतुर होता, तरी शहाज्यादा फार दिवस त्याच्या सपाळ्यांत आला नाही.

एके दिवशीं शहाज्यादाला खर्चाची ओढ आली. त्या वेळेस बकावळीजवळचा एकादा दागिना मागून आणावा असें त्याच्या मनांत आलें. इतक्यांत “आपल्या मांडींत आपण सर्पाचा मणि ठेवला आहे.” या गोष्टीचें त्याला स्मरण झालें व त्यानें तावडतोव आपली मांडी चिरून तीतून तो तेजस्वी मणि बाहेर काढला. नंतर त्या जखमेवर मलम लाऊन ती बरी होतांच तो मणि घेऊन बाजारांत आला आणि विकण्यासाठीं त्यानें जवाहीर वाल्यांस दाखविला. त्या मण्याचें तेज पाहतांच बाजारांतिल सर्व जवाहिरी चकित झाले. कोणाच्यानेंही त्याची किंमत करवेना. तेव्हां एकानें जाऊन वजीराला कळविलें कीं, “बाजारांत एका मनुष्यानें एकमोहोरा विकण्यासाठीं आणला आहे; त्याची किंमत राजांशिवाय इतरांच्यानें तर कधींच देवणार नाही.” असें ऐकतांच तो कपटो वजीर बाजारांत आला आणि शहाज्यादास पाहतांच तो मणि घेऊन “हा वाद-

शाही खजिन्यांतून चोरीस गेलेला मणि!" असें हणून त्यानें शहाज्यादाला कैद केले आणि मोठ्या संतोषाने राजाकडे सांगून पाठविले कीं, "जो पक्ष पिंजराफोडून पळाला होता; तो अनायासें हातीं लागला आहे. आतां तो आपल्या इच्छे प्रमाणें वागण्यास कबूल झालाच पाहिजे, अशा प्रसंगांत त्याला गांठले आहे."

गुलबंकावली.

भाग २२ वा.

चित्रसेनाच्या वजीराने ताजुल्मुल्काला राजाचा भावी जांवई जाणून राजकीय कैदेत ठेविले होते, आणि नित्य कोणी तरी 'त्याने राजकन्येस वरावे' हणून त्याला उपदेश करण्यासाठीं जात असे. पण शहाज्यादा बकावलीच्या विरहांत झुरत असल्यामुळे कोणाचेही बोलणे कबूल करित नसे. एके दिवशीं तुहंगावरील दरोग्याने राजाकडे जाऊन विनंती केली कीं, "जो नवा कैदी राजकीय कैदेत आज कित्येक दिवस आहे, तो रात्रंदिवस उदकाबाहेर काढलेल्या मच्छाप्रमाणें तडफडत असतो. त्याला जर त्याच्या प्रियेचे दर्शन लौकर न होईल तर तो थोड्याच मुदतीत मरण पावेल." राजाने दरोग्याचे हे भाषण फक्त ऐकून मात्र घेतले आणि त्याला जबाब न देतां कन्येकडे जाऊन सांगितले कीं, "आतां तूच आपल्या प्रियकराकडे जाऊन त्याला वश करण्यासाठीं तुला योग्य वाटेल तो उपाय कर. तो तरी कोणाच्या प्रीतिशराने विद्ध झालेला आहे असें मला वाटते. जर तो तुला पाहील, तर मनांत जिचे चिंतन करित असेल, तिला खचित विसरेल आणि सर्वस्वी तुझा होऊन राहील. अशी सर्वांची खात्री आहे." असें ऐकतांच राजकन्या मनांत आनंद पावली आणि हौशीप्रमाणें उत्तम प्रकारचा शृंगार करून तिने आपल्या दोनी सख्या नरमला व चीला यांस बसेवर घेतले आणि

गजगतीने चमकतचमकत तुरुंगांत ज्या ठिकाणीं ताजुल्मुल्क रात्र झालेली असल्यामुळे एकांतीं बकावलीला आठवून हाय हाय करीत बसला होता, त्या ठिकाणीं येऊन ती एकाएकीं उभी राहिली.

जरी त्या तिघी लावण्यलतिका ताजुल्मुल्कापुढे येऊन अनेक प्रकारचे मोहक हावभाव करीत होत्या; तरी त्यानें त्यांच्याकडे पाहिलें ही नाही; त्याबद्दल महापारेला फारच वाईट वाटलें. आपल्या नेत्र कटाक्षांनीं व हावभावानीं कांहीं होत नाही, असें पाहतांच तिला अगदीं धीर निघेनासा झाला. तिला एकाएकीं विलक्षण प्रकारची मूर्च्छना आली आणि ती शहाज्याद्याच्या पायांवर पडून तडफडूं लागली. तिची जेव्हां अति दीनवाणी स्थिति ताजुल्मुल्काच्या प्रत्यक्ष दृष्टीस पडली, तेव्हां त्यालाही तिची फार कीर्त आली आणि त्यानें उठून तिला उचललें, सावध केलें, आणि आपल्या वामांकांवर बसवून तिचे सर्व भाषण शांत पणानें ऐकून घेतलें. नंतर त्यानें शांत आणलें कीं, “आपण जर हिच्या इच्छे प्रमाणें वागलों नाही; तर आपली मुक्तता होत नाही आणि मरण येईपर्यंत कांहीं बकावलीची गांठ पडत नाही. यासाठीं इचें लक्षणें कबूल करून मोकळे व्हावें आणि पूर्ववत् बकावलीची नित्य भेट घेत असावें.” या प्रमाणें निश्चय करून त्यानें तिच्या इच्छे प्रमाणें तिजबरोबर लग्न करण्याचें कबूल केलें.

जेव्हां हें आनंदाचें वर्तमान राजाला समजलें, तेव्हां त्यानें मोठ्या संतोषानें स्वतः येऊन ताजुल्मुल्काची मुक्तता केली आणि प्रियवचनांनीं त्याचें शांतवन करून त्याला हमामत्तान्यांत पाठविलें व मंगल स्नान करवून वस्त्रालंकारांनीं मंडित केलें. नंतर त्याला राहण्यासाठीं दास, दासी व सेवकांनीं भरलेला एक महाल नेमून दिला आणि सुमुहूर्तावर त्यानें आपल्या महापारा नामक कन्येचें व ताजुल्मुल्काचें लग्न केलें. नरमला व चीला ह्या दोघी ताजुल्मुल्कापुढे येऊन

त्याने आपणांबरोबरही विवाह करावा, हणून अनेकप्रकारचे मोहक हावभाव दाखवूं लागल्या; परंतु त्याने त्यांच्याकडे मुळींच लक्ष्य दिले नाही. मध्यरात्र होतांच त्याच्या मनांत वकावलीची भेट घ्यावी असे आले आणि तो उठून तिच्या त्या देवाल्याकडे चालता झाला.

तिकडे वकावलीही ताजुलमुल्काची फारदिवस भेट नसल्याकारणाने विरहज्वरांत तळमळत होती; इतक्यांत शहाज्यादा तेथे पोचला. त्याला पाहतांच वकावलीला अचानंद झाला, परंतु त्याच्या हातां पायांला मेंदी लागली होती, ती पाहतांच तिच्या अंगाची आग झाली. ती क्रोधाने लाल होऊन त्याला हणाली—“वाहवा वाहवा! शहाज्यादा; आज फारांदिवशीं माझ्या भेटीसाठीं आलास आणि बरोबर लाल सुख रंगही आणलास! तूं आषकांच्या नांवाला कलंक लावलास! तूं आपले इमान वुडविलेस! आतां कधींही आषकीचा दम कोणाला भरूनको आणि आपल्या इष्काची गोष्टही कोणाला सांगूनको! हे पाषाणहृदया, तूं हें काय केलेस? याचा न्याय दृष्टीने थोडातरी विचार करायाचा होतास! तुझ्या संगतीला लागल्यामुळे माझ्या साऱ्या जन्माचा बदरंग झाला आणि तूं हातां पायांला खुषीने रंग लाऊन आलास, हें तुला आवडलेनां? मी येथे दगड होऊन दुःख भोगित पडावे आणि तिकडे त्वां खुषीच्या किल्ल्यावर चढावे! अरेरे! प्रियकरा, तुला आतां मी कायरे हणूं? आतां कृपाकरून तूं माझे नांवतरी घेऊनको. नव्या प्रियेबरोबर एष आराम करित आनंदाने रहा. माझे कांहीं ही होवो; तें पाहण्यासाठीं येऊन माझाजिव विनाकारण जाळित जाऊनकोस! माझी प्रीति सर्व जळून खाक झाली! त्या प्रीतीवर मोठमोठाले दगड पडले! असें मानून वकावली यानावाचाही कधीं उच्चार करूनको, हें माझे तुजपाशीं शेवटचें मागणें आहे.”

याप्रमाणें त्या वकावली परीचें क्रोधयुक्त भाषण ऐकतांच शहाज्या-

दा अति विनयाने लणाला—“प्रियसखे, असे व्यर्थ वाग्वाण मारून माझे ल्हदय छिन्न विच्छिन्न करूनको. जरी मी शहाज्यादा आहे, तरी अंतः करणापासून तुझ्या प्रीतिपाशांनी बांधून ठेवलेला तुझा तावेदार आहे. माझ्या शरीरांत जो पर्यंत रक्ताचा एक बिंदु आहे; तोपर्यंत तुझी प्रीति कमी होणार नाही. माझे अंतःकरण तुझ्या ताब्यांत आहे. तुझ्या विलक्षण प्रीतीने वेडलावून मला माझे सर्व आस, इष्टमित्र अंतरविले. या परदेशांत केवळ त्या तुझ्या प्रीति पाशांनीच मला ओढून आणले. ज्या दिवशी या नेत्रांनी तुला पाहिले; त्याच दिवशी आणि त्याच वेळेस मनाने हे ल्हदय तुझ्या कोमल पदांवर वाहिले. त्या दिवसापासून कोणतीही स्त्री पुढे येऊन उभी राहिली तरी मनांवर आपली छाप ठेऊं शकत नाही. चंद्रसुद्धां तुझ्या पदनखाची बरोवरी करू शकत नाही; अशी जी लोकोत्तर लावण्याणी तूं, ती मजवर खरा लोभ करीत आहेस, असे असतां जर मी दुसरविर ममता करीन, तर माझ्या सारखा कृतघ्न या जगांत एकही सापडणार नाही. तुझ्याशिवाय मला जगांतिल कोणतीही वस्तु प्रिय नाही, हे मी तुला सांगितले पाहिजे असे नाही; माझे जीवित तुझ्याहातीं आहे. तूं आज्ञा करशील तर मी अर्थांत उडी टाकीन. असे असतां ही इतके दिवस पर्यंत तुझ्या कडे आलों नाही; याला योग्य कारण आहे. पण तूं जर ते शांतपणाने ऐकून घेशील, तर खरे मानशील आणि मग मला कधीही दोषी ठरविणार नाहीस, अशी माझ्या जिवाची पूर्ण खात्री आहे. काय करूं ? अगदी लाचार झालों आणि तुझ्या भेटिला अंतरलों ! नाहीतर तुझ्याशिवाय दुसरी स्त्री वरून आनंदांत असावे असे माझ्या स्वप्नांतही येणार नाही. या नगरींतिल राजाची कन्या महापारा मला मार्गांतून फिरतांना पाहून मोहित झाली आणि मी तिला वरावे, या हेतूने तिने अनेक प्रकारचे यत्न केले. प्रत्यक्ष राजाकडूनही मला तिने सांगवि-

लें; परंतु तूं जिकून ठेवलेल्या चित्तांत तिला वरावें असा विचार उत्पन्न होईना ! शेवटीं त्या राजानें आपल्या प्रधानाजवळ मसलत करून मजवर चोरी केल्याचा आरोप आणला आणि मला एकदम नेऊन तुहंगांत कैद करून ठेविलें. त्या दिवसापासून तुझ्या भेटिला मुकलों. तिकडे कैदेत पडून तडफडत होतो; पण तुला तें कसे कळावें ? मी आपल्या जिवाची मुळीं आशाच सोडली होती; परंतु त्या राजकन्येला जर न वरीन तर माझी व तुझी भेट या जन्मांत अंतरली. असें जेव्हां पूर्ण विचारांतीं मला वाटलें, तेव्हां तिला वरण्यास कबूल झालों; तरी माझी मोकळिक झाली नाहीं. आज जेव्हां तिचा व माझा विवाह झाला; तेव्हां मोकळा झालों आणि पहिल्यानें तुला येऊन भेटलों. हें कर्म तरी माझ्या भेटीशिवाय तूं जिवंत राहणार नाहींस, असें मनांत आल्यावरून केलें. हा जर मी अपराध केला असें तुला वाटत असेल, तर ही कच्चार घे आणि तूं आपल्या हातानें माझा प्राण घे. तुझ्या अप्रीतीचे शब्द ऐकून जिवंत रहावें असें मला मुळींच वाटत नाहीं.”

याप्रमाणें भाषण करून त्यानें आपल्या कंवरेची कटार सोडून तिच्या पुढें ठेविली व मस्तक तिच्या चरणांवर ठेवून एकसारखा रुदन करूं लागला. पण अशी स्थिति फारवेळपर्यंत राहिली नाहीं. त्याची हकीकत ऐकून व अंतःकरणाची निर्मलता पाहून बकावलीचें हृदय अगदीं द्रवूं लागलें. “मी आपल्या प्रियकराला अविचारानें फार टाकून बोललें.” असें मनांत आल्यावरून तिच्याही नेत्रांतून मौक्तिकांप्रमाणें अश्रु विंदु पटापट बाहेर पडूं लागले. तिनें शहाज्याद्याला आपल्या दोन्ही हातांनीं ओढून हृदयाजवळ धरिलें आणि अनेक प्रकारांनीं त्याचें शांतवन आरंभिलें. तेव्हां शहाज्याद्याचें अंतःकरण स्थीर झालें आणि प्रातःकाल होत आला तरी त्यांच्या प्रेमाच्या गोष्टींचा शेवट होईना आणि बकावलीला सोडून परत

नगरांत जावें, असें ताजुल्मुल्काच्या मनांत येईना. जेव्हां अगदीं सूर्योदयाची वेळ आली, तेव्हां बकावलीनें जुलुमानें ताजुल्मुल्काला उठविलें आणि शहरांत पाठवून दिलें. त्या दिवसापासून शहाज्यादानें नित्य मध्यरात्र होय तो पावेंतो महापारेच्या महालांत असावें आणि वेळ होतांच प्रातःकालपर्यंत बकावलीजवळ येउन बसावें. असा क्रम नित्य चालू राहिल्यामुळे ती गोष्ट महापारेच्या ध्यानांत आली.

“शहाज्यादा नित्य रात्रीं कोणोकडे तरी जातो; त्याची पूर्ण प्रीति कांहीं आपल्यावर नाही.” असें मनांत आल्या दिवसांपासून ती चतुर राजकन्या ताजुल्मुल्क रात्री कोठें जातो ? हें पाहण्यासाठीं टपत राहिली. परंतु ती स्त्रीजाति, अपरात्रीं त्याच्या मागून लपत लपत जाऊन त्याची गुह्य गोष्ट पाहण्यास तिला धीर होईना. शेवटीं तिनें ती गोष्ट आपल्या बापाला कळविली. तेव्हां त्यानें कित्येक जासूद त्याच्या शोधावर राहण्यासाठीं नेविले. ही गोष्ट शहाज्यादास माहित नसल्यामुळे जेव्हां तो आपल्या नित्य नियमाप्रमाणें बकावलीच्या मंदिरांत गेला, तेव्हां त्यांनीं त्याला पाहिलें. तो आंत गेल्यावर त्या मंदिराचें दार बंद करून घेत असे; त्यामुळे त्या हेरांला त्यानें आंत जाऊन काय केलें हें पहावयास सांपडलें नाहीं. प्रातःकाल होतांच तो महापारेच्या महालांत आला आणि त्याच्या पाळथीवर असलेल्या जासुदांनीं राजाकडे जाऊन “तो अमुक देवालयांत जाऊन बसत असतो.” असें कळविलें. तें ऐकतांच राजाला फार क्रोध आला आणि त्याच वेळेस त्यानें कित्येक कामगार लोकांस बोलावून तें मंदीर पाडून जमिनदोस्त करण्याबद्दल हुकूम दिला. त्याप्रमाणें त्या राजसेवकांनीं जाऊन तें देवालय पाडून जमीनींतून उकरून काढून समुद्रांत फेंकून दिले, त्या देवालयाची त्या जाग्यावर त्यांनीं खूणही ठेवली नाहीं. हा प्रकार शा-

ल्यावर ताजुल्मुल्क जेव्हां त्या मंदिराच्या जागी गेला आणि त्याला ते मंदिर नाहीसे झाले हे समजले; तेव्हां त्याची वेड्याप्रमाणे स्थिति झाली. त्याने अत्यंत आक्रोश करून आपली छाती बडवून घेतली आणि त्या काळोख्या रात्रीत तशा त्या निर्जनस्थानी तो कांहीं वेळ वेशुद्ध होऊन पडला. जेव्हां फार वेळपर्यंत समुद्राच्या गार वाऱ्याची झुळुक त्याला लागली, तेव्हां थोडीशी शुद्धि आली आणि “हे प्रिये, आतां मी तुला कोठे शोधूं? हे प्राणसंजीवने, कोणाला तुझा पत्ता विचारूं? हाय हाय! माझा दुर्दैवाने सर्वस्वी घात केला.” असा विलाप करीत तो प्रातःकाळपर्यंत समुद्र किनाऱ्याने हिंडला आणि तिच्या भेटीची पूर्ण निराशा होतांच खिन्न होतसाता महापारेच्या मंदिरांत आला. तरी फार दिवस पर्यंत तो तिच्या स्मरणाने झुरत असे. शेवटी तिच्या भेटीची आशा अगदी नाहीशी झाली, असे जेव्हां त्याच्या मनाला वाटू लागले; तेव्हां नाइलाजास्तव तो वर वर मात्र महापारेच्या प्रेम पाशांत बद्ध होऊन राहिला.

गुलबकावली.

भाग २३ वा.

मंतर कित्येक दिवसांनी बकावलीच्या देवालयाची जमीन एका शेतकऱ्याने नांगर फिरवून सारखी केली आणि त्या जमीनीत सरस पेरले. त्या शेतांत सरसाचे रोप तर उत्पन्न झालेच; पण त्याच्या बरोबर सुवासिक सबुज्याही उत्पन्न झाला. देवालय जरी अगदी नाहीसे झाले होते; तरी शहाज्यादा नित्य सहल करीत करीत त्या जाग्यावर जाऊन बकावलीच्या स्मरणाने अश्रुपात करीत असे. कांहीं दिवसांनी ते ह्येत फुलले आणि त्याचा फारच सुगंध येऊ लागला आणि त्याची शोभाही अवर्णनीय दिसू लागली. तेव्हां तर शहाज्यादा ते स्थल अष्टौप्रहर सोडीनासा झाला. त्याने त्या शे-

ताकडे पाहून वारंवार लणावे“—प्रिये वकावली ! या तुझ्या स्थानावर जो सवजा आणजे जीं फुलें उगवलीं आहेत, त्यांच्या सुवासावरोवर मला तुझ्या निष्कपट प्रेमाचा गंध येतो. प्रियसखे, कोणत्या दुष्टानें दावा साधून तुझे मंदिर नाहीसें केले हें समजत नाहीं. हाय हाय ! आतां या ताजुल्मुल्काला वकावली स्मृतिशेषं मात्र झाली !”

जेव्हां तें शेत पिकास आलें; तेव्हां त्या शेतकऱ्यानें त्यांतील सर्व सरस जमा करून त्यांचें तेल काढलें. शेतकरी लोकांची अशी चाल आहे कीं, त्यांच्या शेतांत जें पीक येईल, त्याचा पहिल्यानें एक दिवस तरी ते उपयोग करतील. या नियमाप्रमाणें नवीन सरसांचें तेल होऊन तें त्या शेतकऱ्याच्या घरांत येतांच त्याच्या बायकोच्या व त्याच्या खाण्यांत आलें. शेतकऱ्याची स्त्री वांझ आहे असें सगळ्या शहराला ठाऊक होतें आणि तो शेतकरी ही संतति नाहीं लहून सदोदित खंती करित असे. परंतु त्या सरसांचें तेल त्या जोडप्याच्या खाण्यांत आल्या दिक्सापासून ती स्त्री जरी रूपानें दहा बायकांसारखी होती; तरी अप्सरेप्रमाणें दिसूं लागली. तिच्या व त्या वृद्ध शेतकऱ्याच्या तोंडावर कांहीं विलक्षण प्रकारचें तेज आलें आणि थोड्याच मुदतींत त्या शेतकऱ्याच्या स्त्रीला गर्भ राहिला. तेव्हां त्या शेतकऱ्यानें संतोषित होऊन आपल्या शक्तीप्रमाणें दान धर्म केला. तो गर्भ दिवसेंदिवस जसजसा वाढत चालला, तसतशी त्या शेतकऱ्याची स्त्री अधिकाधिक खुलत चालली. तिच्या तेजानें त्या शहरांतील सर्व स्त्रिया दिपून जाऊं लागल्या.

जेव्हां त्या गर्भाला नवमास पूर्ण झाले, तेव्हां त्या शेतकऱ्याची स्त्री प्रसूत झाली, आणि तिच्या पोटीं एक रूपवान् हास्यमुखाची कन्या उत्पन्न झाली. तिच्या रूपाचें वर्णन तर कोणाच्यानेंच करवत नसे. जसजशी ती शुक्लपक्षांतील चंद्राप्रमाणें वाढूं लागली,

तसतशी अधिकाधिक खुलं लागली आणि तिचे स्वाभाविक गुण लोकांच्या दृष्टोत्पत्तीस येऊं लागले. सर्व शहरांत ज्याच्या त्याच्या तोंडीं शेतकऱ्याच्या कन्येचे गुण व रूप अगदीं वसून गेलें. उपमा देण्याची वेळ आली ह्मणजे ज्यानें त्यानें शेतकऱ्याच्या कन्येचें नांव पुढें आणावें. कांहीं दिवसांनीं ही गोष्ट शहाज्याद्याच्या कानांवर आली आणि “ ती कन्या स्वतः जाऊन पहावी. ” अशी उत्कट इच्छा मनांत उद्भवली. त्या इच्छेप्रमाणें तिला पहावें ह्मणून त्यानें त्या कन्येसह शेतकऱ्याला बोलावून आणलें आणि ती कन्या पाहतांच “ ही बकावलीची प्रतिमा आहे आणि हा गुण तिच्या जाग्यावर उत्पन्न झालेल्या सरसांचा आहे. ” ही गोष्टही त्याच्या ध्यानांत आली. बकावली शेतकऱ्याच्या घरीं अवतरली, या गोष्टीबद्दलचा अत्यंत संतोष त्यानें आपल्या मनांतच राखून ठेवला आणि त्या शेतकऱ्याला अनेक मूल्यवान् बक्षिसें देऊन कन्येचें उत्तम प्रकारें करून पालन-करण्याची आज्ञा केली व निरोप दिला.

नंतर जेव्हां ती शेतकऱ्याची कन्या सात वर्षांची झाली, तेव्हां थोरथोर लोकांकडून तिला मागण्या आल्या, परंतु तो शेतकरी शहाज्याद्याच्या धाकानें कोणाचीही मागणी कबूल करीत नसे. त्याला असें वाटे कीं, “ प्रत्यक्ष राजाचा जावई जर हिचा सर्व खर्च चालवितो आणि वारंवार चांगल्या प्रकारें रक्षण करण्याविषयीं ताकीदही करतो, तर त्याच्या मनांत काय आहे हें कोणी समजावें ? माझ्या जिवावर प्रसंग न येवो. ” अशा अनेक विचारांनीं तो मागणी करणारांस असा जबाब देत असें कीं, “ जेव्हां ही माझी कन्या चांगल्या समजुतींत व वयांत येईल आणि आपल्या मनायोग्य वर पसंत करील; तेव्हांच मी हिचें लग्न करीन. ” पुढें जेव्हां ती बारा तेरा वर्षांची होऊन आपल्या लावण्याच्या भरास येत चालली; तेव्हां हुबेहुब बकावली प्रमाणे दिसूं लागली. शहाज्यादा वरचेवर तिला

पाहण्यासाठी उत्सुक होऊन त्या शेतकऱ्यासह तिला आपल्या म-
 हालांत बोलावीत असे. एके दिवशी त्याने त्या शेतकऱ्याला स्वतः
 बोलावून सांगितले की, “तुझ्या कन्ये बरोबर मी स्वतः लग्न कर-
 णार.” हे शब्द ऐकतांच त्या विचारा गरीब शेतकऱ्याच्या मनांत
 अनेक प्रकारचे विचार उद्भवले. त्याने “मी विचार” करून जबाब
 देतो.” असे सांगून मुकाट्याने आपल्या घराचा रस्ता धरिला आणि
 घरी आल्यावर कन्येला हृदया जवळ धरून अपार शोक करीत अ-
 सतां लणू लागला—“हाय हाय ! म्यां गरीब मनुष्याने राजाच्या
 जामाता बरोबर सोपरीक करून काय जन्मभर दुःखात पडावे ? मा-
 झ्या लावण्यागुणसंपन्न कोमल कन्येला राजकन्येची दासी करून
 ठेवावे असे माझ्या मनांत कधीही येणार नाही. ईश्वरा ! मजवर क-
 सा हा प्रसंग आणलास ?” याप्रमाणे आपल्या बापाचा विलाप ऐकून
 ती कन्या त्याला लणाली—“बाबा, तुला माझ्यासाठी शोक करीत
 बसण्याचे कारण नाही. जे फूल आहे, ते सदोदित, मस्तकावरच
 राहणार; त्याला कोणीही पायांखाली घालून तुडविणार नाही. मी
 पूर्वजन्मी परी होते, पण काही विलक्षण प्रकाराने मला तुझ्या घरी
 जन्म घ्यावा लागला. मी त्या शहाज्याद्याचीच स्त्री आहे. तू न
 भितां त्याला जाऊन असे सांग की, माझी कन्या वयांत आल्यावर
 तुलाच वरणार आहे.” याप्रमाणे कन्येचे शब्द ऐकतांच शेतकऱ्या-
 ला थोडासा धीर आला आणि कन्येने शिकविल्याप्रमाणेच तो
 शहाज्याद्याजवळ जाऊन बोलला. त्याचे ते अनुकूल भाषण ऐक-
 तांच ताजुल्मुल्काला अत्यानंद झाला व त्या दिवशी तर त्याने त्या
 शेतकऱ्याला अपरंपार बक्षीस दिले.

जेव्हा त्या बकावलीचे खाटे दिवस संपले व नष्टचर्य अस्तास
 गेले, तेव्हां त्या सिंहलद्वीपावर एकाएकी लक्षावधि पऱ्या उतरल्या.
 त्यांची गर्दी पहिल्याने शेतकऱ्याच्या घराजवळ झाली. तरी त्या सर्व

अदृश्य असल्यामुळे त्यावेळेस कोणाला कांहीं वाटले नाही. त्या सर्व पण्यांत समनरूपरी मुख्य होती व ती उत्तम प्रकारचा पोषाख करून वकावलीसाठी तखत आणि अमूल्य वस्त्रालंकार घेऊन आली होती. ती मात्र लोकांला दिसली आणि खाली उतरतांच शेतकऱ्यांच्या घरांत वैधडक घुसली. तिला पाहतांच वकावलीने प्रेमालिंगन दिले आणि पहिल्याने आपला पोषाख बदलून बापाजवळ जाऊन सांगितले की, “बाबा, आजपर्यंत मी तुमच्या घरी एखाद्या पाहुण्याप्रमाणे येऊन राहिले होते. तुमच्या पूर्ण प्रेमाचा अनुभव घेत असतां आजपर्यंत मी सुख भोगले आणि पुढेही भोगिन; परंतु आतां मला माझ्या पूर्वीच्या ठिकाणी जाण्याची फारच आवश्यकता आहे लपून मोठ्या दुःखाने मी तुमच्या जवळ निरोप मागतें. कन्या हें मुळापासूनच परक्याचें धन, हा विवेक मनांत आणून तुम्ही कोणीही दुःख करूं नये. आजपर्यंत शहाज्यादाने जो माझ्यासाठी खर्च केला; तो त्याला करणे भागच होता आणि तें त्याचें कर्तव्यच होतें; लपून त्या विषयी तुमच्यावर अपवाद येणार नाही. मी जातानां त्यालाही बरोबर घेऊन जाईन.” असे सांगून तिने आपल्या बापाचा हात धरून त्याला घराच्या मागिलदारी आणले आणि जमीनींत मोहरांनी भरलेला एक मोठा हंडा होता, तो त्याला काढून देऊन “हा माझ्या मार्गे तुमच्या खर्चासाठी ऐवज तुमच्याजवळ असूं द्या ” असे सांगितले. तें अपरंपार चकचकीत सुवर्ण पाहतांच त्या गरीब शेतकऱ्याचे डोळे फिरले व “आपली कन्या खरोखरच कोणी विजातीय आहे.” असे मानून त्याने तिला तिच्या इच्छे प्रमाणे जाण्यासाठी निरोप दिला. तेव्हां समनरूपरीने तिला बरोबर आणलेल्या तखतावर (विमानांत) बसविले आणि सर्व पण्यांसह अत्यानंदाने तें तखत घेऊन आकाशांत उडण केलें.

शहाज्यादा महापारेच्या मंदीरांत बसून तिच्यासह नरमला आणि

चीला यांजवरोवर कांहीं विनोदार्थ भाषणें करीत सायंकाळच्या वेळीं गच्चीवर हवा घेत बसला होता; तों अकस्मात् तख्तावर बसलेली बकावली परी त्याच गच्चीवर उतरली. तिचें लावण्य पाहतांच महापारुा, नरमला आणि चीला, ह्या तिघीही अगदीं थिजून गेल्या. तरी बकावलीनें कोणाकडे ही न पाहतां एकदम जाऊन महापारेला प्रेमालिंगन दिलें आणि तिला आपलें सर्व वर्तमान सांगून ह्मणाली—“जर तुला हा शहाज्यादा प्रिय असेल तर आई, बाप, घर, दार, आप्त, इष्ट, मित्र इत्यादिकांची आशा सोडून यावेळेस मजवरोवर निघालें पाहिजे. ” असें ऐकतांच ती महापारा ह्मणाली—“सखे बकावली, ज्यादिवशीं मी ह्यातुझ्या प्रियकराला पाहिलें; त्याचदिवशीं सर्वावरील ममता सोडून हा देह याच्या चरणांवर वाहिला आहे. नंतर यानें मला बश व्हावें, ह्मणून मी अनेक प्रकार केले, परंतु याचें अंतःकरण कांहीं आजपर्यंत माझ्या ताब्यांत आलें नाहीं. त्याचें कारण आज माझ्या ध्यानांत आलें. ज्याठिकाणीं तूं लोकोत्तर लावण्यवती वास करित हो तीस; तें ठिकाण तुला नविचारतां मी बळजोरीनें घेण्यास पहात होतें, तें कांहीं घडलें नाहीं. तर आतां मी तुझी दासी आहे. ह्या शहाज्याद्याशिवाय जगांतील सर्व पुढूष मला बापा भावांप्रमाणें आहेत, आणि याच्यावर तर अनादिकालापासून तुझीच सत्ता आहे. तर तुझ्या मनास वाटेल तशी तूं माझी व्यवस्था कर. याच्यासाठीं सर्व सोडून तूं सांगशील तिकडे येण्यास मी तयार आहे.” असें ऐकतांच बकावलाला अत्यानंद झाला व तिनें सर्व पण्यांस प्रगट होण्याचा हुकूम दिला. त्यावेळेस त्या सिंहलद्वीपावर पण्यांची गर्दी लोकांना इतकी दिसू लागली कीं, सर्व शहरवासी लोक “हे काय विघ्न आलें?” असें ह्मणून अगदीं घाबरून गेले.

चित्रसेन राजा आपल्या महालांत बसला होता. यानें जेव्हां

आपल्या कन्येच्या मंदिरावर हजारों पय्या उडताहेत असें पाहिलें, तेव्हां फारच आश्चर्य मानलें आणि घाबरून “काय प्रसंग आहे कोण जाणे ? ” असें ह्मणत तो आपल्या कन्येच्या मंदिरांत आला. त्याला पाहतांच ताजुल्मुल्कानें पुढें होऊन आदरसत्कारानें आंत आणलें आणि आपल्या बैठकीवर बसविलें. नंतर “हा काय प्रकार आहे ? ” असा त्यानें प्रश्न करितांच शहाज्याद्यानें त्याला आपली व बकावलीची कथा अथपासून इतिपर्यंत सांगितली. तेव्हां त्या राजानें उठून आपल्या कन्येचा हात बकावलीच्या हातीं दिला आणि नेत्रांत अश्रु आणून सांगितलें कीं, “ही माझी कन्या, पण तुझी दासी आहे, असें ह्मणून मी तुझ्या हवालीं करतो. हिच्यावर बहिणीप्रमाणें लोभ ठेऊन हिला सुखी करणें तुझ्या अधिकारांत आहे. ” याप्रमाणें राजाचें नम्र भाषण ऐकतांच बकावलीनें त्याचें योग्य शब्दांनीं शांतवन केलें आणि त्याजपाशीं निरोप मागितला. त्या वेळेस चिन्नसेनानें नरमला व चीला ह्या आपल्या कन्येच्या दोन्हीं सख्यावरोवर देऊन कन्येसह ताजुल्मुल्क आणि बकावली यांस मोठ्या कष्टानें निरोप दिला.

राजाचा निरोप घेऊन जेव्हां ताजुल्मुल्क बकावली व महापारा यांसह तखतावर बसला, तेव्हां नरमला आणि चीला ह्या दोघी त्याच्या पुढें मोठ्या आदवीनें उभ्या राहिल्या. नंतर त्या सर्वास घेऊन तखतासह सर्व पय्या ज्या आकाश मार्गानें निघाल्या, त्या सिकस्थानाजवळ असलेल्या ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन उतरल्या. बकावली व ताजुल्मुल्क यांस पाहतांच बागाच्या रक्षणासाठीं ठेवले. त्या बजीराचा पुत्र बेहेराम पुढें आला व ताजुल्मुल्काच्या चरणीं लीन झाला. मेहमुदा व दिलवर ह्या दोघीही ताजुल्मुल्क व बकावली एकाएकीं नाहीशीं झाल्यामुळें कंठीं प्राण धारण करून राहिल्या होत्या. त्यांना बकावली व ताजुल्मुल्कास पाहतांच धांवत

जाऊन त्यांच्या गळ्याला मिथ्या मारल्या. नंतर बकावलीने महा-
पारेची व त्यांची ओळख करून दिली आणि सर्व आनंदविलासो-
पभोग घेत सुखाने राहिलीं.

गुलबंकावली.

भाग २४ वा.

ही गोष्ट मूळ लिहिणारा असे लिहितो कीं, ताजुल्मुल्काने आपल्या बागांत आल्यानंतर फिरोजशहा, मुजफ्फरशहा आणि जै-
नुल्मुल्क यांच्या नांवाने आपण खुशाल आल्याबद्दलचीं पत्रे लिहून
जासुदांबरोबर त्यांच्याकडे रवाना केलीं. तीं वाचून पाहतांच त्या
तिघांसही अत्यनंद झाला. फिरोजशहाने जमीलाखातुनला बरोबर
घेतले व तो सर्वांच्या आधीं ताजुल्मुल्काच्या बागांत येऊन त्याला
भेटला. इतक्यांत मुजफ्फरशहा हुसैनआरा आणि रुहआफजेला
बरोबर घेऊन तेथे आला. त्या सर्वास पाहतांच बकावलीला अत्या-
नंद झाला. मातापियांस पाहून तिला फार सुख वाटले. इतक्यांत
जैनुल्मुल्कही तेथे आला. त्यास पाहतांच ताजुल्मुल्काला अत्यनंद
झाला. त्या बागांत कित्येक दिवसपर्यंत अहोरात्र मेजवान्या आणि
नाच गाण्याचा रंग चालला होता. नंतर सर्व बकावली आणि
ताजुल्मुल्क यांचा निरोप घेऊन आपापल्या ठिकाणीं गेलीं. त्यांत
बकावलीने रुहआफजेला मात्र जाऊं दिले नाहीं. तिला राहण्या-
साठीं अकीकाचा महाल खालीं करून दिला. त्या दिवसांपासून
रुहआफजा नित्य मध्यान रात्र होय तो पावेतो बकावलीजवळ गोष्टी
सांगत बसे आणि मग महालांत येऊन आराम करीत असे.

एके दिवशीं रुहआफजा महालांत निजली असतां तिचे केश सु-
टून खिडकीच्या बाहेर आले होते. त्या केशांत एक लाल जो गुंफ-
लेला होता; तो त्या केशांच्या अग्रांवर येऊन मंगळाच्या चांदणी

प्रमाणें चमकत होता. मध्य रात्र उलटून गेल्यावर वजीरज्यादा बेहेराम जागृत झाला आणि चांदण्याची सहल करण्या साठीं फिरत फिरत रुहआफजेच्या महाला खालीं आला. त्यानें सहज खिडकी कडे पाहिलें, तों त्याला असें वाटलें कीं, काळा नाग आपला मणि तोंडांत धरून चालला आहे. त्यानें पुनः लक्ष पूर्वक पाहिलें, तेव्हां केश सुटलेले आहेत व त्यांतील मणि चमकत आहे, हें त्याच्या ध्यानांत आलें आणि त्याला असें वाटलें कीं, कदाचित् वकावली येथें निजली असेल. तो आपल्या शयनस्थानीं जाऊन निजला; पण वारंवार त्याला त्या सुटलेल्या केशांचें व त्यांतील मण्यांचें स्मरण होऊं लागलें व चैन पडेना. तेव्हां तो पुनः उठला आणि समनरूपरीं कडे जाऊन “ अकीकाच्या महालांत कोण निजलें आहे. ? ” असें विचारूं लागला. तेव्हां तिनें त्याला सांगितलें कीं, “ तेथें रुहआफजा निजत असते; तेव्हां मात्र त्याच्या हृदयाला विषयाचा बाण लागला आणि त्या मुळें तों घायाळ झाला. दुसरे दिवशीं मध्यरात्र होऊन गेल्यावर जेव्हां रुहआफजा आपल्या महालांत जाऊन निजली असें वजीर ज्यादाला समजलें; तेव्हां तो तिच्या प्रीतीनें वेडा झालेला बेहेराम दोरी टाकून त्या महालावर चढला आणि वेधडक खिडकी वाटें आंत शिरला. विचारी रुहआफजा वकावली पासून गोष्टी सांगून येऊन गाढ निद्रेंत पडली होती. तिचें लोकोत्तर लावण्य पाहतांच त्याला त्याचा अंमल चढला आणि धुंद होऊन त्यानें निर्भय चित्तानें पलंगावर जाऊन रुहआफजेचें चुंबन घेतलें. ती जरी सौंदर्यसंपन्न होती, तरी तिला आजपर्यंत कांहीं विषयाची गोडी नवती; परंतु बेहरामानें आलिंगन व चुंबन करितांच तिला विलक्षण सुख वाटलें आणि त्याच्या बेआदब वागणुकीचा राग ही आला. त्यांतच लज्जेनें आपलें प्रावलय करून तिचा क्रोध वाढविला. इतकें झाल्यावर जरी तो बेहराम रुहआफजेच्या मनाला आवडला ”

होता; तरी तिने त्या रागाच्या सपाळ्यांत त्याच्या दहा वीस थोवाडींत मारल्या आणि त्याला खिडकी खाली लोटून दिले. तेव्हां त्याला पडण्या पेक्षा तिने अप्रीति केल्याबद्दलचें फार वाईट वाटलें आणि तो हाय हाय करीत आपल्या शयनस्थानी गेला. परंतु त्याच वेळेपासून निद्रेनें ही त्याला सोडलें.

रुहआफजेनें बेहेरामाच्या थोवाडींत मारून जरी त्याला खिडकी खाली लोटून दिलें होतें; तरी तें रागाच्या झटक्यांत! तो तेथून गेल्यावर कांहीं वेळानें तिच्या मनाला त्याचा विरह वाटूं लागला. तरी स्त्रीजातीची स्वाभाविक लज्जा पुढें ज्ञाली आणि “यावर येथें राहणें नीट नव्हे.” असें तिच्या मनाला वाटूं लागलें. प्रातःकाल होतांच ती वकावली कडे गेली आणि तिच्याजवळ निरोप मागूं लागली. तिच्या त्या एकदम फिरलेल्या वेताचें वकावलीला फारच आश्चर्य वाटलें व तिनें आणखी कांहीं दिवस रहावें म्हणून वकावलीनें तिला अनेक प्रकारांनीं सांगितलें आणि पराकाष्ठेचा आग्रह केला; परंतु रुहआफजा कांहीं केल्या ऐकेना. तिला वाटे कीं, “रात्रीची गोष्ट जर वकालीला कळली, तर ती मला हंसेल.” शेवटीं निरुपाय जाणून वकावलीनें तिला निरोप दिला. तेव्हां ती जंजिरेफिर्दोस येथें निघून गेली. परंतु बेहेरामाच्या विरहानें अशोरात्र विरहांत जळून हाय हाय करीत राहिली. कधीं कधीं तिनें एकांतीं बसावें आणि बेहरामाला आठवून रडावें.

गुलबंकावली.

भाग २५ वा.

असें सांगतात कीं, बेहराम रुहआफजेच्या विरहानें इतका बेजार झाला कीं, त्याचे डोळे खोल गेले, आणि अंगावरील सर्व मांस नाहीसे झाल्यामुळे त्याचा केवळ अस्थिपंजर मात्र राहिला. परंतु या

गोष्टीचें खरें कारण समनरूपरी शिवाय दुसऱ्या कोणालाही ठाऊक नव्हतें. ती त्याला वारंवार उपदेश करीत असे कीं, “बेहेराम, तूं अशा भलयाच गोष्टी मनांत ठेऊन झुरत राहूं नको. कारण ती परी आणि तूं मनुष्य, तुझा आणि तिचा शरीर संबंध होणें फार दुर्घट आहे. या कृत्यांत पडशील तर तुझ्या वांग्यास दुःखाशिवाय कांहीं येणार नाही. अरे जळो ती प्रीति ! जी तुझ्या जिवावरचा प्रसंग आणणारी ती तुझ्या काय कामाची ? तूं ताजुलमुल्काला एका परीनें वरलें तसें दुसरी मला वरील असें मनांत आणून त्या भवंशावर राहूं नको. तो प्रकार अवचित घडून आला. नाहीतर मनुष्य आणि परी यांत जमीन अस्मानाचें अंतर. तूं असा वेडेपणा करून व्यर्थ आपल्या जिवाची खराबी करून घेऊं नको.” याप्रमाणें जेव्हां जेव्हां समनरूपरी उपदेश करी; तेव्हांतेव्हां ती निमूटपणें ऐकून घेत असे.

जेव्हां समनरूपरीला वाटलें कीं, विषयाचा वाण बेहेरामाच्या हृदयाला लागल्यामुळें तें अगदीं विदारण होऊन गेलें आहे आणि तिच्या प्राप्ती शिवाय कांहीं हा जिवंत राहणार नाही; तेव्हां ती त्याला ह्मणाली—“हे वजीरज्यादा, तुला मी जितका उपदेश करावा तितका केला; तरी तुझ्या मनाला बोध होत नाही व आतां माझा कांहीं इलाज राहिला नाही. तुझ्यासाठीं मला या कामांत अधिक कांहीं करवत नाही, असें असतांही जर तुझी इच्छा असेल तर मी तुला जंजीरोफिर्दोस येथें पांचवितें; मग पुढें तुझे दैव आणि तूं.” बेहेराम या गोष्टीला कवूल झाला; तेव्हां समनरूपरीनें त्याला पोषाख दिला, त्याच्या अंगावर स्त्रियांचे सर्व अलंकार घातले आणि पूर्णपणें नटवून त्याच्या निघण्याची तयारी केली. स्त्रीवेषांत तो बेहेराम फारच खूप सुरत दिसूं लागला आणि समनरूपरीच्या मदतीनें एका क्षणांत जंजीरे फिर्दोस येथें जाऊन पांचला त्या ठि-

काणीं समनरूची मानलेली बहिण “ वनफशा ” नांवाची होती. ती रूहआफजेची फारच आवडती सोदतीण होती. समनरूपरीला पाहतांच ती आनंदित झाली आणि विचारूं लागली कीं, “ ही सुंदर तरुणी तुझ्या बरोबर आली आहे ही कोण ? ” समनरू लणाली—“ ही माझी मानलेली बहिण आहे. हिची इच्छा झाली कीं, जंजिरे फिर्दोस येथें जाऊन चार दिवस तेथील शोभा पाहून यावें, लणून मी हिला आपल्या बरोबर आणून तुझ्या हवालीं करीत आहे. हिला सर्व शहर चांगल्या रीतीनें दाखीव आणि तूं ही आपल्या बहिणीप्रमाणें मान. ” असें ऐकतांच वनफशानें ती गोष्ट आनंदानें कवूल केली.

बेहरामाला पेंचवून समनरूपरी बकावलीकडे आली आणि वनफशा बेहरामास पूर्ण प्रेमानें ठेऊन घेऊन तिला सुख होण्यासाठीं नानाप्रकार करूं लागली. तिनें त्याला नित्य नवीं नवीं चमत्कारिक ठिकाणें दाखवावीं आणि रोज हवा घेण्यासाठीं वागेंत न्यावें. एके दिवशीं वनफशा रूहआफजेकडे गेली असतां बेहराम घरांत एकटाच होता. त्याच्या मनांत रूहआफजेच्या प्राप्तीविषयींचे विचार सदोदित घोळतच असत. एकांत सांपडतांच त्यानें वनफशेचा एक आरसा घेतला आणि त्यावर आपल्या मनांत आलेलीं वाक्यें लिहिलीं.

“ हायहाय! तेजावर लुब्ध होऊन पंतंगाची जी स्थिति होते, तीच माझी आहे. आरशांत रूप पाहिल्याप्रमाणें जें रूप मी एक वेळ पाहिलें, तें माझ्या हृदयांत कोरलें आहे. परंतु आतां तें त्यांत दिसत नाही व प्रत्यक्ष अनुभवासही येत नाही. हें त्या रूपाच्या ध्यानांत जर असेल आणि त्याच्या रक्तांत जर प्रीतीचा एक व्रिंदु असेल तर माझे दुःख दूर होईल. ”

नंतर कांहीं दिवसांनीं वनफशा तोच आरसा घेऊन विसरतांना

बोलत बोलत रूह आफजेच्या घरीं गेली आणि त्या आरशाची पाठ अकस्मात रूह आफजेच्या दृष्टीस पडली. जेव्हां तीं त्यावरील अक्षरें तिनें लक्ष्यपूर्वक पाहिलीं, तेव्हां “ हा लेख वेहेरामाचाच आहे,” असें तिला वाटलें. “तरी पूर्ण चौकशी केल्याशिवाय खात्री होत नाही;” असें मनांत आणून ती वनफशेला ह्मणाली—“सखे, जी वस्तु नित्य आहे ती कोणती ? आणि जी स्थिति सदोदित खिन्नतेबरोबर आहे ती कोणती ? ” वनफशा ह्या दोन्हीं प्रश्नांवद्दल पुष्कळ विचार करूं लागली; परंतु योग्य जवाब कांहीं तिच्या ध्यानांत येईना. शेवटीं तिनें तिच्या सांगितलें कीं, “ सखे, आज या वेळेस कांहीं या प्रश्नांची उत्तरें मला सुचत नाहींत; पण रात्रभर विचार करून उद्यां तुला जवाब देईन ” असें सांगून ती आपल्या घरीं गेली व अतिशय चिंता करीत बसली. वेहेरामानें जेव्हां तिला चिंतेंत पाहिलें, तेव्हां तिच्याजवळ जाऊन विचारलें “ सखे, आज तुझा मुखव्दर मलीन व म्लान झालेला असून तुला कांहीं तरी चिंता पडली असावी, असें वाटतें. शिवाय तूं कसल्या तरी विचारांत आहेस असेंही दिसतें. तर काय प्रकार आहे तो मला सांग.” असें ऐकतांच लोचन होऊन वनफशेनें सर्व हकीगती बरोबर रूहआफजेनें केलेले प्रश्नही वेहेराम यास कळविले. तेव्हां तो ह्मणाला— “सखे यावद्दल तुला मुळींच काळजी करायाला नको. उद्यां रूहआफजेकडे गेलीस ह्मणजे तिला असें सांग कीं, आषकांच्या मनांत माषुकाविषयींचा ध्यास व त्याच्या तोंडावर मारलेल्याचा डाग नित्य आहे आणि त्या आषकाला माषुकाचें ध्यान करीत राहण्याची जी स्थिति ती सदोदित खिन्नतेच्या बरोबर आहे.” या प्रमाणें उत्तरें ऐकतांच वनफशा दुसऱ्या दिवशीं आनंदानें रूहआफजेकडे गेली आणि वेहेरामानें शिकविलेलीं उत्तरें देऊन स्वस्थ राहिलीं.

रूहआफजेनें तीं उत्तरें ऐकतांच वेहेराम आला आहे अशी

आपल्या जिवाची पूर्ण खात्रि करून घेतलो आणि हीं उत्तरेही त्याच्याच तोंडचीं आहेत असें तिच्या मनाला निश्चयात्मक वाटूलागलें. नंतर तिनें वनफशाला विचारलें— “सखे, तुला माझ्या गळ्याची शपथ आहे. हीं उत्तरे तुला कोणी शिकविलीं? हे मला खरें सांग. ” वनफशानें पहिल्यानें हे जत्राव मीच शोधून काढले असें तिला जरी सांगितलें; तरी ती कबूल करीना आणि अत्याग्रह करूं लागली. तेव्हां ती ह्मणाली— “माझी एक धर्माची बहीण माझ्या घरीं आहे, तिनें ‘हीं उत्तरेदे’ असें मला सांगितलें.” असें ऐकतांच रुहआफजा तिजविषयीं अधिक चौकशी करूं लागली. तेव्हां तिनें सांगितलें कीं, “समनरूपरीनें आपल्या ओळखीची एक लावण्यगुणसंपन्न तरुणी आणून माझ्या हवाळीं केली आणि हिच्या मनांत जंजिरेफिर्दास शहर पाहणें आहे व ‘ही माझी मानलेली बहीण आहे’ असें मला सांगितलें. त्यावरून मी तिला ठेऊन घेतलें आणि तिला येथील सर्व मुख्यमुख्य ठिकाणें दाखविलीं. काल जेव्हां मी तुझ्या प्रश्नांच्या उत्तरांसाठीं विचार करीत बसलें आणि कांहीं सुचेंना ह्मणून चिंता करूं लागलें; तेव्हां तिनेंच माझ्या चितेचें कारण विचारून हीं अशीं उत्तरे दे ह्मणून मला सांगितलें. ” याप्रमाणें बेहेरामाविषयींचें वर्तमान ऐकतांच रुहआफजेला अत्यानंद झाला आणि ती वनफशेला ह्मणाली— “सखे, आजपर्यंत ती तुझी चतुर बहीण तूं माझ्या भेटीसाठीं कांब्रें आणली नाहींस? उद्यां जेव्हां मजकडे येतील, तेव्हां तिला बरोबर आणायाला विसरूं नको.”

दुसरे दिवशीं जेव्हां वनफशा रुहआफजेकडे जाण्यासाठीं निघाली, तेव्हां तिनें बेहेरामाला उत्तम वस्त्रें व अलंकार देऊन खूप नटविलें आणि रुहआफजेकडे नेलें. जरी तो स्त्रीविषांत होता; तरी त्यास पाहतांच ‘हाच बेहेराम वजीरज्यादा आहे,’ असें तिनें ओळखलें. पण त्याचा अंत पाहण्यासाठीं ती त्याच्या कडे वळली

नाहीं व त्याज पाशीं एक शब्द ही बोलली नाहीं. जेव्हां वनफशा रुहआफजेची वेणी गुंफून मोकळी झाली आणि रुहआफजा तिच्या जवळ आरसा मागूं लागली; तेव्हां बेहेरोमानें चट्कन् उठून ज्या आरशाच्या पाठीवर त्यानें लिहिलें होतें; तोच आरसा फिरवून उलटा करून रुह आफजेच्या हातांत दिला. रुहआफजा तो आरसा घेऊन खद खद हंसली आणि वनफशाकडे पाहून तिला लणाली—“ सखे, तुझी बहीण कितीग नादान आहे हो! जिला आरशाची पाठ आणि तोंड समजत नाहीं, तिला काय लणावें ? ” वनफशा हें ऐकून स्वस्थच राहिली. नंतर जेव्हां ती आपल्या घरीं परत मिघाली, तेव्हां रुहआफजा तिला लणाली.—“ सखे, आजची रात्र तुझ्या बहिणीला तूं येथें ठेव आणि एकटीच घरीं जा. ती आणि मी एकांतीं असलों लणजे गोष्टी सांगूं. ” असें ऐकतांच वनफशा तिला लणाली—“फार चागलें आहे. हिला जर तूं मेहेरवानी करून आपल्या संगतीला ठेवशील, तर ही इकडच्या रीति रिवाजांत लौकर हुशार होईल अशी माझ्या जिदाची खात्री आहे. ” असें बोलून ती बेहेरामाला रुहआफजेजवळ सोडून आपल्या घरीं चालती झाली. नंतर रात्र झाल्यावर रुहआफजा आपल्या दासींस निरोप देऊन व महालांत एकांत करून बेहेरामास विचारूं लागली—“ बाई, तुमचें नांव काय आहे तें मला सांगा वरें ? ” बेहेराम लणाला—“ माझें नांव आणि निशाणी फार दिवस झाले, जळून गेली आहे ” आणि तुझ्या नांवा शिवाय मला काहींच आठवत नाहीं, अशी माझी स्थिति आहे. ” परीनें विचारलें—“असें आहे तर कोणत्या इच्छेनें तुहीं इकडे आलां वरें- ? ” असें ऐकतांच बेहेराम लणाला. दीपकाच्या तेजस्वी ज्योतीकडे पतंगानें येणें हा स्वाभाविक धर्म आहे; मग त्यांत त्याचा जीव जावो कीं राहो, त्या गोष्टीची खाला पर्वा नसते.” या प्रमाणें त्याची पूर्ण प्रेमदर्शक भाषणें ऐकतांच

रुहआफजेच्या मनाला परमानंद झाला; तरी वरकरणी राग दाखवून ती त्याला लणाली—“ कपट्या, अधमा, मी तुझे सर्व कपट तुला पाहतांच ओळखले व तूं स्त्री वेष धारण करून आला आहेस हे ही मला कळले; परंतु एवढा वेळ पर्यंत उगीच तुझे मौज पहात होते. मेल्या मानवा, त्या दिवशीं तशी मूर्खपणाची वर्तणूक करून आतां येथे ही माझ्या नांवाला डाग लावण्यासाठीं तूं आला आहेस काय ? ठीक आहे, तुझ्या या कपटावदलची शिक्षा मी तुला चांगली भोगवीन; तूं काय समजला आहेस!” या प्रमाणें तिचीं क्रोध युक्त भाषणें ऐकतांच वेहेराम भयानें थरथर कांपूं लागला. त्याच्या मनांत आलें कीं, “ एक वेळ एकांतांतून हिनें माझ्या थोवाडींत मारून मला घालवून दिलें; पण आतां कांहीं जीव घेतल्याशिवाय सोडीत नाहीं. कसें ही असो. हिच्या त्रिरहांत झुळून मरण्या पेक्षां एकदम जीव गेलेला चांगला ” असा विचार करून तो तिला लणाला—“ खरोखर, तुझ्या हातानेंच मरावें, हा हेतु धारण करून मी येथपर्यंत आलों आहे. आतां हे दुःख मला सहन होत नाहीं. या साठीं हातांत शस्त्र घे आणि माझा शिरच्छेद कर, लणजे मी हा जन्म घेऊन कृतार्थता केली असें मानीन. ” या प्रमाणें भाषण करित असतां त्याच्या नेत्रांतून अश्रु प्रवाह चालला आणि तो रुहआफजेच्या पायांजवळ पडला.

इतका प्रकार होत असतां क्षणोक्षणीं रुहआफजेच्या मनांत त्याच्या प्रीतीचा वृक्ष वाढत होता. तिच्या मनाची पूर्ण खात्री होत असतां जेव्हां तो पूर्ण व्याकूळ झाला असें रुहआफजेनें पाहिलें; तेव्हां तिनें आपल्या मनांत विचार केला कीं, “आतां जर याला अधिक भय दाखविलें, तर हा प्राण त्याग केल्याशिवाय राहणार नाही आणि तसें झालेंतर माझे नांव घातकी व दुष्टस्त्रियांच्या मालिकेंत ओंवलें जाईल. ” या प्रमाणें तिच्या मनाला वाटतांच तिनें पडले-

ल्या वेहेरामाजवळ वसून त्याचें शिर आपल्या मांडीवर घेतलें व त्याला सावध करण्यासाठीं प्रीतीनें त्याच्या मुखावर मुख ठेऊन त्याला हांकामारूं लागली. कांहीं वेळपर्यंत तिच्या सुंदरमुखाचा संजीवक सुगंध त्याला पोंचतांच तो सावध झाला आणि नेत्र उघडून पाहूं-
लागला, तों आपलें शिर आपल्या प्रियेनें परम प्रीतीकरून मांडीवर घेतलें आहे. त्याचा आनंद गगनोदरांतही मारुना, इतका वाढला. त्याला जी कशशा आली होती ती एकाएकीं नाहीशी झाली आणि तो तिच्या गळ्याला मिठीमारून मौक्तिकांप्रमाणें आनंदाश्रु टपाटप टाकूं लागला. रूहआफजेची ही तीच स्थितिहोती. प्रियकराची एकां-
तीं गांठ पडतांच सर्व लज्जा एकीकडे सारून ती त्याच्या गळ्याला मिठी मारून अगदीं एकरूप होऊन राहिली. तेव्हां त्या दोघांचाही ताप दूर होऊन त्यांस शांतता मिळाली आणि दोघांचीही मुखक-
कमलें टवटवीत दिसूं लागली.

नंतर दुसऱ्या दिवसापासून ती वेहेरामाला एक पळभरही आपल्यापासून दूर करीनाशी झाली. त्याला गुप्त ठेवण्यासाठीं तिनें ज्या-
दूच्या साहाय्यानें त्याला पोपटाचें रूप देऊन एका सोन्याच्या पिंजऱ्यांत ठेविलें आणि तो प्रीतीचा पोपट सदोदित आपल्या बरोबर वागवूं लागली. रात्री एकांत होतांच तिनें त्याला पिंजऱ्याबाहेर काढून मनुष्यरूप द्यावें आणि रात्रभर यथेच्छ पाहिजे तसा रंग उडवावा. हा क्रम पुष्कळ दिवस पर्यंत निर्विघ्नपणें चालला होता, परंतु “इष्क व मुष्क (कस्तुरी), यांचा वास लपत नाही. ” या वृद्धोक्तिप्रमाणें तिच्या दासींत पहिल्यानेंही कुजबुज उठली आणि जातांजातां ती हुस्नआरेच्या कानापर्यंत गेली. ‘आपली कन्या पुरुषाला बाळगून गुप्त व्यवहार करित असते. ’ असें समजतांच त्या हुस्नआरेच्यानें राहवेना. ती तशीच उठून रूहआफजेच्या महालांत आली आणि तिची सर्व चिन्हें पाहून अत्यंत क्रोधाविष्ट होत्साती तिला विचारूं लागली.

पण जी पूर्ण विचारानें वागणारी, ती काय तिला अशी सापडणार? रुहआफजेनें अनेक प्रकारच्या शपथा वाहून मला त्याबद्दलची अजून पर्यंत कांहींच माहिती नाही असें दाखविलें, तरी हुस्नअरेच्या जिवाची खात्री होईना. शेवटीं तिनें तिला सोडलें आणि तिच्या सर्व दासी एकांतीं जमवून त्यांनां धाक व दपडशा दाखवून अनेक प्रश्न केले. पण ज्यांनां कांहींच ठाऊक नाही त्या काय सांगणार ? शेवटीं एक दासी ह्मणाली “बाईसाहेब आलीकडे रुहआफजेनें एक पोपट एका सोन्याच्या पिंजऱ्यांत घालून पाळला आहे व रात्र-दिवस त्यालाच खेळवीत असते. या वरून जर तुमच्या ध्यानांत कांहीं येत असेल तर प्रहा. त्या शिवाय तिचा कोणाजवळही गुप्त व्यवहार चालत नाही, अशी आमच्या जिवाची पूर्ण खात्री आहे.” याप्रमाणें दासी कडून वर्तमान कळतांच तिच्या मनांत त्या पोपटा विषयींच संशय उत्पन्न झाला आणि ती तशीच रुहआफजेच्या महालांत आली. त्यावेळेस पोपटाचा पिंजरा खिडकींत बांधून ठेऊन रुहआफजा आपल्या ठिकाणीं कांहीं वाचीत बसली होती. हुस्नअरेनें येतांच न बोलतां तो पिंजरा सोडून घेतला आणि एकदम उड्डाण केलें. तो प्रकार पाहतांच रुहआफजेचा जीव खालवर होऊं लागला, ती भयानें काळी पडली, परंतु लज्जेमुळें तिच्यानें एक शब्दही बोलवेना. हुस्नआरा पिंजरा घेऊन आपल्या पति जवळ गेली आणि तिनें त्याला कन्येचें सर्व वर्तमान सांगून तो पिंजरा त्याच्या पुढें ठेवला. नंतर मुजप्फरशाहानें त्या पोपटाला पिंजऱ्या बाहेर काढून त्याचीं सर्व पिसें शोधून पाहिलीं; तरी त्यांत त्याला कांहीं सांपडलें नाही. पण शेवटीं जेव्हां त्यानें त्याच्या गळ्या जवळचीं पिसें शोधिलीं; तेव्हां त्याच्या हाताला एक फारच वारिक ताईत लागला व तो मुजप्फरशाहानें सोडून घेतांच वजीरज्यादा बेहेराम आपल्या अस्सल रूपानें धरधर धरधर

कांपत हात जोडून त्यां यक्षराजापुढें उभा राहिला. त्याला पाहतांच सर्व सभेला आश्चर्य वाटलें आणि मुजप्फरशहा क्रोधानें संतप्त झाला व बेहेरामावर डोळे वटारून ह्मणाला—“हे क्षुद्रयातीच्या मानवा, तुला तुझ्या हयातीबद्दल मुळींच काळजी नाही ? अरे, असें घोर कर्माचरण करण्यास तुझें धैर्य कसें झालें ? अशा ठिकाणीं निर्भयांतःकरणानें राहण्यास तूं कसा कबूल झालास ? आतां खरें सांग, तुला या ठिकाणीं कोणी आणलें ? ” बेहेराम ह्मणाला—“हे दयावंत. वादशहा; आषकाला माषुकाचा नाद लागला, ह्मणजे त्याला पक्ष्याहूनही विलक्षण प्रकारची गति येते आणि माषुकाची भेट होई पर्यंत त्याची शक्तिही वाढते. त्या गतिनें व शक्तीनें मी इच्छित स्थानीं येऊन राहिलों होतो. ज्या वेळेस मी आपलें घर सोडलें त्याच वेळेस हयातीला मुकलों. मला माझ्या प्राणाची पर्वा नाही. जरीं मरण पावलों; तरी माषुकाच्या ध्यासानें शोक करीन आणि मी आपल्या कवरींतून रक्ताश्रुंची नदी वाहवीन.” या प्रमाणें त्या बेहेरामचे धीराचे शब्द ऐकतांच मुजप्फरशहानें आपल्या सेवकांस हुकुम केला कीं, “ कंवरूत मनुष्याला अग्निकुंडांत टाकून जाळा, याचीं हाडेंही अग्नींत पिचवा ! ”

इकडे त्याच दिवशीं प्रातःकालीं वकावली व ताजुल्मुल्क यांस इरम येथें जाण्याची इच्छा झाली. तेव्हां वकावलीनें आपलें तख्त (विमान) तयार करवून त्यावर दिलवर, मेहमुद्दा आणि महापारायांस घेतलें व ताजुल्मुल्कास मध्यभागीं बसवून दुसऱ्या पय्यां कडून तें तख्त आकाश मार्गानें इरमकडे अतित्वरेनें चालविलें. जेव्हां जंजिरेफिर्दास शहर वकावलीच्या दृष्टीस पडलें तेव्हां “ रुहआफजेला भेटून पुढें जावे, ” असें तिच्या मनांत आलें व तिनें पय्यांकडून आपलें तख्त मुजप्फरशहाच्या वाड्याकडे वळविलें; तीं किल्लेक लोक वाड्यासमोर जमले आहेत आणि प्रचंड अग्निकुंड पे-

टविलें आहे. असा प्रकार पाहतांच वकावलीनें विमान खालीं उतरलें आणि “हें काय चाललें आहे?” असें त्या जमावांतील एकास विचारलें. तेव्हां त्यानें सांगितलें कीं, “हा रुहआफजेच्या आषकाला जाळण्याचा समारंभ चालला आहे.” याप्रमाणें त्यांचें भाषण होत आहे तों वकावलीनें वेहेराम वजीरज्याद्यास पाहिलें आणि त्याला आपल्या जवळ बोलाविलें व सर्व वर्तमान विचारलें. जेव्हां त्याजकडून त्याच जाळण्याची तयारी आहे असें वकावलीला समजलें, तेव्हां तिनें त्या जमलेल्या लोकांस हुकूम केला कीं, “पहिल्यानें आग विझवून टाका. जर याच्या एका केंसाला धक्का लागला; तर मी सर्वांचा प्राण घेईन.” असें ऐकतांच सर्वलोक भय पावले व त्यांनीं वजीरज्याद्यास वकावलीच्या हवालीं केलें. नंतर त्यास घेऊन वकावली सर्वासह एका वागेत येऊन उतरली आणि शहाज्याद्यास, वजीरज्याद्यास आणि दिलवर इत्यादिकांस तेथेंच ठेऊन एकटीच मुजफ्फरशहा व हुस्रआरा यांजकडे जाऊन त्यांस भेटली. वकावलीला पाहतांच त्या दोघांसही अत्यानंद झाला. नंतर वकावली त्यांस ह्मणाली—“काका, आज मी तुमच्याकडे येत असतां मार्गांत आमच्या वजीरज्याद्याला तुमचे लोक जाळीत होते, त्यांस मनाई करून मी त्याला सोडविलें आहे. कारण—जरी रागाच्या वेळीं आपण त्याला जाळून टाकण्याची सजा नेमली, तरी विचार करून पाहिलें असतां ती शिक्षा अमलांत आली असती, तर लोकांनीं तुमचा उपहास केला असता. त्यांनीं साफ असें ह्मटलें असतें कीं, शहाज्यादीनें आपल्या आषकाला आपल्याजवळ बाळगून ठेविलें होतें; तें शहास आवडलें नाहीं ह्मणून त्यानें त्याला जाळविलें. हा काय थोडा अपवाद? जी गोष्ट एक वेळ घडली तीच कायम. ईश्वरानें निर्माण केलेल्या एका चतुर प्राण्याला मारवून तुम्हीं आपल्या कुलाला डाग आणि आपल्या कन्येच्या जिवाला आग लावणार होतां. ती मी अकस्मात्

आलें ह्मणून निवारण झाली आहे. तर आतां झालेल्या सर्व अपरा-
धांवद्दल मी तुमच्याजवळ क्षमा मागतें. तो बेहेराम वजीरज्यादा कु-
लीन, चतुर आणि रुहआफजेला पसंत आहे. या सार्थीं तुम्हीं आनं-
दानें त्याची व तिची शादी (लग्न) करून आपल्या जिवावरील
भार हलका करावा, अशी माझी वारंवार प्रार्थना आहे.”

याप्रमाणें वकावलीचें सयुक्तिक भाषण ऐकिल्याबरोबर मुजफ्फर
शहा व हुस्नआरा यांचा कोप शांत झाला. त्यांनीं बेहेरामास अभय
देऊन वकावली बरोबर इरम येथें पाठविलें आणि फिरोजशहाचे
मार्फत रुहआफजा व बेहेराम यांचें मोठ्या थाटानें लग्न केलें. नंतर
फिरोजशहा व जमीलाखातून आणि मुजफ्फरशहा व हुस्नआरा यांचा
निरोप घेऊन अपारसंपत्तीसह ताजुल्मुल्क, वकावली, दिलवर, मेह-
मुदा, महापारा, बेहेराम आणि रुहआफजा हीं सर्व विमानांत वसून
सिर्कस्थानासन्निधच्या ताजुल्मुल्काच्या वागांत येऊन राहिलीं. पुढें
थोड्याच दिवसांनीं वकावलीनें हम्माला राक्षसीच्या हातून आपल्या
वागासमोर दुसरा एक तसाच वाग व महाल तयार करून त्यांत
रुहआफजा आणि बेहेराम यांस ठेविलें आणि तीं दोन्हीं कुटुंबें
आनंदानें कालक्रमण करूं लागलीं. ईश्वरानें हें चरित्र वाचणारांस
सदोदित आनंदांत राखावें! अशी या चरित्रलेखकाची पूर्ण इच्छा
आहे, ती जगदात्मा परिपूर्ण करो !!!

